

LASTENSUOJELUTARPEEN ARVIOINTI JA NUORTEN
ELÄMÄNTILANTEET TILANNEARVIOISSA

VIITANEN RIITTA
Tampereen yliopisto
Sosiaalityön tutkimuksen laitos
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Maaliskuu 2009

VIITANEN, RIITTA: Lastensuojelutarpeen arviointi ja nuorten elämäntilanteet tilannearvioissa.

Pro gradu –tutkielma, 107 s.

Ohjaaja: Tarja Pösö.

Sosiaalityö

Maaliskuu 2009.

Tämän pro gradu –tutkielman tarkoituksena on selvittää minkälaista lastensuojelutarpeen arviointia tilannearvioissa tehdään ja minkälaista tietoa tilannearviot voivat kertoa lastensuojelun asiakkaina olevien nuorten elämäntilanteista. Tilannearvio on menetelmä lastensuojelulain (417/2007) mukaisen lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen. Lastensuojelun tilannearvio muodostuu lapsen omista tapaamisista sosiaalityöntekijöiden kanssa, vanhempien tapaamisista sekä perheen yhteisistä aloitus- ja yhteenvetotapaamisista. Tilannearviosta tehdään kirjallinen yhteenveto, joka käyvään läpi yhdessä perheen kanssa yhteenvetotapaamisella.

Tutkimusaineistona on käytetty asiakirja-aineistoa eli tilannearvion yhteenvetoja, jotka on tehty 12-17-vuotiaille nuorille tutkimuskunnassa vuoden 2007 aikana. Aineisto muodostuu 73 kappaleesta yhteenvetoja. Tutkielmassa kiinnostus kohdistuu nuoriin lastensuojelun asiakkaina, koska nuorten määrä lastensuojelun asiakkaina on suuri ja lastensuojelun sosiaalityön kannalta nuoruus on myös erityinen ikävaihe. Nuoruuteen liittyy monia muutoksia ja siirtymiä, mitkä voivat näkyä ulospäin esimerkiksi nuoren haasteellisena käytöksenä. Tutkielmassa selvitetään sitä, mitkä asiat nousevat tilannearvioissa käsiteltäviksi aiheiksi, minkälaisia elämäntilanteita on asiakkuuksien taustalla ja miten nuoret tulevat huomioituiksi tilannearviotyöskentelyssä. Analyysimenetelminä käytetään sisällön analyysiä ja kvantifioimista.

Analyysissä nousi esiin tiettyjä keskeisiä teemoja, joita tilannearvioissa käsiteltiin lastensuojelutarpeen arvioimiseksi. Erityisesti korostui nuoren ja perheen arkielämän sujuvuus. Tilannearvioista selvisi, että nuoria oli kuultu tilannearvion aikana. He olivat päässeet kertomaan mielipiteistään, kokemuksistaan ja tunteistaan. Myös vanhempien näkemys tilanteesta oli selvitetty. Ajoittain jäi kaipaamaan enemmän sosiaalityöntekijän ammatillista arviota. Tilannearviointi näyttäytyy tutkimusaineiston yhteenvetojen perusteella ennen kaikkea nuoren ja hänen perheensä elämäntilanteen selvittämisen ja kartoitustyönä, josta on hyvä lähteä liikkeelle kohti muutossosiaalityötä. Arvio lastensuojelun asiakkuuden tarpeesta näyttäytyy hyvin tilannekohtaisesti määrittävänä asiana, jossa sosiaalityöntekijän tekee päätöksen tilanteesta kokemansa huolen perusteella. Vanhemmuuden arvioiminen ei tule tilannearvioissa esiin keskeisenä tavoitteena. Arviointia varten on keskeistä selvittää nuoren yksilölliset tarpeet, voimavarat ja mitä huolenaiheita tilanteeseen liittyy.

Avainsanat: arviointi, asiakkuus, lapsilähtöisyys, lastensuojelu, nuoret, osallisuus, tilannearvio.

UNIVERSITY OF TAMPERE
Department of Social Work Research

VIITANEN, RIITTA: The need of child welfare assessment and adolescents life situations in situation assessments.

Master's Thesis, 107 p.

Supervisor: Tarja Pösö

Social Work

March 2009

The aim of this Master's Thesis is to research what kind of assessment is in child protection situation assessments and what kind of information these can tell about adolescent's life situations. Situation assessment is a method done according to the Child Protection Law (417/2007) and its aim is to evaluate whether or not a child needs protective services. Situation assessment includes adolescents and parents' own meetings with the social workers. There is also a meeting with the whole family at the beginning and at the end of the process. After these meetings social workers write the summary based on the assessment process and review it with the family.

The research material has been gathered from the social services of one municipality and it is based on the summaries of situation assessments (73 pieces). These summaries are of adolescents between ages 12-17 during the year 2007. The interest in this study is focused on adolescents as child protection clients as their number of all clients is high and from the point of view of the child protection youth is a special age. Many changes and transitions are linked to youth, which for example can appear as adolescents challenging behavior. In this thesis I will study which themes emerge from the assessments, what kind of life situations clients have and how adolescent participation in assessment comes true. Content analysis and quantifying were used in this study to analyse the material.

In this study I found out that there are certain standard evaluation themes that are part of the situation assessment. Especially emphasized was adolescents and families fluency of everyday life. The research results pointed out that adolescents were heard during the process. They had the chance to tell their opinions, experiences and feelings. Views of the parents were also clarified. At the times social workers professional view was quite guarded. As a result of the analysis you can see the situation assessment as a method to clarify adolescents and families life situation. Need assessment of child protection services is situation based. Also social workers amount of concern is essential when doing decisions. It seems that parenthood evaluation was not the central goal in the situation assessment. Assessment can be seen as a foundation to a further social work, which aims to a change. It is important to evaluate adolescent individual needs, resources and concerns.

Keywords: adolescents, assessment, child-centered work, child welfare, client, participation, situation assessment.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖ	4
2.1 Lastensuojelun sosiaalityön toimintamuodot.....	5
2.2 Lapsilähtöisyys vai perhekeskeisyys.....	7
3 MIHIN LAPSET JA NUORET TARVITSEVAT LASTENSUOJELUA?	11
4 LASTENSUOJELUN ASIAKKUUDEN ARVIOINTIKÄYTÄNNÖT	14
4.1 Lapsen edun arvioinnin vaikeus	15
4.2 Osallisuus ja kuuleminen.....	16
4.3 Lastensuojelutarpeen arviointi.....	19
4.4 Arviointimalleja	21
5 LASTENSUOJELUN TILANNEARVIO	27
5.1 Tilannearvion tavoitteet ja periaatteet.....	27
5.2 Lastensuojelun tilannearvion työskentelyprosessi.....	29
5.3 Dokumentoinnin tärkeys lastensuojelussa	30
6 TUTKIMUSKOHTEENA LASTENSUOJELUN ASIAKIRJAT	34
7 TUTKIMUSASETELMA	36
7.1 Tutkimustehtävät.....	36
7.2 Asiakirja-aineiston kerääminen	37
7.3 Aineiston analyysimenetelmät.....	38
7.4 Tutkimuseettiset kysymykset.....	40
8 TUTKIMUSTULOKSET	42
8.1 Nuoren elämäntilanne ja lastensuojelun asiakkuus.....	42
8.2 Yhteenveto lastensuojelutarpeen arvioinnin kuvaajana.....	61
8.2.1 Nuoret ja arkielämä.....	61
8.2.2 Kouluelämä.....	63
8.2.3 Perhe-elämä	65
8.2.4 Nuorten vaihteleva käytös ja rajat.....	68
8.2.5 Sosiaaliset suhteet ja vapaa-aika	70
8.2.6 Nuoret ja päihteet	73

8.2.7 Nuorten psyykinen hyvinvointi.....	76
8.2.8 Vanhempien alkoholin käyttöön ja mielialaan liittyvät huolet	78
9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	89
LÄHTEET	99

KUVIOLUETTELO

Kuvio 1. Framework for Assessment of Children in Need and Their Families.....	25
---	----

1 JOHDANTO

Pro gradu- tutkielmani kohdistuu lastensuojelun sosiaalityön arkeen; lastensuojelutarpeen arviointiin, nuoriin lastensuojelun asiakkaina ja heidän osallisuutensa näkymiseen tilannearviotyöskentelyssä. 1.1.2008 voimaan tulleen uuden lastensuojelulain mukaan lapsen ja nuoren lastensuojelutarpeesta on tehtävä selvitys kolmen kuukauden kuluessa. Tämä lastensuojelulaki korostaa myös lasten ja nuorten mielipiteen kuulemisen tärkeyttä heidän omista kokemuksistaan. Kiinnostuin lastensuojelun sosiaalityöstä, tilannearviosta työmenetelmänä ja erityisesti nuorista lastensuojelun yhtenä asiakasryhmänä työskennellessäni sosiaalityöntekijän sijaisena lastensuojelussa ja päästessäni opettelemaan käytännössä tilannearvioiden tekemistä. Huomasin, että useat asiakkaani olivat 12-17-vuotiaita nuoria, joiden elämäntilanteet olivat hyvin moninaisia ja herättivät työuransa alussa olevassa sosiaalityöntekijässä monia tunteita ja kysymyksiä. Mitä me oikeastaan tiedämme lastensuojelun asiakkaana olevien nuorten elämäntilanteista, heidän tarpeistaan ja sosiaalityön keinoista vastata niihin. Onko avohuollossa edes käytettävissä sopivia keinoja, joilla voidaan vastata nuorten ja heidän perheiden tarpeisiin? Mitä lastensuojelutarpeen selvitys pitää sisällään ja miten arviointia tehdään? Entä miten lapsilähtöisyys toteutuu tilannearviotyöskentelyssä?

Sosiaalityön opintojen edetessä ja kun omaa työkokemusta on tullut lisää, on alkanut pohdita enemmän sitä, miksi tiedämme niin vähän lastensuojelun asiakkaaksi tulevista lapsista ja nuorista sekä heidän taustoistaan. Valtakunnallisesti tuotettavat lastensuojelun tilastot eivät välttämättä kerro todellista tietoa edes asiakkaiden määrästä, koska asiakkuuden määrittely on ollut hyvin tulkinnanvaraista. Suomalaisessa lastensuojelukeskustelussa on tullut esiin se, että meillä tiedetään hyvin vähän lastensuojelun asiakkaana olevista lapsista, vaikka tarvetta tälle tiedolle olisikin (Heino 2007, 6). Julkisessa keskustelussa on viime aikoina puhuttu paljon myös hyvinvointierojen ja lasten pahoinvoinnin kasvamisesta. Lastensuojelutilastoja on käytetty yhtenä indikaattorina kertomassa lastensuojelun avohuollon asiakasmäärien kasvusta ja tämän on tulkittu tarkoittavan myös pahoinvoinnin lisääntymistä lasten kohdalla. Käytän tutkimukseni aineistona tilannearvion yhteenvetoasiakirjoja ja toivottavasti ne voivat osaltaan vastata kysymykseen siitä, minkälaisia nuorten elämäntilanteet ovat lastensuojelun asiakkuuden taustalla. Kunnan sosiaalipalvelujen suunnittelun ja käytännön sosiaalityön kannalta on tarpeellista tietää tarkemmin lastensuojelun asiakkuuden taustoista, syistä ja siitä, onko nuorille asiakkaina tarjota riittäviä ja oikeanlaisia sosiaalityön tai muiden toimijoiden tuottamia tukitoimia ja palveluita. Annina Myllärniemen

(2006, 11) pääkaupunkiseudun huostaanottoja koskevan tutkimuksen yksi keskeinen huomio on, että lasten kasvuolojen riskitekijät näyttävät kasautuvan, kompleksistuvan ja auttaminen tulee näin haasteellisemmaksi. Lapsen arki voi olla hyvin turvatonta ja lapsi oirehtii tätä monin eri tavoin. Perheiden ja lasten elämäntilanteet näyttävät vaikeutuneen, elämänhallinnassa ja arjessa on yhtä aikaa monia ongelmia, joista ei selvitä ilman ulkopuolista apua. Lastensuojelun tarvetta selvittäessään sosiaalityöntekijä arvioi ensisijaisesti sitä, onko lapsen tilanteessa tarvetta lastensuojelun asiakkuuteen vai ei. Tilanearvion yhteenvedoissa on tarkoituksena selvittää ja tuoda näkyväksi nuoren nykytilanne, nuoren, vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden näkemys tilanteesta sekä sosiaalityöntekijöiden huolet, päätös asiakkuuden jatkosta ja tarvittaessa ehdotukset tukitoimiksi. Jo aiemmin edellisen lastensuojelulain aikana sosiaalityöntekijät ovat arvioineet jokaisessa tapauksessa yksilöllisesti onko lapsi lastensuojelun tarpeessa. Lastensuojelutarpeen arviointi on sosiaalityön peruskäytäntöjä eikä siis mikään uusi, vasta keksitty toimintatapa. Mary Richmond puhui jo 1900-luvun alkupuolella avuntarpeen tarkasta tutkimisesta ennen kuin annetaan apua ja, että on toimittava tapauksen mukaan. Richmondin mukaan avuntarpeen tutkiminen voi vasta taata, että avusta on hyötyä vastaanottajalle. (Eskola 1991, 60.) Nyt uudella lastensuojelulla on pyritty systematisoimaan käytäntöjä, tekemään työskentelystä suunnitelmallisempaa ja korostamaan lasten osallisuutta ja lapsen kanssa työskentelyä arvioinnissa.

Siihen, että valitsin nimenomaan nuoret tutkimuksen kohderyhmäksi, vaikutti työkokemukseni lastensuojelun sosiaalityöntekijä ja havainto siitä, kuinka suuri määrä asiakkaista on nuoria ja miten erityinen ikävaihe tämä on lastensuojelun asiakkuuden kannalta. Nuoruuteen ikävaiheena liittyy monia merkityksellisiä muutoksia ja siirtymiä. Tällaisia muutoksia ovat esimerkiksi yläkouluun siirtyminen, ammatinvalinta ja jatko-opiskelupäätökset, harrastusten löytäminen ja vaihtuminen, kaveripiirin kasvava vaikutus ja mahdolliset ensimmäiset päihdekokeilut. Alpo Heikkisen (2007, 2) tutkimuksen mukaan 12-17-vuotiaiden nuorten lastensuojelun tarve avohuollon asiakkuuksien määrän näkökulmasta on kasvanut jatkuvasti viimeisen kymmenen vuoden aikana. Nuorten huostaanottomäärät ovat myös kasvaneet. Heikkinen on havainnut, että nuorten asiakkuuden kestot ovat lyhentyneet mikä näkyy siinä, että avohuollon tukitoimia ehditään tarjota entistä vähemmän ennen tilanteen kriisiytymistä. Heikkisen tutkimus osoitti, että nuorten ongelmat ovat laaventuneet tunne-elämän häiriöihin, mielenterveysongelmiin, kouluvaikeuksiin ja päihteiden käyttöön liittyviin moniongelmaisuuskysymyksiin, jotka koskettavat yhä useampia nuoria. Tämä näkyy kasvavana lastensuojelun avohuollon tarpeena. Heikkinen toteaa tutkimuksessaan, että nuo-

rille tarjottavat palvelut ovat kuitenkin pirstaloituneet ja palveluiden ruuhkautuminen on joutanut siihen, että palveluihin pääseminen on hidasta ja palvelujen ajallinen intensiteetti on riittämätön monien nuorten avun tarpeen kohdalla. (Mt., 2.)

Pr gradu –tutkielmani tutkimusaineistona ovat asiakirjat eli tässä tapauksessa juuri lastensuojelun tilannearvion yhteenvedot, jotka on laadittu tilannearvioprosessin lopuksi. Yhteenvedot ovat arjen työssä tuotettuja asiakirjoja, niitä ei ole kirjoitettu tutkimusta varten, joten ne ovat siinä mielessä ainutlaatuista ja objektiivista tutkimusaineistoa. Aineisto on peräisin eteläsuomalaisesta suuresta kunnasta ja koostuu vuonna 2007 tehdyistä tilannearvioista. Olen rajannut tutkimuksen koskemaan 12–17–vuotiaille nuorille tehtyjä tilannearvioita, joten tutkimusaineistona on 73 kappaletta yhteenvetoja. Tarkastelen pro gradu –tutkielmassani kahta tutkimustehtävää, joista ensimmäisen tavoitteena on selvittää, minkälaista lastensuojelutarpeen arviointityö on yhteenvetojen kuvaamana. Eli mitkä asiat nousevat tilannearvioissa käsiteltäviksi aiheiksi ja miten nuoret näyttäisivät tulevan huomioiduiksi tilannearviotyöskentelyssä. Toisen tutkimustehtävän tavoitteena on selvittää, millaisia elämäntilanteita on nuorten lastensuojelun asiakkuuksien taustalla. Pyrin selvittämään sitä, mitkä asiat tilannearvion yhteenvedoissa on määritelty huolen aiheiksi ja ketkä on nimetty huolen ilmaisijoiksi. Tarkastelen myös nuorten asiakkuuden kestoa ja tilannearvion lopputulosta asiakkuuden jatkumisen näkökulmasta. Toisen tutkimustehtävän tarkoitus on olla pohjustuksena ja taustatiedon antajana ensimmäisen tutkimustehtävän tarkastelulle. Koen tutkimusaiheeni uuden lastensuojelulain näkökulmasta hyvin ajankohtaiseksi. Myös viimeaikaisen lastensuojelun kehittämistyön tuloksia on tilannearvioiden kautta mielenkiintoista päästä tarkastelemaan.

Tutkimusraportti etenee niin, että luvussa kaksi käsittelem lastensuojelun sosiaalityötä, käsitteitä lastensuojelusta, erilaisia toimintamuotoja sekä perhekeskeistä ja lapsilähtöistä näkökulmaa lastensuojelun sosiaalityöhön. Luvussa kolme keskitytään pohtimaan sitä, mihin lapset tarvitsevat lastensuojelua. Luvussa neljä tuodaan esiin erilaisia lastensuojelun asiakkuuden arviointinäkökulmia, joista tarkemmin esitellään luvussa viisi lastensuojelun tilannearviota. Luvussa kuusi johdatellaan lukijaa siihen, minkälaisia ovat asiakirjat tutkimusaineistona ja miten niitä on hyödynnetty sosiaalityön tutkimuksessa. Luvussa seitsemän esittelen tutkimusasetelmani; tutkimustehtävät, tutkimusaineiston ja analyysimenetelmät. Tässä luvussa pohdin myös tutkimuksen tekoon liittyviä eettisiä kysymyksiä. Tutkimustulokset on esitelty luvussa kahdeksan. Pohdinta ja tutkimuksen johtopäätökset on sijoitettu viimeiseen yhdeksänteen lukuun.

2 LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖ

Kun julkisessa keskustelussa nousee pintaan jokin lastensuojelutapaus, on yleensä lähes kaikilla jokin mielipide lastensuojelun sosiaalityön hyvydestä, huonoudesta, oikeutuksesta ja siitä miten tulisi toimia. Lastensuojelu on sosiaalityöntekijöiden lisäksi monien muiden ammattilaisten työtehtäviin liittyvää toimintaa erilaisissa viitekehyksissä. Tästä kertoo jotain jo laaja viranomaisien määrä, joilla on lastensuojeluilmoituksen tekovelvollisuus. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä tasapainoilee työssään lapsen edun, vanhempien kanssa työskentelyn, lapsen suojelemisen vanhemmilta, vastentahtoisuuden, vapaaehtoisuuden sekä ehkäisevän että korjaavan sosiaalityön välillä. (Rousu 2007, 22-23.) On sanottu, että lastensuojelutyöllä on yhteiskunnallisesti kaksijakoinen tehtävä. Vastakkain ovat heikomman suojeleminen ja yksityisyyden loukkaamattomuus, jota on suojeltava demokraattisessa yhteiskunnassa. Tämän ristiriitatilanteen ratkaisuun ei ole olemassa mitään yleispätevää sääntöä, mutta lain mukaan lapsen etu menee vanhempien oikeuksien edelle. (Bardy 2004, 197.)

Lastensuojelu käsitteenä voidaan määritellä joko suppeasta tai laajasta näkökulmasta. Suppeasti lastensuojelu määritellään olevan osa perhe- ja yksilökeskeistä sosiaalityötä, jonka tarkoituksena on vaikeassa elämäntilanteessa olevien lasten ja perheiden tukeminen ongelmista selviytymisessä sekä kasvamisessa ja kehittämisessä tasapainoiseen elämään (Mikkola 2004, 61). Näin määriteltynä lastensuojelusta tulee hyvin paljon lastensuojelulain määrittämää toimintaa. Laajan määritelmän mukaan lastensuojeluun liittyy myös lasten ja perheiden taloudellinen ja asumisen tukeminen sekä suojeleminen yleensä esimerkiksi ympäristön vaaroilta ja kaupallisuuden paineilta (Mt., 61).

Lastensuojelun pyrkimyksenä on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvu-ympäristöön sekä tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen. Lastensuojeluksi määritellään laissa (Lastensuojelulaki 417/2007, 3§) lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi kunnan on järjestettävä lain mukaan myös ehkäisevää lastensuojelua. Ehkäisevällä lastensuojelulla halutaan edistää ja turvata lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tukea vanhemmuutta. Ehkäisevää lastensuojelua toteutetaan kunnissa esimerkiksi äitiys- ja lastenneuvolassa ja kouluissa. Ideaalitapauksessa lastensuojelulaki antaa siis mahdollisuuden puuttua perheiden tilanteisiin mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, jotta perheitä voitaisiin tukea ongelmien ratkaisussa ja ehkäistä ongelmien syn-

tymistä (Räty 2004, 85). Lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun määritellään lastensuojelulaissa (417/2007, 3§) kuuluvaksi lastensuojelutarpeen selvitys, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus, huostaanotto sekä sijaishuolto ja jälkihuolto. Lastensuojelulaki (417/2007, 11-12 §) velvoittaa kuntia järjestämään ehkäisevän lastensuojelun sekä lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun sisällöltään ja laajuudeltaan kunnassa esiintyvää tarvetta vastaavaksi. Tätä varten kuntien on laadittava suunnitelma kunnan lastensuojelun järjestämisestä ja kehittämisestä.

2.1 Lastensuojelun sosiaalityön toimintamuodot

Lastensuojelun sosiaalityötä määrittävät muun muassa Lastensuojelulaki (417/2007), Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) ja Lapsenoikeuksien yleissopimuksen mukaan tunnustetut lapsen oikeudet. Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi huomioiden lapsen yksilölliset tarpeet ja toivomukset. Lastensuojelulaissa (417/2007, 1§) määritellään lain tarkoituksiksi turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lapsen huollon on myös turvattava myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiensa välillä. Lisäksi kunnan velvollisuus on järjestää Sosiaalihuoltolain (710/1982) ja Lain toimeentulotuesta (1412/1997) mukaiset palvelut ja etuudet. Tällaisia palveluita ovat esimerkiksi lasten päivähoito, kotipalvelu, toimeentulotuki ja ehkäisevä toimeentulotuki.

Lastensuojeluilmoitus

Tietyillä viranomaistahoilla, kuten sosiaali- ja terveydenhuollon, opetustoimen, nuorisotoimen, poliisitoimen ja seurakunnan palveluksessa tai luottamustoimessa olevilla, on velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus, jos epäilee että lapsi voi huonosti ja hänen lastensuojelutarpeensa tulisi selvittää. Myös kuka tahansa muu henkilö voi halutessaan tehdä ilmoituksen. Jos lapsi itse tai hänen vanhempansa toivovat lastensuojelutarpeen selvitystä on kyseessä hakemus lastensuojelutarpeen selvittämiseksi. Sosiaalihuollon viranomaisilla on myös oikeus puuttua lapsen tilanteeseen, jos kasvuolot vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa niitä. (Lastensuojelulaki 417/2007, 34§.)

Lastensuojelun avohuolto

Stakesin (2006) lastensuojelutilaston mukaan vuonna 2007 Suomessa oli lastensuojelun avohuollon asiakkaana 62 485 lasta ja nuorta. Lastensuojelulain (417/2007) mukaisia ensisijaisia lastensuojelun auttamistoimenpiteitä ovat seuraavat avohuollon tukitoimet:

- tuki lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämiseen
- lapsen taloudellinen ja muu tukeminen koulunkäynnissä, ammatin ja asunnon hankinnassa, työhön sijoittumisessa, harrastuksissa, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä sekä muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisessä
- tukihenkilö tai –perhe
- lapsen kuntoutumista tukevat hoito- ja terapiapalvelut
- perhetyö
- koko perheen sijoitus perhe- tai laitoshoitoon
- vertaisryhmätoiminta
- loma- ja virkistystoiminta
- muut lasta ja perhettä tukevat palvelut ja tukitoimet

Näitä avohuollon tukitoimia kuntien on järjestettävä tarvittaessa huomioiden lasten tarpeet ja yksilölliset tilanteet. Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on laadittava asiakas-suunnitelma, johon kirjataan palvelujen ja tuen tarve, olosuhteet ja asiat joihin lastensuojelun työskentelyllä pyritään vaikuttamaan, tarjottavat palvelut ja tukitoimet, arvioitu työskentelyaika ja asianosaisten mahdolliset eriävät mielipiteet suunnitelmasta. (Lastensuojelulaki 417/2007, 30 §.)

Sijoitus, huostaanotto ja jälkihuolto

Lastensuojelulain (417/2007) 40 §:n mukaan lapsen huostaanotto ja sijaishuollon järjestäminen tulee kyseeseen, jos puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi itse vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään omalla käyttäytymisellään (esimerkiksi käyttää päihteitä tai tekee muun kuin vähäisen rikollisen teon). Huostaanottoa ennen on arvioitava voitaisiinko huostaanotto välttää avohuollon tukitoimilla. Arvioitaessa avohuollon tukitoimia on kiinnitettävä huomiota niiden sopivuuteen, mahdollisuuteen ja riittävyys. Sijaishuollon on myös

arvioita olevan lapsen edun mukaista. (Mt, 40 §.) Lapsen kiireellinen sijoitus on mahdollinen Lastensuojelulain 38 §:n mukaan, jos lapsi on välittömässä vaarassa tai muuten kiireellisen sijoituksen tarpeessa. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi vanhempien kyvyttömyys huolehtia lapsesta päihteiden vaikutuksen alaisena, heitteillejätto, vanhempien sairastuminen tai onnettomuus sekä lapsen itsetuhoisen käyttäytyminen. Huostaanotto on aina voimassa toistaiseksi. Lapsen täyttäessä 18 vuotta tai, kun huostaanotolle ei ole enää perusteita huostaanotto lakkaa (Mt., 47 §).

Sijaishuolto tarkoittaa huostaanotetun tai kiireellisesti sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Poikkeustilanteissa lapsi voidaan sijoittaa myös kotiin. Sijaishuolto on mahdollista järjestää perhehoitona, laitoshoidon tai muulla lapsen tarpeiden mukaisella tavalla. Vuonna 2007 Suomessa oli 16 059 lasta ja nuorta sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Perhehoidossa oli 34 %, laitoshuollossa 50 % ja muussa huollossa 15 %. Huostaanotettuja lapsia ja nuoria oli vuoden 2007 tilaston mukaan 10 207. (Stakes 2006.) Sijaishuollon päättymisen jälkeen lapsella on oikeus jälkihuollon palveluihin, joiden tarkoituksena on helpottaa ja tukea kotiutumista tai itsenäistymistä sijaishuollon jälkeen. Kunnan velvollisuus järjestää jälkihuolto päättyy viimeistään nuoren täyttäessä 21 vuotta. (Lastensuojelulaki 417/2007, 49§, 75§, Lastensuojelun käsikirja 2008.)

2.2 Lapsilähtöisyys vai perhekeskeisyys

Viime vuosiin asti perhekeskeinen sosiaalityön työote on ollut Suomessa vallitseva työskentelytapa lastensuojelussa. Sosiaalityöntekijä on pääsääntöisesti työskennellyt aikuisten kanssa ja aikuinen on ollut tiedon välittäjänä lapsen tilanteesta. Jos lapset ovat olleet mukana sosiaalityöntekijän tapaamisilla, he eivät ole saaneet olla työskentelyssä mukana tasavertaisina osallistujina. Aino Ritala-Koskisen (2001) tutkimuksen mukaan lastensuojelussa on aliarvioitu lasten kykyä ja luotettavuutta olla itse tiedon tuottaja ja tulkitsejä omaan elämäänsä liittyvissä asioissa ja kokemuksissa. Toisaalta Mikko Oranen (2001) on tutkimuksessaan todennut, että lasten selviytymiskykyä, joustavuutta ja mukautumiskykyä on tapana yliarvioida. (Välivaara 2004, 6, 10.)

Kaisu Viittala (2001, 226) puhuu väitöskirjassaan lasten piiloasiakkuudesta. Tämä tarkoittaa sitä, että lastensuojelussa riskitekijöiden kasaantuminen on sallittu kun lasten kokemuksia ei ole otettu tarpeeksi ajoissa huomioon. Viittalan mukaan piiloasiakkuutta ilmentää myös toimenpiteiden aikuislähtöisyys. Näin toimitaan lasten oikeuksia vastaan ja vanhem-

pien oikeudet menevät lasten hyvinvointiarviointien edelle. Keskustelu lapsen oikeudesta olla asiakas ja tulla kuulluksi on noussut pinnalle erityisesti 2000-luvun alkupuolella. On alettu puhua enemmän lasten osallisuudesta ja lapsen edun arvioimisesta. Muutos tähän suuntaan on koettu hyväksi ja perustelluksi, koska kuten Manu Kitinoja (2005, 61) toteaa, lastensuojelutyö saa oikeutuksensa lapsen edun toteuttamisesta. Joten tästä näkökulmasta tarkasteltuna lastensuojelun ensisijainen asiakas on lapsi ja hänen edun mukaistaan on, että hänen mielipiteensä ja kokemuksensa huomioidaan lastensuojelussa.

Perhekeskeisessä työskentelyssä on korostunut perheen oma asiantuntijuus tilanteessaan, perheen arvostaminen ja kuunteleminen heitä koskevissa asioissa. Asiakas myös itse määrittää perheensä, ketä siihen kuuluu ja ketä ei. Huomionarvoista on se, että perheen sisällä aikuisten ja lasten käsitys perheestä voi olla hyvin erilainen. Perhekeskeisessä työskentelyssä on ollut tapana tukea koko perhettä, huomioida perheen voimavarat ja se, että yhdelle perheenjäsenelle tapahtuneet asiat vaikuttavat myös muihin. Perhe on nähty järjestelmänä, jossa yhden osan muutos vaikuttaa myös muihin osiin. (Saarnio 2004, 241.) Perhekeskeisessä työskentelyssä vanhempia kuntouttamalla ja heidän vointiaan parantamalla, on ajateltu olevan vaikutusta siihen, miten vanhemmat ovat lastensa kanssa. Näin ei kuitenkaan automaattisesti tapahdu. (Bardy 2004, 196.)

Lapsilähtöisen ajattelun taustalla on käsitys siitä, että lapsen oikeudet ovat ihmisoikeuksia. Lapsilla on oikeus suojeluun, turvallisuuteen, huolenpitoon, voimavaroihin ja osallisuuteen häntä koskevissa asioissa. Nämä lasten perusoikeudet on määritelty Lasten oikeuksien sopimuksessa ja koska Suomi on hyväksynyt sopimuksen niin samat periaatteet sisältyvät kansalliseen lainsäädäntöön eli esimerkiksi lastensuojelulakiin. (Oranen 2006, 5.) Näiden oikeuksien perusteella lapsi ei voi jäädä työskentelyssä huomiotta ja hänen kuuluisi olla lastensuojelun sosiaalityön ensisijainen asiakas.

Monissa lastensuojelua koskevissa tutkimuksissa on todettu, että lastensuojelun työkäytännöissä näkymättömiksi ja sivuun ovat jääneet lapset ja heidän mielipiteensä sekä kokemuksensa (esim. Forsberg 1998; Heino 1997; Hurtig 2003; Mäenpää & Törrönen 1996; Pösö 2004; Salokanta 2003). Lasten näkyminen asiakirjoissa ja asiakastapaamisissa on näiden tutkimusten tulosten mukaan heikkoa, mahdollisesti vasta sijoitusvaiheessa lapsi tulee näkyvämmäksi asiakkaaksi. Aino Kääriäinen (2007, 256) on kuitenkin tehnyt tutkimuksessaan huomion, että lapset näkyvät ja kuuluvat asiakirjoissaan, vaikka eivät olleet hallitsevia puheen tuottajia. Kääriäisen mukaan lapset ovat voineet päästä asiakirjoissa

esiin sitä kautta, että muut puhuvat heistä. Sointu Möllerin (2004, 24) mukaan lasten näkymättömyys johtuu nimenomaan perhekeskeisestä työtavasta, jossa lapsi kokemuksiineen ja tunteineen ei saa erityistä sijaa. Perhekeskeisessä työtavassa lapsi on yksi perheenjäsen, mutta hänen yksilöllisille kokemuksille ja ajatuksille ei anneta tilaa. Möller (2004, 24) viittaa Johanna Hurtigin (2003) tutkimukseen, jossa todettiin että lapsi tulee parhaiten nähdyksi, kuulluksi, suojelluksi ja autetuksi, jos hän on läsnä tapaamisissa, hänestä kerätään tietoa ja häneen kohdistuvasta huolesta puhutaan sekä hänen itsensä että vanhempien kanssa. Nämä on otettu myös tilannearviotyöskentelyn keskeisiksi periaatteiksi.

Lastensuojelutyössä vallinneen perhekeskeisyyden haastajaksi on noussut vahvasti lapsilähtöinen ajattelutapa. Forsberg, Ritala-Koskinen ja Törrönen (2006, 6) huomauttavat, että kiinnostus lapsinäkökulmaan ei liity vain sosiaalityöhön vaan taustalla on laajempi kulttuurinen ilmiö ja prosessi, jossa eri ryhmät saavat yksilöllisiä ja ryhmäänsä liittyviä oikeuksia. Lasten kohdalla yksilöllistymisprosessiin ovat vaikuttaneet lapsuuden keksiminen omana elämänvaiheena, lapsitieteiden ja lapsiammattilaisten määrän kasvu, lapsen oikeuksien institutionaalistuminen ja yhteiskuntatieteellinen lapsuustutkimus. Lapsen yhteiskunnallinen asema on Forsberg ym. (2006,6) mukaan tullut koko ajan näkyvämmäksi. Myös Välivaaran (2004, 11) voidaan ajatella yhtyvän tähän näkemykseen, koska hänen mukaansa sosiaali- ja yhteiskuntapoliittisessa tutkimuksessa lapsuus nähdään nykyisin yhteiskunnan rakenteellisena osana ja lapset sosiaalisina toimijoina sekä tahtovina ja tuntevina yksilöinä. Eskelinen ja Kinnunen (2001, 10) ovat vielä muutama vuosi sitten olleet sitä mieltä, että tarvitaan uudenlaista tapaa ymmärtää lapsuutta, jotta lapsia pidettäisiin yhteiskunnan täysivaltaisina jäseninä. Heidän mukaansa uudessa lapsuuden tutkimuksessa on otettu jo huomioon lapsuuden muuttuminen. Tämä näkyy siinä, että lapsuutta on alettu pitää yhteiskunnallisena ilmiönä ja tutkimuksissa huomioidaan aiemmasta poiketen lapsi yhteiskunnallisena subjektina sekä lapsen että lapsuuden näkyväksi tuleminen. (Mt.,14.) Lapset määrittäytyvätkin nykyisin useimmiten aktiivisina oman sosiaalisen elämänsä muokkaajina ja päättäjinä (Prout & James 1997, 8).

Yhteenvetona voidaan todeta, että lapsilähtöinen näkökulma on tullut mahdolliseksi, koska lapsen asema on muuttunut yhteiskunnassa vuosien aikana ja lapsuudesta itsestään on tullut tutkimuskohde sen sijaan, että lapsuus sisällytettäisiin tutkimuskohteena esimerkiksi perheeseen tai kasvatukseen (esim. Kähkönen 1995, 16; James & Jenks & Prout 2001, 22). Käsitys lapsuudesta näyttää laajentuneen ja monipuolistuneen. Lapsen yksilöllisyyden

ja aseman korostaminen on tullut vahvasti esiin uudessa lapsuustutkimuksessa, jossa nähdään tärkeäksi tuoda esiin lapsen näkökulma tutkimuksissa (Forsberg 1998, 48). Uusi lapsuustutkimus on kritisoinut lapsuuden perheistämistä, sosialisatio-ajattelua ja perinteisen kehityspsykologisen lapsinäkemysyksen yksipuolisuutta. Kritiikki on kohdistunut myös lapsuustutkimuksessa siihen, että tiedontuottajina ovat olleet lasten sijasta vanhemmat ja ammattilaiset. Lapsuustutkimuksessa tärkeänä on pidetty tehdä näkyväksi lapsen toimijuutta, moninaistaa lapsuuskäsitystä ja avata lapsuuden sosiaalisia ja kulttuurisia ulottuvuuksia. (Forsberg 2006, 8.) Nealen (2004, 7) mukaan keskeistä on mieltää lapset ihmisiksi, osoittaa lasten vahvuudet ja osaaminen, lasten tarve tulla havaituksi, kunnioitetuksi ja osalliseksi sekä lasten vaikuttaminen omaan lapsuuteen.

Kuten Forsberg ym. (2006, 9) huomauttavat, lapsuustutkimuksen soveltaminen sosiaalityöhön on kesken. Lapsuustutkimus sellaisenaan ei voi vastata sosiaalityön kysymyksiin, koska lapsuustutkimus on suurelta osin keskittynyt kategorisesti normaalilapsuuteen. Lapsuustutkimuksessa on jäänet tarkastelun ulkopuolella sosiaalityössä esiin tulevat lapsuuden vaikeudet ja ongelmat. Tähän tarpeeseen halutaankin vastata sosiaalityön tutkimuksen kentällä. Kuten Forsberg ym. (2006, 6, 14) ovat huomanneet, että sosiaalityön kentällä on kiinnostusta kehittää ja oppia työmenetelmiä lasten kohtaamiseen ja lasten kanssa työskentelyyn. 2000-luvulla on keskusteltu paljon sosiaalityön kentällä lapsista ja lapsilähtöisyydestä. Keskustelun tasolta on kuitenkin siirrytty jo konkreettiseen toimintaan, jolla pyritään muuttamaan sosiaalityön käytäntöjä ja saamaan lapset näkyviin sekä osallisiksi lastensuojelun työskentelyssä, kun kyse on heitä itseään koskevista asioista. Tästä yhtenä esimerkkinä on lastensuojelun tilannearviomenetelmä, jossa keskeisessä roolissa on lapsi huolineen, tarpeineen ja voimavaroineen.

3 MIHIN LAPSET JA NUORET TARVITSEVAT LASTENSUOJELUA?

Lastensuojelussa työskennellään vakavien yhteiskunnallisten ja yksilön ongelmien kanssa sekä kohdataan asioita, joita voi Sirkka Rousun (2007, 18) mukaan kutsua pahuuden ilmiöiksi. Tämä paha sijoitetaan yleensä valtaväestöstä jollain tapaa poikkeaviin. Sosiaalisesti ja taloudellisesti hyvin toimeentulevien vanhempien ja lastensuojelun tarpeen perheessä ei katsota sopivan käsitteellisesti yhteen. Tämä voi johtaa siihen, että lastensuojelutarve jää havaitsematta ja lapsi jää ilman apua. Lastensuojelussa pahan ilmiön voi Rousun (2007, 19) mukaan katsoa liittyvän esimerkiksi vanhempien päihteiden vakavaan ongelmakäyttöön ja mielenterveysongelmiin. Näistä voi seurata lapsen hoidon puutteita sekä henkistä, fyysistä ja seksuaalista väkivaltaa. Lastensuojelun tehtäväksi muodostuu löytää ratkaisuja lasten auttamiseksi näissä tilanteissa. Lastensuojelusta haetaan apua myös kasvatusriidoissa, perheenjäsenten vuorovaikutusongelmissa, nuoren koulunkäyntiongelmassa, nuorten päihteidenkäyttöön liittyvissä ongelmassa sekä muissa pulmatilanteissa, joiden selvittämiseen vanhemmat ja lapset tarvitsevat ulkopuolista apua. (Mt., 19.)

Lapsia ja nuoria kohdataan lastensuojelussa hyvin erilaisissa tilanteissa, mutta näistä elämäntilanteista ja lastensuojelun asiakkuuksista ei ole saatavilla kovinkaan tarkkoja tietoja. Tämä johtuu siitä, Suomessa ei systemaattisesti tilastoida kuin huostaanotettujen ja avo-
huollon tukitoimien kohteena olevien lasten määrät. (Forsberg 2006, 7.) Asioista ja elämäntilanteista näiden lukumäärien takana ei ole saatavilla tarkempaa tilastointia. Forsberg ym. (2006, 7) esittävät tähän syyksi sitä, että lasta koskevat ongelmat eivät eriydy ja tule kirjatuiksi lapsen kautta, koska ne ovat jääneet vanhempien ongelmien varjoon. Tähän syynä voi olla vallinnut perhekeskeinen lastensuojelun ajattelutapa, jossa pyritään vaikuttamaan lasten oloihin vanhempien kautta. Marjatta Bardyn (2004, 195) mukaan lasten auttaminen on lastensuojelun itsestään selvä tehtävä, mutta se miten auttaminen tapahtuu, ei ole yksinkertaisesti määriteltävissä. Perhetilanteet ovat moninaisia ja tämän tuloksena lastensuojelutyötä tehdäänkin hyvin erilaisin tavoin. Lapset joutuvat kohtaamaan perheväkivaltaa, vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmia, laiminlyöntiä ja hyväksikäyttöä. Lapsen kokemukset näistä tilanteista jättävät jälkensä ja kokemuksista aiheutuva paha olo voi ilmetä moninlaisilla tavoilla lapsen arjessa. Tästä syystä lapselle on tärkeää, että hänellä on lähellään saatavilla aikuinen, joka pystyy kohtaamaan lapsen kokemukset ja tukemaan häntä. (Välivaara 2004, 11.)

Tarja Heinon (2007) tutkimus ”Keitä ovat lastensuojelun uudet asiakkaat” etsii vastausta siihen, keitä ovat lapset ja perheet jatkuvasti kasvavien lastensuojelun avohuollon tilastolukujen takana. Tutkimuskohteena ovat olleet Pirkanmaan, Satakunnan ja Kanta-Hämeen yhdeksän kunnan vuoden 2006 uudet lastensuojelun avohuollon asiakkaat. Myös tämä tutkimus tuo esiin lasten ja perheiden moninaisuuden ja elämäntilanteiden kirjon lastensuojelun asiakkuuden alkaessa (Heino 2007, 4). Sekä lasten että vanhempien ikä vaihteli, mutta usein lastensuojelun asiakkaana oleva lapsi oli joko alle kolmivuotias tai murrosikäinen. Tutkimuksen mukaan yli puolet lapsista asui sellaisissa perheissä, joiden perherakenne on jollain tapaa muuttunut. Lastensuojelutarpeen taustalla oleva asia määrittyi useimmiten vanhemman jaksamattomuuteen liittyväksi. Joka viidennen lapsen kohdalla kyse oli perheristiriidoista, vanhempien riittämättömästä vanhemmuudesta, avuttomuudesta, osaamattomuudesta, mielenterveysongelmista tai päihteiden väärinkäytöstä johtuvista tekijöistä. Lapsen ja nuoren omaan käytökseen liittyvissä tekijöissä nousivat erityisesti esiin lasten ristiriidat vanhempien kanssa ja kouluvaikeudet. Vaikuttavia tekijöitä olivat myös lasten huono psyykinen terveys, fyysinen sairastelu, vammaisuus tai kehitysviivästyminen. Nuorten toimintaa kuvaavia sanoja olivat yhtäläillä sosiaalisuus ja selviytyjyys kuin rajattomuus, hallitsevuus ja väsyneisyys. (Mt., 4, 58-60.)

Myös Maritta Törrösen ja Riitta Vornasen (2004, 167) mukaan lastensuojelussa esiin tulevat lasten vaikeudet liittyvät pitkälti vanhempien päihteiden ongelmakäyttöön, mielenterveysvaikeuksiin ja näiden aiheuttamiin lapsen hoidon laiminlyönteihin ja kaltoinkohteluun. Ongelmia ovat myös taloudellisia ja tulevat esiin toimeentulon riittämättömyytenä sekä kouluttautumisen- ja työllistymisvaikeuksina ja asumisongelmina. Törrönen ja Vornanen (2004, 167-168) muistuttavat myös lastensuojelun sukupolvittain jatkuvista ongelmista, jotka heidän mukaansa kertovat ongelmien sosiaalisesta periytyvyydestä. He puhuvat valitettavasta ilmiöstä, joka näkyy lastensuojelussa siinä, että tulee vastaan lapsia, joiden vanhemmat ja jo isovanhemmat ovat olleet lastensuojelun tai aikuissosiaalityön asiakkaana. Törrönen ja Vornanen eivät kuitenkaan mainitse lastensuojelun ongelmia lasten omasta käyttäytymisestä johtuvia vaikeuksia, jotka sosiaalityön keskustelussa näyttävät nousevan esiin erityisesti nuorten kohdalla keskeisinä syinä lastensuojelun asiakkuuteen ja palveluiden käyttöön.

Alpo Heikkinen (2007) on tehnyt tutkimuksen pääkaupunkiseudulla nuorista lastensuojelun avohuollossa. Heikkisen (2007, 3) mukaan kuluneen kymmenen vuoden aikana avohuollon tukitoimien kohteena olevien nuorten määrä on kasvanut jatkuvasti. Huolestuttavaa on

se, että nuorille ei ehditä aina tarjota avohuollon tukitoimia ennen kuin tilanne on jo kriisiytynyt ja nuori joudutaan sijoittamaan kodin ulkopuolelle. Nuorille kohdistettujen psykososiaalisten palvelujen kokonaisuus on Heikkisen (2007, 3) mukaan hajanainen ja eriytynyt ongelmien mukaan. Näistä palveluista ei saada tukea lastensuojelun avohuollon työskentelylle.

Bardy (2004, 192) esittää, että lasten auttaminen on erityisesti vanhempien tehtävä. Lasten hoitoon ja kasvatukseen osallistuu kuitenkin eri tavoin myös laajempi yhteisö. Tästä syystä syntyy tilanne, jossa perhe ja yhteiskunta ovat vastavuoroisessa suhteessa keskenään. Yhteiskunnan rakenteelliset murrokset tulevat näin näkymään ihmisten arjessa ja niillä voi olla suuri merkitys perheiden elämään. Bardyn mukaan viime vuosien lastensuojelutarpeen kasvuun ovat vaikuttaneet esimerkiksi elinolojen kiristyminen, palveluiden oheneminen ja koulussa ryhmäkokojen suurentaminen. (Mt., 192-193.)

4 LASTENSUOJELUN ASIAKKUUDEN ARVIOINTIKÄYTÄNNÖT

Kuten Tarja Heino (1997, 72) on todennut lastensuojelussa asiakkuuden alkamisen ja loppumisen raja on hämärä. Heinoon mukaan käsitys asiakkuudesta, siitä että tarvitaan lastensuojelua, tapahtuu yhtenä hetkenä tai ajan kuluessa vaivihkaa. Heino käyttää tästä hetkestä, jolloin sosiaalityöntekijä huomaa asiakkuuden tarpeen käsitettä ”naksaus”. Työntekijä on tällöin huolestunut riittävästi lapsen tilanteesta ja tulkinnut, että lapsi tarvitsee hänen tarjoamaansa lastensuojelun apua. Heinoon mukaan asiakkuuden muodostuminen voidaan nähdä nelivaiheisena prosessina. Ei-asiakas on tavallinen kansalainen. Ei-vielä-asiakas on sellainen, jonka sosiaalityöntekijä tuntee jollain tavalla ja lastensuojelukysymys on noussut esiin huolestuttavina asioina. Naksaus-käsite liittyy tähän hämäärään vireilletulovaiheeseen, jossa joudutaan arvioimaan alkaako asiakkuus vai ei. Kolmas vaihe on asiakkuusvaihe ja neljäntenä vaiheena on ei-enää-asiakas, missä vaiheessa asiakkuus loppuu. Lisäksi Heinoon on käsite pikku-asiakas, joka kuvaa lyhytaikaista asiakkuutta, kun arvioinnin jälkeen asiakkaasta tulee ei-asiakas. Eli tilannetta jossa asiakkuutta ei muodostunut, koska tekemänsä arvioinnin pohjalta sosiaalityöntekijälle ei jäänyt lapsesta erityistä huolta. (Mt., 72-74.)

Lastensuojelussa on kyse interventioista ja toiminnasta julkisen vallan ja yksityisen perheen alueella. Fox Hardingin (1997) lastensuojelupoliittisen tulkinnan mukaan julkisen vallan ja yksityisen perheen välistä suhdetta voidaan tulkita neljästä eri näkökulmasta. Minimalistisessa tulkinnassa perhe tarvitsee mahdollisimman suuren vapauden eikä lasten ja vanhempien erottaminen ole oikeutettua, koska he kuuluvat yhteen. Valtion rooli on hyvin pieni ja puuttuminen on oikeutettua vain hyvin äärimmäisissä tilanteissa. Valtiopaternalistisessa tulkinnassa julkisen vallan tehtävänä nähdään lapsen suojeleminen perheessä. Valtiolla on velvollisuus puuttua perheen sisäisiin asioihin, eivätkä lapset ole vanhempien omaisuutta. Biologisten vanhempien oikeuksia korostavassa tulkinnassa perheen autonomia nähdään suurena kuten minimalistisessa tulkinnassa, mutta julkisen vallan puuttuminen nähdään oikeutettuna toimintana. Julkisen vallan tehtävä on tukea vanhempia, jotta he voivat huolehtia lapsistaan. Lapsen oikeuksia korostava tulkinta on viime aikoina noussut hyvin keskeiseksi näkökulmaksi. Tämän tulkinnan mukaan julkisen vallan tehtävä on tukea lapsen oikeuksien toteutumista ja lapsi nähdään nyt itsessään arvokkaana ja toimijana. (Mt., 9.) Tulkinta tukee myös lapsilähtöistä näkökulmaa ja sillä voidaan perustella

lastensuojelun puuttuminen yksityisiin, perheen sisäisiin asioihin lapsen edun nimissä, jos arvioidaan että lastensuojelun tarve on olemassa.

Erja Saurama (2002, 34) osallistuu lastensuojelun keskusteluun puhumalla lastensuojelun ”kirotusta” tehtävästä, joka syntyy siitä ristiriidasta että lastensuojelun tehtävänä on suojella sekä lasta että perhettä. Jos perhettä pidetään pyhänä asiana, niin lasta pitäisi tämän tulkinnan mukaan suojella rikkomatta perhettä. Lastensuojelussa on kuitenkin nykyisin vallalla ajatus, että lapsen etu menee perheen edun edelle ja jo lastensuojelulaki velvoittaa tarpeen niin vaatiessa suojelemaan lasta perheeltään. Tämän äärimmäisen puuttumisen jälkeen sosiaalityöntekijän on kuitenkin edelleen työskenneltävä sekä lapsen että vanhemman työntekijänä pyrkien hyvään vuorovaikutukseen ja luottamukselliseen suhteeseen. Tehtävä kuulostaa mahdottomalta toteuttaa ja myös eettisiä kysymyksiä herättävältä. Kenen etua sosiaalityöntekijä lopulta päätyy ajamaan, kun hänen on toimittava molemmilla puolilla. Päivi Sinko (2004, 102) tuo esiin lastensuojelun kriitikoiden näkemyksen, jonka mukaan lapsen etu ja oikeusturva ovat vastakkaisia asioita. Näin ajateltuna oikeusturva voi toteutua vain, jos lapsen etu-käsitteestä luovutaan ja keskeiseksi tulee perheen etu –ajattelutapa. Mielestäni Fox Harding (1991, 230-231) toteaa osuvasti, että ”jos väitetään lastensuojelun voivan olla samanaikaisesti sekä lapsen että vanhemman puolella, kieltäydytään näkemästä lastensuojelun keskeistä dilemmaa, konfliktia ja lastensuojelun ydintä”. Kieltämisen voi nähdä myös koko lastensuojelun tarpeellisuuden kieltämisenä.

4.1 Lapsen edun arvioinnin vaikeus

Kuten edellä on jo tullut esille, lastensuojelussa puhutaan usein lapsen edusta, jota ei kuitenkaan ole käsitteenä määritelty yleisesti vaan sen sisältö muotoutuu yksilökohtaisesti ja tilannekohtaisesti käyttäjänsä mukaan. Myöskään lapsen etu ja perheen etu eivät ole aina yhteneväiset. Päivi Kähkönen (1995, 17) huomauttaa, että lapsen etu sidotaan yleensä lapsen tarpeisiin, mutta avoimeksi jää tällöin kysymys siitä, kuka määrittelee lapsen tarpeet. Vanhemmilla, läheisillä, työntekijällä, yhteistyötahoilla ja lapsella itsellään on todennäköisesti hyvin erilaiset tulkinnat lapsen tarpeista. Kähkösen (1995, 17) mukaan lapsen etu toteutuu silloin, kun hän itse saa osallistua tarpeidensa määrittelyyn ja hänet huomioidaan yksilönä lastensuojelun työskentelyssä. Lastensuojelutyössä lapsen edun selvittämisen yhteydessä voidaan puhua myös riittävän hyvän vanhemmuuden arvioinnista. Marja-Liisa Kosken (1995, 3) mukaan riittävän hyvät vanhemmat ovat sellaiset, jotka pystyvät antamaan lapselle tämän tarvitsemat kasvun ja kehityksen edellytykset. Tätä arviointia

tehdään esimerkiksi arvioitaessa lastensuojelun tarvetta, huostaanoton tarvetta ja huoltoselvityksiä tehtäessä. Kosken (1995, 8) mukaan arviointia tehtäessä on huomioitava onko vanhemman kyky hyvään vanhemmuuteen vähentynyt tilapäisesti siitä syystä, että siihen on vaikuttanut radikaalit ja odottamattomat muutokset lapsen ja vanhemman välisessä suhteessa. Toisaalta voidaan ajatella, että lapsen etua ei ole mahdollista tarkastella vain lapsen tai vanhemman näkökulmasta vaan kyseessä on lapsen ja vanhemman välinen suhde (Aho & Kulmala & Rähä & Porkka & Timlin 1995, 2).

Uudessa lastensuojelulaissa todetaan, että lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Erityisesti on kiinnitettävä huomiota lapsen ja nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin selvitettyäessä, mikä on lapsen edun mukaista. (Lastensuojelulaki 417/2007, 3-5 §.) Mirjam Kalland (2004, 119) on sitä mieltä, että lastensuojelulain johtava ja hankalin periaate on lapsen edun huomioiminen. Myös Kalland tuo esiin sen, että lapsen etu ja vanhempien etu voivat olla ristiriidassa keskenään. Vanhempi voi kyllä rakastaa lastaan, mutta ei pysty vastamaan lapsen tarpeisiin ja olemaan turvallinen vanhempi. (Kalland 2004, 119, 134.) Tämä on asia, joka varmasti mietityttää monia vanhempia, joiden lapsi on jouduttu sijoittamaan kodin ulkopuolelle. Sosiaalityöntekijälle lapsen edun arvioiminen voi olla hankalaa, jos työntekijällä ei ole tarpeeksi tietoa esimerkiksi vauvan tai pienen lapsen kehitystarpeista. Tähän asiaan voitaisiin saada apua moniammatillisesta yhteistyöstä, jota tiivistämällä vältyttäisiin päällekkäiseltä työskentelyltä ja eri ammattilaisen osaamista hyödynnettäisiin asiakkaan parhaaksi.

4.2 Osallisuus ja kuuleminen

Lastensuojelutarpeen arvioinnissa on huomioitava erityisesti lapsen omat mielipiteet ja tilanteen ratkaisuehdotukset. Kaisa-Elina Hotari (2007) on tehnyt pro gradu-tutkielman aiheesta ”Kuulluksi tuleminen lastensuojelussa nuorten kertomana”. Tutkimuksen tulosten mukaan nuoret itse ovat sitä mieltä, että kuulluksi tuleminen lastensuojelussa on erittäin tärkeää. Nuoret toivat esiin, että he eivät tarkoita vain juridista oikeutta esittää mielipiteensä vaan kokonaisvaltaista huomioimista koko asiakkuuden ajan. Kuulluksi tulemiseen liittyvät kunnioitus, luottamus, yhteistyö, avoimuus ja aika. Kun nämä toteutuvat nuori voi kokea tulleen huomioduksi yksilönä ja oman elämänsä subjektina. (Hotari 2007, 40-41, 80.) Lapsen mielipide ei kuitenkaan sido viranomaista toimimaan välttämättä lapsen haluamalla tavalla. Lasta kuultaessa on huomioitava se, voiko lapsi aidosti ilmaista mielipi-

teensä, tietääkö hän miksi häntä kuullaan, missä asiassa ja mitä seurauksia kuulemisella on. Lapselle voi olla myös lojaliteettiristiriitoja esimerkiksi suhteessa vanhempiinsa. (Räty 2004, 98-99.) Lapsen kuulemisessa on huomioitava lapsen ikä- ja kehitystaso ja kuulemisen tavat on muokattava tilanteisiin sopiviksi. Esimerkiksi pienten lasten mielipiteitä voidaan selvittää välillisesti eli kuulemalla lapsen läheisiä ihmisiä sekä koulu- ja päiväkotihenkilökuntaa. Lapsen käyttäytymistä ja hänen tekojaan voidaan myös kuvailla asiakirjoissa, jos näiden ajatellaan voivan kuvata lapsen käsitystä asiasta, jota hän ei ole pystynyt tai halunnut muuten ilmaista. Rädyn mukaan lapsen mielipiteen selvittäminen ja kuuleminen on yksi sosiaalityöntekijän vaikeimmista tehtävistä. (Mt., 99.)

Lastensuojelussa tiedonkeruu on painottunut vanhemmilta saatavaan tietoon. Johanna Hurtig (2006, 170) on hahmotellut lasten tietoon liittyviä tulkintakehyksiä, jotka voivat vaikuttaa taustalla siinä miksi lapsia ei ole kuultu sosiaalityössä. Perhe-kehys rakentuu vahvan perhesidoksen varaan. Lapsi on ensisijaisesti perheen jäsen, hänellä on oikeus kuulua perheeseen ja saada apua perheenä. Sosiaalityössä tämä on näkynyt niin, että asioita tarkastellaan perhekokonaisuutena, aikuisten tarpeiden ja ongelmien näkökulmasta. Kestämiskehys perustuu siihen, että lapsen ajatellaan suojautuvan luonnostaan vaikeuksia vastaan ja sosiaalityön tehtävänä on tukea lapsen selviytymisstrategioita eikä puuttua olosuhteisiin. Särkymiskehyksen mukaan tulkitaan, että lapsi särkyä ja säikähtää, jos häneltä kysytään asioita, joista hän ei halua puhua. Ajatuksena on myös, että henkilöllä joka työskentelee lapsen kanssa, täytyy olla erityisosaamista tähän, jotta lapsi ei vahingoitu. Sosiaalityössä tämä ilmenee niin, että työntekijät välttävät lapsen tapaamista ja lapsi lähetetään helposti eteenpäin, ihmisen luokse jolla on erityisosaamista puhua lapsen kanssa. Lojalisuus-kehyksessä lapsen tuottama tieto nähdään tärkeänä, mutta samalla ollaan huolissaan tiedontuottamisen pulmallisuudesta. Ajatuksena on, että lapset eivät tuota mielellään tietoa, joka on heidän läheisiään vastaan. Lasten ajatellaan olevan heille vaikeissakin tilanteissa äärimmäisen lojaaleja oman hyvinvointinsa kustannuksella. Seurauskehys tulkinnan mukaan lapsi voi olla vaarassa puhuessaan asioista, kun lapselta kerätään tietoja. Lapsen ajatellaan kokevan syyllisyyttä siitä, jos hänen kertomillaan asioilla on vanhemmille seurauksia ja tästä muodostuu lapselle kohtuuton taakka. Hurtigin mukaan nämä kehykset tulevat esiin kohdattaessa lapsia ja koottaessa tietoa lapsesta. (Mt., 170-172.)

Kalland (2004, 134) kumoo sen väitteen, että lapsen olisi vaikeaa puhua kokemuksistaan vieraille ihmiselle. Päinvastoin lasten ja aikuisten on usein helpompi puhua vaikeista asi-

oista sellaisen henkilön kanssa, joka ei liity omaan perheeseen. Kallandin mukaan lapset myös vastaavat suoriin kysymyksiin suoraan, mutta pienten lasten kanssa apuna voi käyttää apuvälineitä kuten nallekortteja tai tunnekuvia. Keskustelussa tavoitteena olisi selvittää onko lapsella saatavilla turvallinen aikuinen, jonka puoleen hän voi kääntyä. Lapsen kanssa voi keskustella myös hänen kokemuksistaan perheessä. Kaikkien lasten ei ole kuitenkaan helppo puhua kokemuksistaan, tarpeistaan ja tunteistaan. Lapsi voi olla joissakin tapauksissa niin vaurioitunut, että ei tunnista omia tarpeitaan ja tunteitaan vaan kantaa vastuuta vanhemmistaan. Kalland painottaa sitä, että lapsen kuuleminen ei tarkoita vastuun siirtämistä lapselle. (Mt., 134-135.) Lapsilähtöisen työskentelyn yhteydessä on käyty tätä keskustelua siitä, tuleeko lapselle lapsilähtöisessä työskentelyssä liikaa vastuuta perheen tilanteesta ja joutuuko hän vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden välissä miettimään, mitä hän uskaltaa puhua ja mitä seurauksia sillä on. Kuten Johanna Kiili (1998, 9) tuo esiin lapsen näkeminen asiakkaana ei kuitenkaan saa merkitä vastuun siirtämistä lapselle vaan vastuu on aina aikuisella. Sosiaalityössä lapsi voitaisiin nähdä yhteistyökumppanina. Hänen kanssaan pyritään vuorovaikutukseen, jonka tavoitteena on lapsen elämäntilanteen selvittäminen ja siihen vaikuttaminen. (Mt., 9.)

Työskentely lapsen kanssa on saatettu sosiaalityössä kokea vaikeana, aikaa vievänä ja lapsi epäluotettavana tiedonlähteenä. Tutkimusten mukaan lapsen tuottama tieto on kuitenkin realistista, luotettavaa ja todentuntuista. (Välivaara 2004, 12.) Välivaara on samaa mieltä Kallandin kanssa siitä, että lapsilla on erilaisia tapoja tuottaa tietoa omasta elämästään muunkin kuin kielellisen vuorovaikutuksen keinoin, esimerkiksi leikin, kuvan ja toiminnan välityksellä. Välivaaran mukaan tämä voi olla vaativa tapa aikuiselle työskennellä. Työskentely lapsen kanssa ja luottamuksen rakentuminen edellyttää lapsilähtöistä työtettä, kykyä olla samalla aaltopituudella lapsen kanssa ja herkistymistä jakamaan, näkemään ja kuulemaan. (Välivaara 2004, 12.) Myös Sari-Anne Ervast ja Hanna Tulensalo (2006, 49) ovat sitä mieltä, että lapsen kohtaaminen vaatii työntekijältä sekä rohkeutta että uskallusta heittäytyä lapsen maailmaan ja ottaa vastaan lapsen tunteita. Ervastin ja Tulensalon raportissa lastensuojelun tilannearvion käyttämiskokemuksista sosiaalityöntekijät kertovat lapsen kohtaamisen herättäneen heissä monenlaisia tunteita. Lapset ovat tuoneet työhön iloa ja mielekkyyttä. Sosiaalityöntekijät ovat kuitenkin samalla kokeneet, että heidän pitää kohdata pelkoa, syyllisyyttä, hämmennystä ja omaa epävarmuutta.

4.3 Lastensuojelutarpeen arviointi

Lastensuojelun sosiaalityössä sosiaalityöntekijän työskentelyyn kuuluu asiakkaan tilanteen arviointi, se on yksi sosiaalityön perustehtävistä. Arviointia tehdään asiakkuuden eri vaiheissa, esimerkkeinä alkuarviointi, huostaanoton ja sijoituksen tarpeen arviointi ja jälkihuollon tarpeen arviointi. Arviointi ei ole kuitenkaan yksinkertaista ja tapahdu aina saman kaavan mukaan. Arviointi-käsitettä ei ole helppo määritellä, koska sitä käytetään monissa eri yhteyksissä, saaden erilaisia merkityksiä riippuen ympäristöstä ja tilanteesta. Orasen (2006, 7) mukaan lastensuojelun arvioinnin tavoitteeksi on muodostunut arvioida lapsen tarpeita suhteessa vanhempien kykyyn ja mahdollisuuksiin vastata niihin. Kyse on siis sekä lapsen tarpeiden, vanhempien valmiuksien että riskien arvioinnista. Orasen (2006, 9) mukaan lastensuojelun arvioinnissa onkin siirrytty ongelma- ja oirekeskeisestä ajattelusta monipuolisempaan lapsen kehityksen perusedellytysten, sen riskitekijöiden ja lapsen, perheen ja ympäristön suojaavien tekijöiden tarkasteluun. Arviointiin vaikuttavat yksilölliset arvot, kokemukset, koulutus ja ammatilliset käsitykset. Näiden vaikuttavien asioiden tiedostaminen ja ymmärtäminen ja toisaalta huomiotta jättäminen työntekijän puolelta, voi vaikuttaa arviointiin ja sen lopputulokseen.

Rostilan ja Mäntysaaren (1997, 11, 1) mukaan on hyvä, että lastensuojelussa mietitään työskentelyn kohteita, täsmennetään tavoitteita ja seurataan niiden toteutumista. Tämän he näkevät olevan avuksi sekä asiakkaalle että työntekijälle, koska evaluointi eli arviointi on toiminnan näkyväksi tekemistä. Rostila ja Mäntysaari (1997, 11-12) painottavat rennon ja vapaan asiakastyön evaluaation merkitystä, josta on heidän mukaansa eniten hyötyä. He näkevät tapauskohtaisen evaluaation sosiaalityön yhtenä mahdollisena arviointivälineenä. Tapauskohtainen evaluaatio tarkoittaa sitä, että asiakkaan ongelma voidaan täsmentää, ongelmaa voidaan mitata, ongelman muuttumista voidaan seurata ajassa ja voidaan tehdä suunniteltu interventio. (Mt., 3-4.) Perinteisesti sosiaalityössä on suhtauduttu epäilevästi ongelmien mittaamiseen ja yksinkertaistamiseen. On koettu, että ongelmat eivät ole luonteeltaan mitattavissa olevia ja on otettava huomioon kokonaisuus.

Kuten aiemmin on todettu, arviointi lastensuojelussa ei ole mikään uusi asia. Oranen (2006, 7) muistuttaa kuinka Suomessakin jo yli 50 vuotta sitten sosiaalialan oppikirjassa todettiin lapsen huollon prosessissa olevan kolme erillistä vaihetta: tutkimus, määrittely eli diagnoosi ja huoltotoimenpiteet. Tutkimus määriteltiin yksilöllisen lastensuojelutyön edellytykseksi. On kuitenkin todettava, että lastensuojeluprosessi ei ole muodostunut tällaiseksi

selkeäksi kolmivaiheiseksi prosessiksi. Tilanteiden ja lapsen tarpeiden oikea määrittely on osoittautunut käytännössä vaikeaksi ja on muodostunut hyvin erilaisia asiakkuuspolkuja. (Mt., 7.) Lastensuojelun prosessit eivät ole aina suoraviivaisia ja selkeitä edes sosiaalityöntekijöille saati asiakkaille itselleen. Lastensuojelun toimintatapojen ja arviointiprosessin yllä on leijunut epämääräinen hämäryys, käytännöt, toimintatavat ja erilaiset määritykset eivät ole olleet läpinäkyviä vaan ovat vaikuttaneet ajoittain jäsentymättömiltä. Esimerkiksi lastensuojelun asiakkuuden määrittäminen on ollut keskustelun kohteena, koska on tullut esiin että sen kriteerit ja määrittely vaihtelevat suuresti kuntien, sosiaalitoimistojen ja sosiaalityöntekijöiden välillä. Asiakkaat eivät ole olleet tietoisia asiakkuudestaan tai siitä, mitä lastensuojelun asiakkuus ylipäättensä merkitsee, tuoko se mahdollisesti heille joitain oikeuksia tai velvollisuuksia.

Päätöksentekoon ja arviointiin on nähtävissä ainakin kaksi erilaista näkökulmaa: tieteellinen tutkiminen ja reflektiivinen arviointi. Tieteellinen tutkiminen on objektiivista, etäältä tapahtuvaa tiedon keräämistä. Tutkimalla halutaan saada selville faktoja ja todisteita, joiden perusteella tehdään lopuksi päätös. Reflektiivisessä arvioinnissa työntekijä työskentelee itsenäisesti, mutta tekee yhteistyötä perheen kanssa. Työntekijän tavoitteena on saada selville syvällistä tietoa, jonka perusteella hän rakentaa kuvaa tilanteesta ja tekee jatkuvasti arviointia tilanteesta ennen lopullista arvioinnin yhteenvedoa. (Holland 2004, 33, 39-41.) Oranen (2006, 7) kuvaa näitä kahta näkökulmaa tutkivaksi ja tunnustelevaksi työskentelytavaksi. Orasen mukaan Suomessa on ollut vallalla tunnusteleva näkökulma, koska ajatellaan, että objektiivista huolta ei ole vaan se on aina jonkun kokemaa. Työntekijän oma kokemus subjektiivinen, pieni tai suuri huoli, muodostaa työskentelyn perustan, ei arviointimittarit tai kriteeristöt. (Mt., 8.) Myllärniemi (2006, 109) on myös sitä mieltä, että jos normeja ja kriteeristöjä käytetään niin ne saavat sisältönsä aina tapauskohtaisen tulkinnan kautta, erityisesti tämä tulee esiin mietittäessä lapsen etua. Myllärniemi pitää kuitenkin huonona asiana sitä, että esimerkiksi huostaanotontarpeen arvioinnissa puuttuu ohjeistus siitä, millä tavalla lapsen etua vaarantavia riskitekijöitä pitäisi seurata, arvioida, selvittää ja määritellä. Tämä vaikuttaa siihen, että sijoitusten kriteerien vaihdellessa lapsen edun tulkinta voi johtaa erilaisiin johtopäätöksiin. (Mt., 109-110.) Tämä näkyy myös avohuollossa siinä, että lastensuojelun asiakkuudesta päätetään ilman yhteisesti määriteltyjä normeja ja kriteerejä. Tästä päädytään siihen tilanteeseen, että asiakkuuden alkaminen riippuu hyvin paljon sosiaalityöntekijän omasta huolen kokemuksesta. Saattaa olla, että yhtenä vaikuttavana asiana voi olla myös asiakkaan halukkuus yhteistyöhön.

4.4 Arviointimalleja

Tom Erik Arnkil (2004, 220) esittää huolen vyöhykkeet yhtenä vaihtoehtona arvioida yhteistyön tarvetta lastensuojelussa. Myöskään Arnkilin mielestä ei ole olemassa lapsen tilanteen vakavuutta ja ongelman laatua kuvaavaa kriteeristöä. Lapsen tilanne ei näyttäydy kaikille samanlaisena vaan jokaisella on oma subjektiivinen kokemus huolen määrästä ja jokainen ennakoi näin omia toimintamahdollisuuksia. Näin tehdään yhteenvetoja koetuista toimintamahdollisuuksista ja tiedossa olevista resursseista. Arnkilin mukaan huolet ovat subjektiivisia yhteenvetoja koetusta työntekijän voimavaratilanteesta. Jos huolta ilmenee voi olettaa, että jotain tulee tapahtumaan omille toimintamahdollisuuksille. Huoli on jaettu seitsemän asteiseksi huolen vyöhykkeistöksi. Lastensuojelussa työntekijällä tulee tilanteita, joissa hän ei ole lainkaan huolissaan lapsen tilanteesta (1). Pieni huoli on lapsen tilannetta koskeva ihmettely tai huolenhäivähdys (2), joka voi tulla esiin uudestaan (3). Pienen huolen alueella työntekijällä on melko selkeä kuva tilanteesta ja luottamusta omista mahdollisuuksista auttaa. Huolen harmaalla vyöhykkeellä on kasvava huoli (4) ja tuntuva huoli (5). Tällöin työntekijän luottamus omiin mahdollisuuksiin heikkenee ja huoli tilanteesta kasvaa. Suuren huolen vyöhykkeillä huolta on paljon ja jatkuvasti (6) tai huoli on erittäin suuri (7). Näillä kahdella vyöhykkeellä lapsen koetaan olevan vaarassa ja työntekijän omat keinot auttaa ovat loppuneet. Lapsen tilanteeseen tarvittaisiin heti muutosta ja tämä ei ole työntekijällä enää epäselvää, kuten saattoi olla vielä huolen harmaalla vyöhykkeellä. Arnkilin mukaan huolen vyöhykkeissä ei ole kyseessä lasten luokittelu vaan työntekijä arvioi vyöhykkeistöllä millaisina hän kokee omat mahdollisuutensa toimia. (Mt., 220-225.)

Kansallisen Sosiaalialan kehittämishankkeeseen (2003-2007) on kuulunut Lastensuojelun kehittämishanke, jonka yhdeksi tavoitteeksi muodostui avohuollon ja arviointikäytäntöjen kehittäminen. Hankkeen yhtenä tarkoituksena on ollut kehittää suomalaiseen lastensuojelutyöhön sopiva alkuarvioinnin malli. Tällä alkuarvioinnin kehittämisellä on tavoiteltu työn läpinäkyvyyttä ja suunnitelmallisuuden parantamista sekä haluttu vahvistaa lapsilähtöistä ja asiakaskeskeistä työskentelytapaa. (Oranen 2006, 1.) Työryhmän loppuraportissa (Oranen 2006, 12) käy ilmi, että Suomen kunnissa lastensuojelussa ei ole vakiintuneita ja systemaattisessa käytössä olevia kirjallisesti ohjeistettuja arviointimalleja. Kunnissa on kuitenkin kokeilukäytössä olevia arvioinnin menetelmiä ja käytäntöjä ja kuntia oli mukana arviointiin liittyvässä kehittämishankkeessa. Käytettäviksi arviointimalleiksi mainittiin Pesäpuu ry:n kartoitusmalli ja Kohtaavaa lastensuojelua hankkeessa kehitetty tilanearvioinnin malli sekä sen pohjalta Kaupunkisosaalityön hankkeessa muotoiltu arviointimalli. (Mt., 12.)

Pesäpuu ry:n on kehittänyt lapsen elämäntilanteen kartoitusmallin lastensuojelutarpeen selvitykseen ja erilaisia työvälineitä avuksi selvityksen tekemiseen. Kartoitustyöskentely sisältää työskentely- ja arviointiprosessin (Möller 2004, 21). Työskentelyprosessin aikana on viisi tapaamista, joilla käydään eri teemoja läpi lapsen ja vanhempien kanssa. Pesäpuu on kehittänyt erilaisia toiminnallisia työvälineitä, joita käytetään apuna näiden teemojen työstämisessä. Näin on huomioitu se, että puheen lisäksi kokemuksia, tarpeita ja tunteita voi ilmaista myös muilla tavoin. Tapaamisilla läpikäytävät teemat ovat: lapsi ja lapsen verkostot, lapsi ja lapsen arki, kasvatus ja huolenpito sekä asuinolosuhteet. Kartoitustyöskentelyn toisen vaiheen arviointiprosessin aikana arvioidaan mitä vahvuuksia ja muutostarpeita lapsen elämässä on. Arvioinnissa välineenä ja pohjana käytetään vanhemman valmiuksia, joista on muodostettu neljä luokkaa: suojella ja hoitaa lasta (1), tukea lapsen yksilöllistä kehitystä (2), turvata lapselle läheiset ja tärkeät ihmissuhteet (3) sekä tehdä yhteistyötä lapsen asioissa (4). (Möller 2004, 21-22, 36.)

Valmiuksista on eriteltävissä vielä neljä eri tasoa, jotka ovat mitä (tietää mitä lapsi tarvitsee), miksi (tietää miksi lapsi tarvitsee kyseistä asiaa), miten (tietää miten lapsi voi saada kyseisen asian) ja tekeminen (vanhempi toimii tietojensa ja ymmärryksensä mukaan). Joten arviointiprosessissa arvioidaan sekä sitä, onko vanhemmalla valmiuksia vastata lapsen tarpeisiin että missä määrin hän käyttää niitä. Möllerin (2004, 37) mukaan lastensuojelutarve riippuu siitä, millä tasolla vanhempi kunkin valmiuden kohdalla on. Nämä vanhemmuuden valmiudet voi mielestäni nähdä eräänlaisena kriteeristönä, jossa on määritelty vaatimukset vanhemmuudelle.

Tuula Saarnio (2004, 247) puhuu siitä, kuinka vanhemmuuden tukemisessa keskeistä on kiintymyssuhdeteorian mukainen lapsen tarpeiden ymmärtäminen ja niihin vastaaminen. Lapsen ja vanhemman välistä kiintymystä voidaan tukea eri keinoin hyvinkin käytännön läheisesti esimerkiksi syömis- ja nukkumistilanteissa sekä leikeissä. Tärkeintä on huomioida lapsen tarpeet monipuolisesti ja saada vanhempi huomaamaan itse, miten hän vastaa lapsen tarpeisiin, koska vanhemmat voivat tyydyttää omia tarpeitaan sen sijaan, että huomioisivat ja osaisivat vastata lapsen tarpeisiin. (Mt., 247.) Tämä näkemys näyttäisi tukevan Pesäpuun mallin mukaista vanhempien valmiuksien arviointia, jossa huomioidaan se miten vanhemmat käytännössä osaavat vastata lapsen tarpeisiin ettei käy niin, että he ovat kyllä tietoisia niistä ilman konkreettista, käytännön toimintaa niihin vastaamiseksi. Möllerin (2004, 64) mukaan perheelle tarjottavat tukitoimet ovat erilaisia riippuen siitä, onko van-

hempi ensimmäisellä vai kolmannella tasolla. Kartoitustyöskentelystä tehdään kirjallinen yhteenveto, joka annetaan vanhemmille luettavaksi. Yhteenvetoon kirjataan viimeisellä yhteisellä tapaamisella keskustellut asiat vahvuuksista, muutostarpeista ja jatkosuunnitelmasta. (Mt., 64.)

Ulkomaisia arviointimalleja

Arviointimalleja on kehitetty ulkomailla, esimerkiksi Ruotsissa ja Englannissa ja niistä on otettu mallia Suomeen. Mallit ovat keskenään hyvin samanlaisia, huomioiden kuitenkin kyseisen maan lainsäädännön ja lastensuojelun toimintakulttuurin tuomat eroavaisuudet. Tutkimuksissa on todettu, että Suomessa on suuri tarve kehittää menetelmiä ja työvälineitä lasten kanssa työskentelyyn. Yhdysvalloissa, Kanadassa, Hollannissa, Irlannissa, Isossa-Britanniassa ja Ruotsissa tällaisella lapsilähtöisellä työskentelyllä on jo pidemmät perinteet olemassa. Työskentelyllä on pystytty ehkäisemään lapsen emotionaalisten ja sosiaalisten ongelmien syvenemistä ja vaikuttamaan lapsen hyvinvoinnin lisääntymiseen (Väli-vaara 2004, 20-21.)

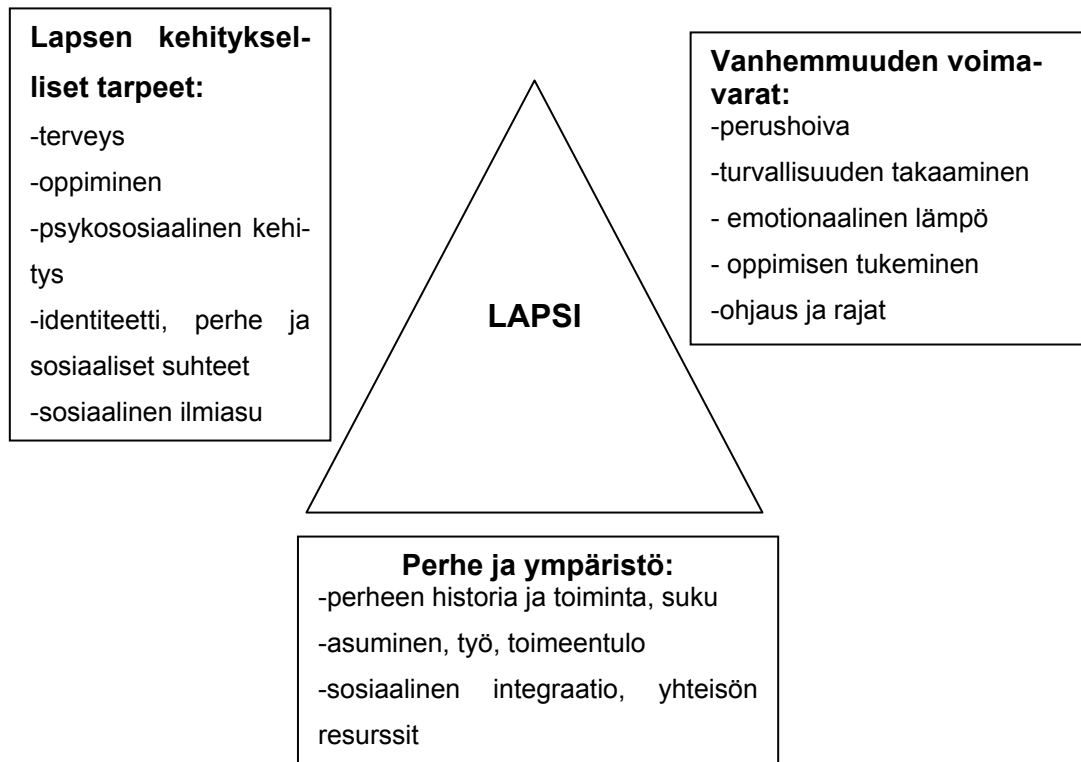
Päivi Sinkon (2004, 98) mukaan Weightman ja Weightman ovat verranneet keskenään englantilaista ja ruotsalaista lastensuojelutyötä. He ovat huomanneet tutkimuksessaan, että englantilainen toimintatapa lastensuojelussa pystyy nostamaan esiin lapsen yksilönä selkeämmin kuin ruotsalainen toimintatapa. Ruotsalainen järjestelmä nähdään perhekeskeisenä ja laaja-alaisena. Englantilaisessa järjestelmässä taas lapsi on selkeästi nimetty asiakkaaksi ja työskentelyn lähtökohtana ovat lapsen tarpeet ja riskit, eivätkä vanhempien ongelmat. Ritva Nätkin ja Jaana Vuori (2007, 9) toteavat, että Suomessa on rakennettu ja tarkennettu lapsilainsäädäntöä. Yksilölliset oikeudet ja asema yksilöasiakkaina on lasten kohdalla vahvistunut, vaikkakin Nätkin ja Vuori ovat sitä mieltä, että lapsia ei kuitenkaan voi täysin irrottaa perhesidoksista. Riitta Vornanen (2001, 39) tuo esiin tärkeän havainnon siitä, että lasten hyvinvointi ei ole irrallaan aikuisten hyvinvoinnista. Monet asiat vaikuttavat lapsen, vanhempien ja koko perheen hyvinvointiin. Vornanen mukaan hyvinvointi muodostuu hyvästä ja turvallisesta arjesta ja sen pienistä asioista eli tilannetta arvioitaessa kokonaisuutta pidetään merkittävänä asiana.

Ulla Mutkan (1998, 103) mukaan lastensuojelutarpeen tarkka dokumentointi ja näytön osoittaminen ovat muuttumassa sosiaalityön työprosessissa yhä keskeisemmiksi asioiksi. Esimerkiksi Englannissa ja Ruotsissa on kehitetty arviointimalleja lastensuojelutyöhön,

jotta työskentelystä tulisi systemaattisempaa ja sosiaalityöntekijöillä olisi toimivia työmenetelmiä arvioida lasten tilanteita ja tarpeita. Orasen (2006, 29) mukaan Englannin lastensuojelujärjestelmä eroaa orientaatioltaan Suomen järjestelmästä siinä, että Englannissa lasten kaltoinkohtelu nähdään yleensä yksilöntason ongelmana ja työskentelyn lähtökohdaksi on juridisen näytön etsiminen. Näin perhe ja järjestelmä asettuvat vastakkaisilla puolilla. Englannissakin kehitys on kuitenkin menossa enemmän kohti yhteistyötä korostavaa toimintatapaa. (Mt., 29.) Englannissa kehittämistyön lähtökohdaksi on ollut kokemuksista oppiminen. Tapaukset joita on selvitetty ja analysoitu ovat olleet yksittäisiä vakavia tapauksia, jotka ovat johtaneet lapsen kuolemaan. Näiden tutkimusten perusteella on tehty muutoksia lainsäädäntöön sekä lasten ja perheiden tilanteiden arviointikäytäntöihin. (Mt., 29.)

Framework for Assessment of Children in Need and Their Families

Englannissa on käytössä tuen tarpeessa olevien lasten tilanteen arviointiin tarkoitettu malli ” Framework for Assessment of Children in Need and Their Families”. Sally Hollandin (2004) mukaan tavoitteena oli siirtää arvioinnissa painotus lapseen ja lapsen tarpeisiin pois vanhempien ominaisuuksien ja yksittäisten tekojen tarkastelusta. Tällä pyritään huomioimaan perhe laajempänä kokonaisuutena. Arviointimallin keskeisiä periaatteita ovat muun muassa lapsikeskeisyys, osallisuuden tasa-arvo, voimavarojen tunnistaminen, arviointi prosessina ja interventiona sekä näyttöön pohjautuva työskentely. (Department of Health 2000, 10; Oranen 2006, 30.) Arviointimallia jäsennetään kolmiolla, jonka sivut kuvaavat arvioinnin kohteena olevia kokonaisuuksia. Nämä kokonaisuudet ovat lapsen kehitykselliset tarpeet, vanhemmuuden voimavarat sekä perhe ja ympäristö. Orasen (2006, 30) mukaan käytännössä lapsen yksilöllisestä tilanteesta riippuu se, mitä teemoja painotetaan arvioinnissa.

Kuvio 1. Framework for Assessment of Children in Need and Their Families

Arviointiprosessiin kuuluvat suunnitteluvaihe, alustava arviointi ja kattava arviointi (Department of Health 2000; Oranen 2006, 31-31). Työvälineenä arvioinnissa käytetään haastattelua ja keskustelua, mutta apuna voi käyttää myös erilaisia lomakkeita ja apuvälineitä, joita arviointimalliin on kehitetty. Arviointiprosessissa keskeisenä tavoitteena on yhteistyö lapsen ja perheen kanssa. Aiemmin työskentelyssä oli vahva vastakkain asettelu järjestelmän ja perheen välillä ja toimintaa leimasi usein vastentahtoisuus. Nyt työskentelyssä pyritään lapsen hyvinvointiin turvaamiseen ja edistämiseen yhteistyöllä ja lapsen osallisuuden näkyvyydellä arvioinnissa.

Barns behov i centrum

Ruotsissa alkuarviointi työskentelyä on kehitetty aktiivisesti ja mallia on otettu Englannin Framework for Assessment-mallista. Ruotsin lastensuojelun arviointimallin nimi on Barns behov i centrum. Mallin aineisto ja lomakkeet on käännetty englantilaisesta mallista ruotsiksi ja mukautettu Ruotsin oloihin. Ruotsissa lastensuojelutarpeen selvitys on tehtävä neljän kuukauden kuluessa ja se dokumentoidaan tarkasti. Lastensuojelun lainsäädäntö määrittelee arviointivaiheen ja varsinaisen työskentelyn erillisiksi vaiheiksi. (Oranen 2006, 35-36.) Työskentelyssä lapsi on keskiössä, mutta yhteistyötä tehdään vanhempien kanssa.

Työskentelyssä selvitetään lapsen tarpeiden tilaa ja vanhempien mahdollisuuksia vastata lapsen tarpeisiin sekä ympäristötekijöitä Englannin mallin mukaisesti. (Grundbok 2006, 14.)

5 LASTENSUOJELUN TILANNEARVIO

Lapsilähtöistä työskentelyä vaativan keskustelun rinnalle on tullut konkreettisia toimia, joilla yritetään käytännössä saada esiin lapsen näkökulmaa omassa asiassaan. Kohtaavaa lastensuojelua –hankkeen tavoitteena on ollut kehittää lastensuojelun systemaattinen tilannearviointin malli, jossa työskentelyn keskiössä ovat lapset. Hankkeessa kehitetty lastensuojelun tilannearvio on tulosta sosiaalityön kentällä heränneestä kiinnostuksesta oppia lapsen huomioimista ja kohtaamista. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät ovat tottuneet työskentelemään aikuisten kanssa, ja he voivat kokea vaikeaksi työskentelyn kanssa ja asettumisen lapsen asemaan. Lastensuojelun alkuvaiheen tilannearviossa periaatteena on, että tavataan sekä lapsia että aikuisia. Lapsen kohtaamisen apuvälineinä voivat olla erilaiset pelit, kortit ja kirjalliset tehtävät, joita muun muassa Pesäpuu on kehittänyt.

Tässä pro gradu –tutkielmani tutkimusaineistossa mukana olevat tilannearviot on tehty perustuen Lastensuojelun tilannearviomalliin ja ne on tehty aikana jolloin oli voimassa vielä vanha lastensuojelulaki. Kyseinen tilannearviomalli on suunniteltu Kohtaavaa lastensuojelua –hankkeessa, joka on ollut Helsingin kaupungin lapsikeskeisen sosiaalityön kehittämishanke vuosina 2001-2005. Kaupunkisosiaalityön kehittämishankkeessa (Helsinki, Espoo, Kauniainen ja Vantaa) tilannearviomallia muokattiin edelleen. Hankkeen kehittäjinä ovat olleet sosiaalityöntekijät, jotka ovat halunneet muutosta lastensuojelun työtapoihin. Sosiaalityöntekijät halusivat myös vastata tutkimusten esittämään lastensuojelun vanhempi keskeisyyteen ja lasten sivuuttamiseen työkäytännöissä (Muukkonen ja Tulensalo 2004, 1). Tilannearviomallia kehitettäessä on tärkeänä pidetty lasten kuulemista ja tuomista sosiaalityössä näkyviksi asiakkaita.

5.1 Tilannearvion tavoitteet ja periaatteet

Lastensuojelun tilannearvion tavoitteena on selvittää lapsen elämäntilannetta ja mahdollista lastensuojelutyön tarvetta. Tähän pyritään kartoittamalla yhdessä lapsen ja vanhempien kanssa lapsen ja perheen arkea, hyvinvointia sekä voimavaroja ja mahdollisia pulmia. Keskeistä on lapsen kokemusten ja tunteiden kuuleminen, lapsen elämäntilanteen kartoittaminen sekä hyvinvoinnista varmistuminen. Työskentelyssä on tärkeää tavata lasta henkilökohtaisesti. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 11.) Ervastin ja Tulensalon (2006, 10) mu-

kaan tilannearvio parhaimmillaan on muutakin kuin arviointia. Se voidaan nähdä intensiivisenä ja vaikuttavana sosiaalityönä sekä interventiona ja tukena perheelle.

Muukkonen ja Tulensalo (2004, 9-11) määrittelevät Lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirjassa periaatteet, jotka ohjaavat tilannearvion tekemistä prosessin eri vaiheissa. Keskeinen periaate on lapsikeskeisyys, joka näkyy siinä, että kohtaamisessa keskitytään lapsen kokemustiedon tavoittamiseen, koska lapsi nähdään omien kokemustensa ja omien tunteidensa asiantuntijana. Tilannearvion ydin asiaksi Muukkonen ja Tulensalo määrittelevät lapsen toiveiden ja tarpeiden löytämisen. Muita periaatteita ovat tilannearvion systemaattisuus ja arkikeskeisyys, joka tarkoittaa, että tärkeää on selvittää lapsen arjen turvallisuus ja sujuminen sekä hyvien kasvuedellytysten turvaaminen. Tilannearvio halutaan pitää ihmisläheisenä ja joustava työtapana, jossa huomioidaan ihmisten yksilölliset tarpeet sekä hyväksytään ja huomioidaan tunteet. Tilannearvion selvitystyössä pyritään toimimaan yhdessä lapsen ja vanhempien kanssa mahdollisimman tasavertaisina toimijoina. (Mt., 9-11.) Ervastin ja Tulensalon (2006, 2) mukaan lapsi nähdään ensisijaisena asiakkaana, mutta hän kuuluu myös aina perheeseen, joten myös työskentelystä vanhempien kanssa tulisi kehittää lapsikeskeisempää.

Tilannearviotyöskentelyn aikana arvioidaan lapsen arjen turvallisuutta ja sujumista sekä lapsen tarpeiden ja kehityksen edellytysten toteutumista. Arvioitaessa lastensuojelun asiakkuuden tarvetta tilannearviota tehtäessä, halutaan selvittää nimenomaan sosiaalityön näkemys lapsen arjesta ja asiakkuuden tarpeesta. Arvioinnissa erityisenä kiinnostuksen kohteena nousee esiin lapsen arki. Ervast ja Tulensalo (2006, 225-226) painottavat tilannearvion tekemisen ongelmälähtöisyyttä laajempaa näkökulmaa. Tällä he tarkoittavat, että tilannearviossa ei keskitytä vain näkyviin huoliin ja oireisiin, vaan lapsen arjen kokonaistilanteen selvittämiseen, jossa selvitetään sekä hyvin toimivat asiat että ongelmakohdat. Arkeen keskittymisellä Ervast ja Tulensalo haluavat tuoda esiin myös sosiaalityön omaa asiantuntijuutta. Arvioinnin keskiössä ei ole niinkään vanhemmuuden arviointi vaan periaatteena on, että ensin selvitetään lapsen tarpeet ja vasta tilannearvion jälkeen tehtävässä työssä keskitytään siihen pystyvätkö vanhemmat vastaamaan lapsen tarpeisiin. Ervastin ja Tulensalon mukaan tilannearviointi on kontekstuaalista arviointia, mikä tarkoittaa että arviointi ei ole sidoksissa lapsen kehityksen normeihin tai muihin kriteeristöihin vaan on tilannekohtaista ja yksilöllistä. (Mt., 225-226, 229, 332.)

Sosiaalityötä lapsen kanssa –kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion kehittämisestä (Ervast & Tulensalo 2006) on raportti, jossa esitellään hankkeessa mukana olleiden työntekijöiden kokemuksia tilannearviosta ja lapsikeskeisyyden vaikutuksista lastensuojelutyöhön. Ervast ja Tulensalo (2006, 9) tuovat raportissa esille sen, että yhden näkökulman mukaan perhe- ja lapsikeskeisten näkökulmien väliset periaatteet ja jännitteet voi nähdä vastakkaisina tai toisensa poissulkevinä. Ervast ja Tulensalo haluavat kuitenkin ennemmin luoda vuoropuhelua näiden kahden näkökulman välille, koska heidän mielestään lapsikeskeisyys ei ole vanhempien tai muiden perheenjäsenten sivuuttamista sen kustannuksella, että lapsi asetetaan lastensuojelun sosiaalityön keskiöön.

5.2 Lastensuojelun tilannearvion työskentelyprosessi

Lastensuojelun tilannearvion prosessi

1. Vireilletulo

- yhteydenotto lastensuojeluun: huoli lapsesta ja lastensuojeluilmoitus
- määritetään lapsen ja vanhempien sosiaalityöntekijä ja työpari

2. Aloitusvaihe

- yhteys lapseen ja vanhempiin
- alkutapaaminen

3. Tapaamis- ja selvittelyvaihe

- lapsen tapaamiset
- vanhempien tapaaminen
- yhteys yhteistyökumppaneihin

4. Yhteenveto – ja jatkon suunnitteluvaihe

- kirjallinen yhteenveto
- yhteenvetotapaaminen

Lapsikeskeisen tilannearvion prosessi koostuu vireilletulo-, aloitus-, tapaamis- ja selvittely- sekä yhteenveto- ja jatkon suunnitteluvaiheista. Vireilletulo tapahtuu lapsen, hänen vanhempansa, ilmoitusvelvollisen viranomaisen tai jonkun muun ollessa huolissaan lapsen

elämäntilanteesta ja ottaessa yhteyttä sosiaalityöntekijään. Sosiaalitoimistossa päätetään lapsen ja vanhempien sosiaalityöntekijä sekä tälle työpari. Aloitusvaiheessa otetaan yhteyttä lapseen ja vanhempiin ja sovitaan alkutapaaminen, jossa mukana ovat yleensä sekä lapsi että vanhemmat. Alkutapaamisen tarkoituksena on sopia työskentelystä eli aivan aluksi arvioidaan alkaako lastensuojeluasiakkuus ja tilannearvion tekeminen. Jos päädytään aloittamaan tilannearviotyöskentely sovitaan tapaamisten aikataulusta. Lastensuojelun asiakkuus voi kuitenkin päättyä jo tähän ensimmäiseen tapaamiseen.

Tapaamis- ja selvittelyvaiheessa tavataan lasta ja vanhempia. Lasta tavataan keskimäärin yhdestä neljään kertaan lapsen tilanteen kartoittamiseksi. Lapsen kanssa keskustellaan seuraavista teemoista: koti ja läheiset, päiväkotia, koulu, vapaa-aika ja kaverit, minä ja mun elämä sekä tunteet, Tapaamiset voivat olla esimerkiksi sosiaalitoimistossa, kotona, päiväkodissa tai koulussa. Selvittelyvaiheen aikana pyritään tekemään kotikäynti, jos tapaamiset eivät muutoin ole kotona. Vanhempien tapaamisella kuullaan vanhempien kokemuksia lapsesta, lapsen arjesta, vanhemmuudesta ja perheen arjesta. Vanhempien tapaamisia voi olla tarvittaessa useampiakin kuin yksi. Tilannearvion aikana selvitetään lapsen ja perheen saama tuki, apu ja palvelut sekä selvittelyvaiheessa ollaan tarvittaessa yhteydessä yhteistyökumppaneihin, kuten neuvolaan, kouluun tai päiväkotiin. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 12-15, 31-32, 55-56.)

Yhteenvedo- ja jatkon suunnitteluvaiheessa sosiaalityöntekijä tekee kirjallisen yhteenvedon, jossa kerrotaan tapaamisilla käsitellyistä asioista, lapsen ja perheen voimavaroista ja tarpeista. Sosiaalityöntekijät kirjaavat myös kysymyksiä, joita tapaamiset herättivät lapsen tarpeista ja niihin vastaamisesta sekä ajatuksia jatkotyöskentelystä. Yhteenvedotapaamisella, jossa käydään läpi yhteenvedo, ovat mukana lapsi ja vanhemmat. Tapaamisen tavoitteena on muodostaa yhteinen näkemys ja arvio lapsen tilanteesta, tarpeista ja lastensuojelun tarpeesta. Tapaamisella sovitaan jatkotyöskentelystä tai työskentelyn lopettamisesta. Jos työskentelyä jatketaan, pidetään seuraavaksi suunnitelmatapaaminen, jossa tehdään asiakassuunnitelma lapselle ja sovitaan tarvittavista tukitoimista lapselle ja vanhemmille. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 16-17.)

5.3 Dokumentoinnin tärkeys lastensuojelussa

Asiakirjat ovat jälkiä tehdystä työstä ja työntekijä on se, joka määrittää millaisia jälkiä hän jättää. Tarja Heinon (1997) mukaan lastensuojelussa on ollut havaittavissa näkymättö-

myyttä ja puutteellisuutta tiedontuotannossa sekä dokumentoinnissa. Asiakirjoista voidaan lukea mitä on tapahtunut ja mitä on sovittu, mutta niistä ei näy se, millaista valikointia sosiaalityöntekijä on tehnyt päätyessään kirjoittamaan juuri näistä asioista. (Kääriäinen 2007, 247-248.) Kääriäisen mukaan asiakirjoissa olevat sanat ovat merkitysten maailma lukijalle ja nämä valitut sanat merkityksineen ohjaavat tekstistä syntyviä tulkintoja, joten sillä mitä asiakirjoihin kirjataan on suuri merkitys. Etenkin silloin kun niitä käytetään tehtyjen päätösten perusteluina ja toimenpiteiden suunnittelussa apuna. (Kääriäinen 2006, 45.) Tilannearvion yhteenvedoissa sosiaalityöntekijät kirjoittavat ylös mitä huolia heillä on herännyt tilannearvion aikana. He tekevät näkyväksi vanhempien, lasten ja sosiaalityöntekijöiden huolen aiheita. Samalla he kuitenkin pyrkivät tuomaan esiin myös myönteisiä tapahtumia ja olemassa olevia voimavaroja, joita he ovat havainneet tilannearvion aikana.

Sosiaalityöntekijät laativat työssään erilaisia asiakirjoja, kuten asiakaskertomuksia, huolto-suunnitelmia, tilannearviointeja, päätöksiä, lausuntoja ja sopimuksia. Kääriäisen (2007, 249) mukaan sosiaalityössä asiakirjakirjoittamisen kulttuuri on epäyhtenäinen. Sosiaalityöntekijän kirjoittamistapaan vaikuttavat työyhteisön tavat, aiemmin kirjoitetut tekstit ja työntekijän henkilökohtaiset valmiudet kirjoittamiseen. Tilannearvion yhteenvedossa kuuluu olla näkyvillä tietyt asiat, mutta kuten Kääriäinen on todennut niiden kirjoittamiseen vaikuttavat monet eri tekijät. Esimerkiksi tämän pro gradu- tutkielmani tutkimusaineisto on kerätty eri toimipisteistä ja mukana on eri työntekijöiden kirjoittamia yhteenvedoja, joten niiden muotoutumiseen ovat vaikuttaneet hyvin monet tekijät.

Tilannearvion selvittelyosuus päättyy kirjallisen yhteenvedon laatimiseen, jossa yhtenä tavoitteena on koota tapaamis- ja selvittelyvaiheessa saatu tieto yhteen. Alkuvaiheen tilannearviointi lastensuojelussa -oppaassa (2006, 17) todetaan, että paras yhteenvedo on sellainen, josta selviää millä tavoin ja mistä tietoa on koottu, mistä ja millaisia havaintoja on tehty ja ketkä ovat osallistuneet selvityksen tekemiseen. Yhteenvedo on siitakin poikkeuksellinen asiakirja, että sitä kirjoittaessa työntekijän on muistettava, että yhteenvedo on aina tarkoitettu myös asiakkaan luettavaksi ja niitä lukevat siis myös lapset eivätkä vain aikuiset keskenään. Työntekijä joutuu miettimään ehkä enemmän kuin tavallisesti asiakirjoja kirjoittaessaan, että asiat kirjoitetaan selkeästi ja ymmärrettävällä kielellä ja onko kaikkea välttämätöntä kirjoittaa. Tilannearvion yhteenvedot ovat enemmän kuin sosiaalityöntekijän muistiinpano, joista usein puuttuu sosiaalityöntekijän oma ääni ja näkemys sekä eri näkemysten vuoropuhelu. Alkuvaiheen tilannearviointi lastensuojelussa -oppaassa (2006, 17) yhteenvedon kirjoittamisen ohjeiksi annetaan, että lapsen ja perheen tilannetta on ku-

vattava lapsikeskeisesti, lapsen voimavarojen ja tarpeiden näkökulmasta vanhempien resursseihin peilaten.

Ohjeiden mukaan kirjallisessa yhteenvedossa on kuvattava seuraavat asiat:

- * Lastensuojeluun tulon syy
- * Ketkä ovat laatineet yhteenvedon
- * Selvittelytyön kulku
- * Lapsen ja vanhempien voimavarat
- * Lapsen omia näkemyksiä ja kokemuksia
- * Vanhempien näkemyksiä lapsesta
- * Sosiaalityöntekijää mietityttävät asiat ja huolet
- * Ajatuksia ja ehdotuksia jatkosta

(Alkuvaiheen tilannearviointi lastensuojelussa -opas 2006, 18).

Yhteenvedoissa pyritään tekemään tehtyä työtä näkyväksi ja konkreettisesti kirjoitetaan esiin lapsen kuvauksia arjesta ja kokemuksistaan samoin kuin vanhempien kuvailuja lapsesta, lapsen arjesta ja omasta vanhemmuudestaan. Tilannearvion yhteenvedoissa sosiaalityöntekijät tuovat esiin tekemänsä arvion lapsen tilanteesta ja tarpeista. Näin esiin tulevat asiat lapsen elämässä, joihin sosiaalityöntekijät ovat kiinnittäneet huomionsa ja joita ovat arvioineet. Eettisestä näkökulmasta yhteenvedon läpikäyminen yhdessä asiakkaan kanssa on hyvä asia, koska tällöin asiakas tietää mitä hänestä kirjoitettu ja eri mieltä ollessaan hän voi ilmaista oman mielipiteensä ja se kirjataan ylös. Kun asiakkaalle tuodaan selvästi näkyväksi huolen aiheet, hänen voi olla helpompi ymmärtää huolta ja motivoitua muutokseen. Systemaattisen työskentelymallin avulla on lastensuojelussa pyritty poistamaan epämääräisyyttä työskentelyn ympäriltä. Sitä vastoin on pyritty selkiyttämään ja tekemään työskentelytapoja ja periaatteita näkyviksi sekä asiakkaille että yhteistyökumppaneille.

Uudessa lastensuojelulaissa korostuu dokumentoinnin tärkeys. Lastensuojelulain (2007/33 §) mukaan lasta koskeviin asiakirjoihin on vireilletulosta lähtien kirjattava kaikki sellaiset tarpeelliset tiedot, jotka voivat vaikuttaa lastensuojelun toimenpiteiden järjestämiseen, suunnitteluun, toteutukseen ja seurantaan. Hyvä dokumentointi voi parantaa lapsen, vanhempien sekä työntekijän oikeusturvaa. Asiakirjat ovat erityisesti asiakkaan kannalta mer-

kityksellisiä, koska niiden pohjalta tehdään asiakasta koskevia tulkintoja ja päätöksiä. Kääriäinen & Leinonen & Metsäranta (2006, 22) kehottavatkin sosiaalityöntekijöitä kirjoittamaan asiakirjat asiakkaalle, ei instituutiolle, lakimiehelle tai oikeuslaitokselle. Asiakirjojen on oltava ymmärrettävästi kirjoitettuja ja lähellä asiakkaan arkea ja, jotta tekstistä tulee vakuuttavaa, on hyvä käyttää yksityiskohtaista kuvausta.

Kääriäinen ym. (2006, 21) ovat sitä mieltä, että asiakirjoissa on hyvä tuoda esiin ristiriitaisia tietoja, koska samalla ne asetetaan arvioitaviksi. Asiakirjoihin olisi hyvä kirjoittaa moniäänistä tekstiä eli vuoropuhelua tuomalla esiin erilaiset mielipiteet ja käsitykset. Tämä tapahtuu niin, että kaikkien osapuolten näkemykset kirjoitetaan näkyviin, myös työntekijän omat ja erityisesti lapsen näkemykset. Kääriäinen ym. (2006, 22) rohkaisevat sosiaalityöntekijöitä erityisesti kirjoittamaan asiakirjoihin näkyviin heidän oman ammatillisen näkemyksensä. Lasta pidetään tärkeänä tiedontuottaja omasta tilanteestaan ja häntä ei saa myöskään unohtaa dokumentoinnissa. Asiakirjoissa voidaan kuvata työskentelyä lapsen kanssa, kohtaamisia, tilanteita ja keskusteluja. Näin lapsen tilanteesta tulee ensisijainen arvioinnin ja työskentelyn kohde. Työntekijän on muistettava tästä huolimatta se, että lapsi ei voi olla ainoa ja vastuullinen tiedontuottaja omasta ja perheensä tilanteesta. (Mt., 23.)

6 TUTKIMUSKOHTENA LASTENSUOJELUN ASIAKIRJAT

Aino Kääriäisen (2003, 14) mukaan dokumenteilla on vahva merkitys yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Kääriäinen viittaa Tim Mayn näkemyksen, että dokumentit ovat sosiaalisten käytäntöjen kuvaajia. Tällöin dokumentteja voidaan ajatella tiedonlähteinä, jotka rakentavat kuvan ihmisen arjessa tekemistä ratkaisuista. Dokumenteissa kuvataan nykypäivän sosiaalisia tapahtumia, pyrkimyksiä, tarkoituksia sekä menneisyyden paikkoja, tapahtumia ja ihmisten välisiä suhteita. (Kääriäinen 2003, 14-15.) Sosiaalityön tutkimuksessa muun muassa Aino Kääriäinen (2003), Erja Saurama (2002), Suvi Raitakari (2006), Manu Kitinoja (2005) ja Sini Salokanta (2003) ovat käyttäneet tutkimuksissaan aineistona sosiaalityön asiakirjoja. Tutkimusaineistona olevia sosiaalityön lastensuojelun asiakirjoja voi tarkastella esimerkiksi joko todellisuuden heijastumina tai sosiaalisten käytäntöjen kuvaajina (Tulensalo & Muukkonen 2005, 314). Minulle tilannearvion yhteenvedot lastensuojelun asiakirjoina ovat sosiaalityön arjessa tuotettuja asiakirjoja, jotka on tarkoitettu hallinnon, sosiaalityöntekijän ja erityisesti asiakkaan käyttöön. Ne on kirjoitettu ja suunnattu nimenomaan lapselle ja vanhemmille.

Aino Kääriäisen (2003) tutkimuksen tavoitteena on selvittää mikä on dokumentoinnin merkitys lastensuojelun sosiaalityön tiedonmuodostuksessa. Kääriäisen tutkimusaineisto koostuu 20 huostaanotetun lapsen ja heidän perheensä asiakirjoista vuodesta 1989 vuoteen 2000. Tutkimusmenetelmänsä Kääriäinen määrittelee diskurssianalyttiseksi ja Faircloughin kolmiulotteiseen malliin tukeutuvaksi. Tutkimuksessa tulee esiin se, että asiakirjat ovat moniäänisiä, useiden henkilöiden näkemyksiä ja mielipiteitä sisältäviä tekstejä. Asiakastyön dokumentointi hahmottuu sosiaalityön tiedonmuodostuksen dynaamiseksi välineeksi. Kääriäisen mukaan tämä dynamiikka syntyy kirjoittamiskäytäntöjen, kirjoittamisen, lukemisen ja toimintakäytäntöjen yhteisessä alueessa. Kääriäinen huomauttaa, että hyvä dokumentointi ei tarkoita välttämättä, että asiakastyö olisi tehty hyvin ja toisaalta puutteellinen dokumentointi ei ole itsestään selvästi merkki huonosti tehdystä asiakastyöstä. (Mt., 182.)

Erja Saurama (2002) on tutkinut dokumenttien avulla lastensuojeluinstituution lähihistoriaa. Hänen tutkimuksensa kuvaa helsinkiläistä lastensuojelun maailmaa 1950-luvulta 1970-luvun loppuun asti. Sauraman kiinnostus dokumenteissa kohdistuu erityisesti vastoin vanhempien tahtoa tapahtuviin huostaanottoihin. Tutkimuksen kohteena ovat lapset, joiden

asia tuli Helsingissä lastensuojelussa vuosina 1953-1979 jaoston esityslistalle ristiriitatilanteena. Analyysimenetelmänä Saurama käyttää semioottisen sosiologiaan perustuvaa tarkastelua. Tutkimuksessa tulee esiin historiallinen linja, jossa pakkohuostaanotot antavat tilaa lastensuojelun muille käytännöille. Lastensuojelussa alettiin kehittää asiakassuhteita vastauksena ajan haasteisiin 1960 –luvulla ja lapsen asema alkoi vahvistua. (Mt., 7.)

Suvi Raitakari (2006) on tutkinut väitöskirjassaan vuorovaikutuksellisuutta ja retorisuutta nuorten tukiasumisyksikön palavereissa ja tukisuunnitelmissa. Raitakari määrittelee väitöskirjansa olevan tutkimus siitä, miten sosiaalityön huolen kohteena oleva nuori ja auttamisinstituutio kohtaavat. Tutkimuksen aineistona on 10 nauhoitettua moniammatillista palaveria ja 14 nuorten tukisuunnitelmaa. Analyysin tuloksena palavereista oli löydettävissä viisi puhejaksoa: kysymyspatteristo, huolenherättäminen, neuvonanto, rajojen asettaminen ja positiivinen palaute. Tutkimuksen mukaan osapuolet nimeävät toisiaan ja kamppailevat minuusmäärittämisestä näiden puhejaksojen puitteissa. Raitakari havaitsi tutkimuksessa, että nuorten ei ole neuvottelutilanteissa helppo saavuttaa vakuuttavan ja moraalisesti hyväksytyyn puhujan asemaa. Tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena ovat palavereiden lisäksi tukisuunnitelmat ja miten työntekijä kirjoittaa tukisuunnitelmalomakkeesta vakuuttavaa tekstiä ja nimeää nuorta asiakas- ja ongelmanaston avulla. Tuloksena on, että keskeisiä retorisia keinoja ovat ammatilliset kategoriat, asiantuntijat, yksityiskohtainen tieto ja moraalinen tehtävä. Raitakarin mukaan tekstin tarkoituksena on vahvistaa ajatus, että nuorella on ongelmia ja vajavaisuutta, joiden ratkaisemisen tukiasumisyksiköllä on välineitä. (Mt., 7-10.)

Kääriäisen (2005, 159) mukaan sosiaalityöntekijät kokevat useasti dokumentoinnin ylimääräisenä ja asiakastyöhön kuulumattomana toimintana. Kääriäinen on kuitenkin sitä mieltä, että dokumentoinnilla on tärkeä tiedonmuodostuksellinen tehtävä asiakkaan ja työntekijän välisessä työskentelyssä. Sosiaalityön asiakirjat ovat aina aikaan ja paikkaan sidottuja. Niiden muotoutumiseen vaikuttaa sen hetkiset olosuhteet ja kirjoittajan kokemukset sekä käsitykset. Kun teksti on valmis, sitä tulevat todennäköisesti lukemaan monet eri lukijat erilaisista näkökulmista ja tarpeista lähtien. Kirjoittamiseen voi vaikuttaa kirjoittajan pelko virhetulkinnoista, väärinymmärryksistä ja työntekijän valintojen arvioimisesta. Riippumatta asiakastapaamisen todellisuuden tapahtumista tekstistä tulee asiakirjatodellisuus, johon voidaan palata pitkänkin ajan päästä. Tästä syystä Kääriäisen mukaan on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, miten työskentelyä dokumentoidaan. (Mt., 159-161.)

7 TUTKIMUSASETELMA

Tutkimusotteeni on kvalitatiivinen, mutta tutkimuksessa hyödynnetään myös numeraalista tietoa. Tutkimuksella pyrin kuvaamaan tehtyä arviointia ja nuorten osallisuutta sekä mielipiteiden kuulumista tilannearviotyöskentelyssä yhteenvetojen näkökulmasta. Tämän tarkastelun tueksi selvitän myös taustatietoja nuorten elämäntilanteesta ja lastensuojelun asiakkuudesta. Määrittelen nuoren tässä työssä 12-17-vuotiaaksi, mikä rajaus tulee pitkälti lastensuojelutyön käytännöistä. Lastensuojelulain mukaan 12-vuotiasta on kuultava häntä koskeissa asioissa. Tätä nuorempien lasten mielipide on myös selvitettävä, mutta virallista kuulemisvaatimusta ei ole. 18-vuotta täyttäneet täysi-ikäiset nuoret eivät taas ole enää lastensuojelun avohuollon asiakkaita eikä heihin voi kohdistaa lastensuojelutoimenpiteitä.

Seuraavissa luvuissa käsittelen pro gradu-tutkielmani tutkimusasetelmaa. Esittelen luvuissa tutkimustehtävät, käyttämäni tutkimusaineiston ja analyysimenetelmät. Lisäksi pohdin viimeisessä luvussa tutkimuseettisiä kysymyksiä oman pro gradu-tutkielmani näkökulmasta.

7.1 Tutkimustehtävät

Tutkimukseni tutkimustehtäviä olen muokannut koko työskentelyprosessin ajan ja ne ovat muodostuneet aineistolähtöisesti. Olen ottanut tutkimustehtävien määrittelyssä huomioon sen, että tutkimusaineistoni on valmis asiakirja-aineisto, jonka tuomat rajoitukset ja mahdollisuudet on täytynyt huomioida. Tavoitteena on tarkastella yhteenvedoissa sekä nuoria koskevia tietoja ja kuvauksia että arviointia nuorten tilanteesta. Tarkemmat tutkimustehtävät ovat muodostuneet seuraavanlaisiksi:

1. Minkälaista lastensuojelutarpeen arviointityö on yhteenvetojen kuvaamana.
2. Minkälaisia elämäntilanteita ja lastensuojelun asiakkuuksia on tilannearvion kohteena olevien nuorten taustalla.

Ensimmäisen tutkimustehtävän tavoitteena on selvittää sitä, minkälaista arviointi on, mihin asioihin arviointi kohdistuu ja miten nuorten kokemukset tulevat esiin tilannearvioissa. Toisen tutkimustehtävän tavoitteena kokonaisuudessaan on hahmottaa sitä kontekstia, jossa

lastensuojelun tilannearvioita nuorille tehdään eli mitä asioita voidaan selvittää nuorten asiakkuuksien taustoista. Kiinnostukseni kohdistuu siihen, mitkä asiat tilannearvioissa on määritelty huolen aiheiksi, ketkä on nimetty huolen ilmaisijoiksi ja minkälainen on asiakkuuden kesto. Lisäksi tarkastelen sitä, mikä on tilannearvion lopputulos näiden nuorten kohdalla eli miten arviointi lastensuojelun asiakkuuden tarpeesta kirjataan yhteenvetoihin.

7.2 Asiakirja-aineiston kerääminen

Tutkimukseni kohdistuu lastensuojelun sosiaalityön arkeen; lastensuojelutarpeen selvittämistyöhön, nuoriin lastensuojelun asiakkaina ja heidän osallisuutensa näkymiseen tilannearviotyöskentelyssä. Tutkimukseni aineistona ovat eteläsuomalaisen suuren kunnan sosiaalitoimen lastensuojelussa 12-17-vuotiaille nuorille vuonna 2007 tehtyjen tilannearvioiden yhteenvetoasiakirjat, yhteensä 73 kappaletta. Mielenkiintoni kohdistui alusta lähtien juuri kirjalliseen yhteenvetoon tilannearviosta, koska se on herättänyt paljon keskustelua sosiaalityöntekijöiden keskuudessa ja toisaalta sosiaalityössä on viime vuosina puhuttu paljon dokumentoinnin tärkeydestä. Yhteenveto on myös konkreettinen tulos tilannearviosta. Itseäni asiakirja-aineistossa kiinnosti erityisesti sen aitous aineistona. Tilannearvion yhteenvedot osoittautuivatkin runsaaksi ja mielenkiintoiseksi aineistoksi, joista olisi voinut tehdä tutkimuksen hyvin monesta eri näkökulmasta.

Asiakirja-aineistoa pidetään usein niin sanotusti valmiina aineistona, mutta Saurama (2002, 50) on sitä mieltä että näin ei ole vaan tutkijan on vielä muokattava asiakirjat tutkimusaineistoksi. Tämä Sauraman väite osoittautui todeksi myös oman työni kohdalla, koska aineisto oli suuri ja jotta sitä pystyi hyödyntämään mahdollisimman tehokkaasti, sitä oli karsittava ja rajattava paljon. Asiakirja-aineiston haasteena, mutta mielestäni myös etuna on se, että sitä ei ole tuotettu tutkimuskäyttöön vaan se on Sauramaa (2002, 51) lainaten ”viaton suhteessa tutkimukseen”. Asiakirja-aineistoja pidetään myös luotettavina verrattaessa esimerkiksi haastatteluihin, koska niiden ajatellaan olevan totuudenmukaisia ja objektiivisia aineistoja. Eräänä keskeisenä asiakirja-aineiston erityisenä piirteenä voi pitää juuri tätä, että aineistoa ei ole kirjoitettu tutkijaa varten, joten se on tutkimusmateriaalia, johon tutkijan persoona tai tyyli ei ole voinut vaikuttaa. Heino (1997) onkin sitä mieltä, että asiakirjat tuovat sellaista tietoa esiin, jota ei voi muilla aineistomuodoilla saada. Toisaalta asiakirja-aineiston käyttämiseen liittyy eettisiä kysymyksiä, joita olen pohtinut tarkemmin kappaleessa 7.4.

Tätä pro gradu –tutkielmaani varten hain tutkimusluvan kyseisen kunnan sosiaalitoimesta syksyllä 2007 ja tutkimusluvan sain saman vuoden joulukuussa. Tutkimusluvassa oli nimetty yksi kunnan sosiaalitoimen työntekijä, jonka tehtävänä oli tulostaa asiakirjat kaupungin asiakastietojärjestelmästä. Tilannearvion yhteenvedot kirjataan kyseisessä asiakastietojärjestelmässä omalle näytölle samaan tapaan kuin asiakassuunnitelmatkin. Työntekijän tehtävänä oli poistaa asiakirjoista myös tunnistetiedot eli nimet, osoitteet ja henkilötunnuksen loppuosa. Tutkimusaineiston sain käyttöni helmikuussa 2008. Yhteenvedojen sivumäärä vaihteli välillä 1-8. Keskimäärin yhteenvedojen sivumäärän voi arvioida olleen välillä 4-6.

Kuten jo aiemmin olen todennut, asiakirja-aineisto on vaikuttanut tutkimusasetelmaani ja tekemiini ratkaisuihin työskentelyprosessin aikana. Tutkimustehtävien- ja menetelmien valinnassa on täytynyt huomioida se, miten aineisto soveltuu niihin. Aineisto on osaltaan rajannut mahdollisuuksia, mutta sillä on ollut myös etunsa. Asiakirja-aineisto on tuntunut itsestä aidolta ja merkityksekkäältä aineistolta. Useasti hyvin työläs ja aikaa vievä aineiston keräämisvaihe jäi itseltäni käytännössä väliin, koska kunnan työntekijä teki sen tietosuojasyistä puolestani. Tällä helpolla pääsemisellä oli kuitenkin kääntöpuolensa. Aluksi tuntui vaikealta odottelu ja se, että oman työn eteneminen ei ollut enää itsestä kiinni vaan se oli riippuvainen toisen ihmisen aikataulusta. Siinä vaiheessa, kun sain aineiston käsiini, pääsin tutustumaan siihen kunnolla ja huomasin, että aineisto ei ollut sellaisenaan valmis analysoitavaksi vaan sitä täytyi rajata, jättää paljon mielenkiintoisia asioita tarkastelun ulkopuolella ja muokata analyysiä varten sopivampaan muotoon. Tässä vaiheessa oli tarpeen tarkentaa myös tutkimustehtäviä.

7.3 Aineiston analyysimenetelmät

Aivan aluksi saatuaani tutkimusaineiston käyttöni luin sen kertaalleen läpi ja numeroin aineiston tilannearviot satunnaisesti välillä 1 - 73. Tutustuin aineistoon lukemalla sitä läpi ja merkitsemällä ylös kiinnostavia ja kysymyksiä herättäviä huomioita aineistosta. Tässä vaiheessa rajasin tutkimukseni koskemaan 12-17-vuotiaita nuoria. Tässä pro gradu-tutkielmassani analyysimenetelminä käytän sisällönanalyysiä ja kvantifioimista. Lähestymistapani tutkimusaineistoon on aineistolähtöinen, mikä Eskola ja Suorannan (1998, 19) mukaan tarkoittaa teorian rakentamista empiirisestä aineistosta käsin. Pyrin työssäni nostamaan aineistosta esiin ne teemat, jotka ovat tutkittavan ilmiön kannalta keskeisiä.

Ensimmäistä tutkimustehtävää varten rajasin aineistoa lisää niin, että tämä analyysi pohjautuu 30 yhteenvetoasiakirjaan, jotka on valittu satunnaisesti koko aineistosta. Analyysissä lähestyn tutkimusaineistoa aineistolähtöisesti käyttäen analyysimenetelmänä sisällönanalyysiä Tuomen ja Sarajärven (2002, 115) mukaan sisällönanalyysi perustuu tulkintaan ja päättelyyn, mikä tulee esiin siinä että aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä vastaukset tutkimustehtäviin saadaan yhdistelemällä käsitteitä. Aineistoni tekstimäärä on hyvin suuri, joten sisällönanalyysi tarjoaa myös mahdollisuuden luokitella ja järjestää aineistoa hallittavasti. Ensimmäisenä tutkimustehtävänäni on selvittää, mitkä asiat nousevat tilannearviossa käsiteltäviksi aiheiksi ja miten nuoret tulevat huomioiduiksi tilannearviossa yhteenvetojen näkökulmasta. Tuomi ja Sarajärven (2002, 110-111) mukaan analyysi lähtee liikkeelle aineiston pelkistämisestä ja tämän jälkeen aletaan ryhmitellä aineistoa. Viimeisenä vaiheena on teoreettisten käsitteiden luominen. Analyysiyksikkönä käytän yhtenäistä ajatuskokonaisuutta, joka koostuu yhdestä tai useammasta lauseesta. Aloitin etsimällä tutkimusaineistosta analyysiyksiköjä, jotka kuvaavat tilannearviossa käsiteltäviä aiheita ja luokittelin niitä niiden teeman samankaltaisuuden tai eroavaisuuden mukaan erilaisiin luokkiin. Näin muodostui näistä analyysiyksiköistä kuvaavista luokista analyysirunko, johon olin sijoittanut eri teemoihin liittyviä lauseita aineistosta. Muokkasin analyysirunkoa lisää muodostamalla tarpeen mukaan pääteemoihin liittyviä alaluokkia tai yhdistelin joitain luokkia. Jotkut lauseet sopivat moneenkin eri luokkaan ja jotkut eivät sopineet mihinkään ennestään olemassa olevaa luokkaan, joten niitä varten muodostin ja nimesin uuden luokan. Näin analyysirunko täsmentyi koko ajan. Lisäksi merkitsin ne lauseet, joissa nuori itse arvioi omaa tilannettaan, koska yhtenä tavoitteena on selvittää nuoren huomioimista tilannearvioprosessissa. Analyysissä tulivat esiin seuraavat keskeiset teemat yhteenvedoissa:

1. Nuoren arki
2. Koulunkäynti
3. Perhe-elämä
4. Nuorten käytös ja vanhempien asettamat rajat
5. Sosiaaliset suhteet ja vapaa-aika
6. Nuori ja päihteet
7. Nuoren psyykkinen hyvinvointi
8. Vanhempien jaksaminen, päihteiden käyttö ja mieliala

Toiseen tutkimustehtävään pyrin vastaamaan hyödyntämällä kvantifioivaa laadullista analyysiä. Eskola ja Suorannan (1998, 165) mukaan laadulliseen aineistoon voidaan soveltaa

myös määrällistä analyysiä. Metsämuuronen (2008, 60) on sitä mieltä, että jos peruslähtökohtana on laadullinen tutkimus, siihen on mahdollista liittää kvantitatiivista tutkimusta, koska sen tulokset voivat tukea ja havainnollistaa laadullista tutkimusta. Tuomi ja Sarajärvi (2002, 119) esittävät, että kvantifiointi voi tuoda laadullisen aineiston tulkintaan myös erilaista näkökulmaa. Tässä pro gradu-tutkielmassani pyrin hyödyntämään myös numeraalista tietoa, koska halusin kuvata kontekstia, jossa tilannearviot on tehty. Aluksi selvitin miten tutkimusaineistoni tilannearviot jakaantuvat iän ja sukupuolenperusteella. Tämän jälkeen luokittelin aineistoa ja laskin aineistosta lukumääriä sen mukaan, kuka on ollut lastensuojeluilmoituksen tekijänä ja mikä on ollut huolenaiheena, kun tilannearviota on lähdetty tekemään. Tarkastelin myös sitä onko kyseessä uusi vai vanha asiakas ja mihin lopputulokseen tilannearviossa päädytään asiakkuuden jatkumisen suhteen luokittelemalla aineistoa ja laskemalla siitä frekvenssejä. Tässä toisen tutkimustehtävän tarkastelussa on mukana koko 73 kappaletta yhteenvetoasiakirjoja sisältävä aineisto. Näitä tutkimustuloksia esittelen analyysin ensimmäisessä osassa. Toisessa osassa keskityn ensimmäisen tutkimustehtävän tulosten esittelyyn.

7.4 Tutkimuseettiset kysymykset

Hirsjärvi & Remes & Sajavaaran (2004, 28) mukaan on vaativaa tehdä hyvää tutkimusta, jossa eettiset näkökohdat tulevat riittävästi huomioiduiksi. Tutkimuksen tekoon liittyvät eettiset ongelmakohdat koskevat tutkimuslupaa, tutkimusaineiston keräämistä, tutkimuskohteen hyväksikäyttöä, osallistumista ja tutkimuksesta tiedottamista (Eskola & Suoranta 1998, 52-53). Omassa pro gradu-tutkielmassani olen halunnut huomioida tutkimuseettiset kysymykset ja niitä on pitänyt pohtia koko työskentelyprosessin ajan, kun on tehnyt tutkimusentekoon liittyviä valintoja. Pidän tutkimuksessani erittäin tärkeänä suojata tutkimusaineistoni asiakirjoissa mainittujen henkilöiden tunnistamattomuutta.

Tutkimustani varten hain tutkimusluvan kyseisen kunnan sosiaalivirastosta. Ilman asianmukaista tutkimuslupaa tutkimuksen tekeminen ei olisi ollut mahdollista. Kun pro gradu -työni on valmis eikä aineistoa enää tarvita tulen palauttamaan aineiston kokonaisuudessaan kyseisen kunnan sosiaalitoimeen. Tutkimusraportista ei tule esiin kunta, josta asiakirja-aineisto on peräisin. Tämä siitä syystä, että en ensinnäkään tee selvitystä kyseisen kunnan lastensuojelun asiakaskunnasta tai tilannearviomenetelmän käytöstä kunnan lastensuojelussa. Toiseksi haluan tällä lisätä niiden nuorten ja heidän perheidensä tunnistamattomuutta, joiden asiakirjoja olen käyttänyt pro gradu -tutkielmassani tutkimusaineisto-

na. Tutkimusaineistona olevat asiakirjat ovat salassa pidettäviä, joten tutkimusraportissa ei saa tulla esiin henkilötietoja eikä sellaisia asioita, joiden kautta henkilöt voisivat olla tunnistettavissa. Saamani tutkimusluvan vaatimusten mukaisesti asiakkaiden tunnistetiedot oli poistettu ennen kuin aineisto luovutettiin käyttöni. Tutkijana minua on koskenut myös vaihtolo- ja salassapitovelvollisuus suhteessa asioihin, jotka ovat tulleet ilmi asiakirjoista.

Ne asiakkaat, joiden asiakirjat ovat olleet tutkimusaineistonani, eivät ole itse voineet antaa lupaa käyttää niitä. Tästä syystä koen, että minulla on erityinen vastuu pitää huolta asiakkaiden yksityisyyden suojasta ja tavasta, jolla käytän näitä hyvinkin arkaluontoisia aineistoja. Tunnistamattomuutta lisäävä tekijä on mielestäni se, että aineisto on suuri ja olen poistanut aineistosta esimerkiksi työpaikkojen, kaupunkien, asuinalueiden ja koulujen nimet. Eskola ja Suoranta (1998, 57) huomauttavat, että jos on kyse arkaluonteisista aiheista, sitä tiukemmin tutkittavien anonymiteettiä on suojattava. Tutkimusaineistoani voidaan pitää hyvin arkaluontoisena aineistona, jota koskevat tiukat salassapitosäännökset. Katson kuitenkin, että tämäntyyppisen tutkimusaineiston käyttö on tutkimuksen tavoitteeni kannalta perusteltua ja pystyy ainoana aineistomuotona vastaamaan esittämiini kysymyksiin mahdollisimman objektiivisesti.

Tuomi ja Sarajärvi (2002, 129-130) ovat sitä mieltä, että tutkimuksen uskottavuus ja tutkijan eettiset ratkaisut liittyvät yhteen. Uskottavuus perustuu hyvien tieteellisten käytäntöjen noudattamiseen, josta vastuu on tutkimuksen tekijällä itsellään. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu muun muassa tarkka tutkimustulosten- ja menetelmien raportointi sekä oikeaoppiset lähdeviittaukset. Tutkimuksen uskottavuutta ja luotettavuutta pyrin lisäämään kuvaamalla tarkasti tutkimuksen eri vaiheita. Luotettavuuden kannalta on myös välttämätöntä perustella valintoja sekä aineistosta tehtäviä tulkintoja ja johtopäätöksiä. Pyrkimyksenäni on, että lukija voi seurata tekemiäni valintoja ja perusteluja näille valinnoille. Tulosten kuvailun ja tulkinnan lisäksi käytän aineistolainauksia eli otteita tilannearvioiden yhteenvedoista aineistoa kuvaavina esimerkkeinä ja perusteluina omille tulkinnoilleni, joita olen tehnyt aineistosta. Lainauksia ei ole numeroitu ja niistä on poistettu yksilöitä liiaksi kuvaavat tiedot. Tällä olen pyrkinyt siihen, että henkilöitä ei voi tunnistaa tutkimuksestani.

8 TUTKIMUSTULOKSET

Seuraavissa kappaleissa esittelen tutkimukseni keskeiset tulokset. Ensimmäisessä analyysiosiossa tarkoitukseni on esitellä ja kuvata tilannearvioprosessia siitä näkökulmasta, millaisista syistä aineistoni lapsille ja perheille tehtiin tilannearvio, minkälainen heidän asiakkuushistoriansa näyttäisi olevan ja mihin ratkaisuun asiakkuuden suhteen päädytään tilannearvion lopussa. Ensimmäisen analyysiosan tarkoituksena on olla pohjustuksena ja taustatiedon antajana analyysin toiselle osalle.

8.1 Nuoren elämäntilanne ja lastensuojelun asiakkuus

Ikä- ja sukupuolijakauma aineistossa

Lasten ikä on tässä määritelty syntymävuoden mukaan tilannearvion yhteenvedon kirjaimishetkellä. Vuonna 2007 kyseisessä kunnassa lastensuojelun alkuvaiheen tilannearvioita on tehty yhteensä 144 kappaletta. Iän osalta lapset jakautuivat tilannearvioissa seuraavasti:

0 - 11 - vuotiaita 49 % (N=71)

12 -17 - vuotiaita 51 % (N=73)

Tässä ikäjakaumassa ei ollut havaittavissa suuria eroja sen suhteen, tehdäänkö tilannearvioita enemmän nuoremmille vai vanhemmille asiakkaille. Tutkimuksessani kiinnostukseni kohdistuu erityisesti nuoriin ja heidän lastensuojelutarpeen arviointiin, joten rajasin tutkimuksen koskemaan 12-17-vuotiaita nuoria. Näin tehdyllä rajauksella tutkimusaineistoni käsittää 73 kappaletta tilannearvioita. Näiden tilannearvioiden ikäjakauma on seuraavanlainen:

12 - vuotiaita 12 % (N=9)

13 - vuotiaita 15 % (N=11)

14 - vuotiaita 21 % (N=15)

15 - vuotiaita 21 % (N=15)

16 - vuotiaita 19 % (N=14)

17 - vuotiaita 12 % (N=9)

Ikäjakauman mukaan tilannearviot jakaantuivat melko tasaisesti ikäluokkien kesken, painottuen 14-15 -vuotiaisiin (21 %). Vähiten tilannearvioita oli tehty nuorimmille 12-vuotiaille ja toisaalta kaikista vanhimille eli 17-vuotiaille, näiden molempien ikäluokkien osuus tehdyistä tilannearvioista oli 12 %. Tutkimusaineiston tilannearvioiden sukupuolijakauma muodostui niin, että tilannearviot painottuivat kyseisenä vuonna pojille tehtyihin, joita oli 56 % (N=41) kun tyttöjen luvuksi saatiin 44 % (N=32). Tarja Heinon (2007, 24) tutkimuksessa ”Keitä ovat lastensuojelun uudet asiakkaat?” tuli myös esiin poikien suurempi määrä lastensuojelun asiakkaina ja Heinon mukaan samanlainen hienoinen ero näkyy myös edelleen valtakunnallisessa lastensuojelutilastossa.

Huolenilmaisijana oleva henkilö

Pyrin selvittämään yhteenvetoteksteistä sen, kuka mainittiin lastensuojeluilmoituksen tekijänä olevaksi henkilöksi. Tämän selvittäminen ei ollut kuitenkaan yksiselitteistä, koska yhteenvedoissa ei ollut yhtä yhtenäistä linjaa siitä kuinka tarkasti ja miten taustatiedot nuoresta kirjataan yhteenvetoon. Osa sosiaalityöntekijöistä oli kirjannut kaikki aikaisemmat lastensuojeluilmoitukset ja niiden tekijät yhteenvetoon. Toiset olivat kirjanneet vain sen lastensuojeluilmoituksen tekijän ja huolenaiheen, joka oli johtanut tilannearvion tekoon. Nuoresta huolensa ilmaisijana olevat henkilöt määrittivät seuraavanlaisiksi:

Viranomainen	33 % (N=24)
Vanhempi / huoltaja	11 % (N=8)
Naapuri	1 % (N=1)
Monta eri tahoa	29 % (N=21)
Ei tietoa	26 % (N=19)

Tutkimusaineiston tilannearvioissa 33 % viranomainen oli lastensuojeluilmoituksen tekijänä, mikä kertoo osaltaan varmasti sekä tiettyjen viranomaisten aktiivisuudesta ja siitä, että he ovat tietoisia velvollisuudestaan ja mahdollisuudestaan tehdä lastensuojeluilmoitus, jos he ovat huolissaan nuoresta. Tapauksissa, joissa ilmoittajia oli useita, vaikuttaa myös siltä että yleensä viranomainen oli usein ainakin yksi ilmoituksen tekijöistä.

”Toisen ilmoituksen teki poliisi ja toisen lastensuojeluilmoituksen teki nuoren kaverin äiti.”

”Nuori tuli lastensuojelun asiakkaaksi näpistyksistä johtuen. Työskentelyä oli jatkettu koulusta esitetyn huolen takia. Ensivasta on tehty lastensuojeluilmoitus koskien nuorta. Nuorisopsykiatrian osastolta sosiaalityöntekijä on ollut yhteydessä lastensuojeluun.”

Yhteenvedoissa tuli esiin monia eri viranomaisia, jotka tekevät lastensuojeluilmoituksia. Nuorten kohdalla kyseisinä viranomaisina näyttäisivät useimmiten olevan poliisi, koulukuraattori tai terveydenhuollon henkilökunta. Poliisilta tullessiin lastensuojeluilmoituksiin liittyi rikoksia kuten pahoinpitely, varkaus ja näpistys. Poliisilta oli tullut ilmoituksia myös kotikäyntitilanteista, joihin liittyi perheväkivaltaa ja päihteidenkäyttöä sekä ilmoituksia nuorista, jotka on tavattu päihtyneinä esimerkiksi kaupungilla. Koulusta ilmoituksen tekijänä oli usein koulukuraattori, mutta myös terveydenhoitaja, opettaja ja rehtori tekivät ilmoituksia. Huoli liittyi koulusta tehtävissä lastensuojeluilmoituksissa kiinteästi koulunkäyntiongelmien tai koulussa tapahtuneisiin ongelmatilanteisiin. Ajatellaanko kouluissa mahdollisesti niin, että ilmaisemalla huoli lastensuojeluun poissaoloista tai huonosta koulumenestyksestä vastuu siirretään pois koululta sosiaalityöntekijälle? Nuori kuitenkin jatkaa edelleen olemista koulun oppilaana ja koulun tehtävänä on järjestää oppilaan tarpeita vastaavaa opetusta ja tukitoimia. Koulunkäyntivaikeudet yksistään eivät esimerkiksi voi olla yksistään huostaanoton perusteena.

”Koulukuraattori oli yhteydessä lastensuojeluun ja ilmoitti, ettei nuori ole ollut koulussa kahteen viikkoon.”

”Koulukuraattori ilmoitti, että nuoren koulunkäynti on mennyt huonoksi.”

Terveydenhuollon henkilökunnan tekemät ilmoitukset liittyivät pääasiassa päihteiden käyttöön, pahoinpitelyihin ja mielenterveysongelmiin, joihin on tarvittu sairaanhoidollista apua ja asia halutaan saattaa lastensuojelun tietoon. Terveydenhuollon henkilökunta teki ilmoituksia myös niistä tilanteista, että nuoren vanhempi on joutunut sairaalahoitoon ja he ovat huolissaan miten nuoren hoito ja huolenpito järjestyy. Joillakin terveydenhuollon alueilla vaikuttaa olevan korkea kynnyksensä tehdä ilmoituksia, koska pääosin ilmoitukset näyttivät tulleen ensiavusta, kun esimerkiksi aikuispsykiatriasta tullessa ilmoituksia ei ollut näiden yhteenvetojen joukossa yhtään. Lastensuojelusta voi joillakin viranomaisilla ja yksityishenkilöillä olla vielä sellainen käsitys, että lastensuojeluilmoitus merkitsee huostaanottoa. Ehkä tämä heidän kokemuksensa asiasta voi selittyä sillä, että kun he ovat tehneet joskus lastensuojeluilmoituksen, on tilanne ollut jo niin kriisiytynyt, että lapsen edun mukainen vaihtoehto on ollut huostaanotto ja sijoitus kodin ulkopuolelle.

”Nuoren perhe tuli lastensuojelun asiakkaiksi, kun nuorta ja hänen sisartaan koskeva lastensuojeluilmoitus vastaanotettiin sairaalasta.”

Yksittäisiä ilmoituksia viranomaisilta oli tullut myös nuorisoneuvolan, nuorisoaseman ja a-klinikan henkilökunnalta sekä diakonia ja nuorisotoimen työntekijöiltä. Nämä ilmoitukset liittyivät siihen, että asiakkaalla joko nuorella tai hänen vanhemmallaan, oli paikkaan hoito-kontakti ja hän ei esimerkiksi tullut sovituille ajoille tai työntekijöiden huoli nuoresta oli kasvanut tapaamisilla.

Vanhempi tai nuoren huoltaja oli yksistään lastensuojeluilmoituksen tekijänä 11 % tilannearvioista ja yhdessä tilannearviossa naapuri oli ainut lastensuojeluilmoituksen tekijä. Pelkästään nimettömän ilmoittajan esittämän huolen perusteella ei tilannearvioon ryhdytty yhdenkään nuoren kohdalla. Silloin kun ilmoituksien tekijöinä oli ollut useampia eri tahoja, mukana oli myös usein nimettömien henkilöiden tekemiä lastensuojeluilmoituksia. Nuorta itseä tai muuta sukulaista vanhempien lisäksi ei mainittu yhdessäkään yhteenvedossa lastensuojeluilmoituksen tekijäksi.

”Nuoresta on tullut kuluneen kevään aikana yhteensä kolme lastensuojeluilmoitusta. Nuoren kotona oli tulipalo. Isä puhalsi poliisin alkometriin. Myös naapuri on ilmaissut huoltaan nuoren perheen tilanteesta. Kolmas lastensuojeluilmoitus on sosiaalipäivystyksestä.”

”Lastensuojelun tilannearvio on tehty kesän ja syksyn aikana isän otettua yhteyttä sosiaalitoimeen kesällä.”

Tilannearvioista selvisi, että 29 % tilannearvioista on tehty nuorille, joista oli tullut useampia lastensuojeluilmoituksia eri tahoilta ennen tilannearviotyöskentelyn alkamista. Seuraava lainaus yhdestä yhteenvedosta kuvaa hyvin tällaista tilannetta, jossa nuoresta olivat huolissaan monet eri henkilöt ja he ilmaisivat huolensa sosiaalityöntekijälle tekemällä lastensuojeluilmoituksen.

”Nuoresta on tullut sosiaalitoimistoon syksyn aikana kolme lastensuojeluilmoitusta. Ensimmäinen tuli marraskuussa, jolloin äiti oli soittanut hätäkeskukseen. Toinen lastensuojeluilmoitus tuli poliisilta. Kolmas lastensuojeluilmoitus tuli kun koulun rehtori teki ilmoituksen.”

Lastensuojeluilmoituksen tekijänä oleva henkilö tai useat henkilöt oli merkitty yhteenvedoissa kohtaan nykytilanne. Yhteenvedoista 26 % oli sellaisia, joiden kohdalla ei voinut päätellä tekstistä sitä, kuka oli ollut huolenilmaisijana lastensuojeluilmoituksessa. Seuraavat lainaukset ovat esimerkkejä yhteenvedoista, joissa ilmoituksen tekijää ei ilmaistu millään tavalla.

”Tilannearviotyöskentely aloitettiin, koska lastensuojeluun oli tullut ilmoitus äidin päihteiden käytöstä elokuussa.”

”Ensimmäinen ilmoitus nuoresta tuli elokuussa. Ilmoitus koski nuoren ja erään toisen pojan riitaa, jonka seurauksena nuori oli lyönyt poikaa kasvoihin.”

Huolenaiheet

Luokittelin lastensuojeluilmoituksissa ilmaistut huolet neljään eri luokkaan. Ensimmäiseen luokkaan kuuluvat tilannearviot, joissa huoli liittyi pelkästään nuoren omaan käyttäytymiseen, toisessa luokassa huoli liittyi vanhemman toimintaan. Kolmanteen luokkaan asetettiin ne tilannearviot, joissa huoli liittyi sekä nuoren käyttäytymiseen että vanhempien toimintaan. Neljänteen luokkaan kuuluvat ne yhteenvedot, joista ei käy selväksi mikä on ollut nuoren kohdalla huolenaiheena, kun tilannearviota on alettu tehdä. Yhteenvedot jakaantuivat näihin neljään luokkaan seuraavalla tavalla:

<i>Nuoren oma käyttäytyminen</i>	51 % (N=37)
<i>Vanhempiin liittyvät huolet</i>	23 % (N=17)
<i>Molemmat</i>	22 % (N=16)
<i>Ei tietoa</i>	4 % (N=3)

Tutkimusaineiston yhteenvedoista kävi ilmi, että lastensuojeluilmoituksessa ilmaistu huoli liittyi yli puolessa yhteenvedoista pelkästään nuoren omaan käyttäytymiseen. Vanhemmista johtuvat huolenaiheet olivat 23 % kohdalla tilannearvion taustalla. 22 % tilannearvioista oli sellaisia, joissa huoli liittyi sekä nuoren että vanhempien aiheuttamiin huoliin. Halusin selvittää vielä tarkemmin mihin aiheisiin nämä ilmaistut huolet liittyivät eli minkä takia nuori oli tullut lastensuojelun asiakkaaksi. Seuraavassa on eriteltynä syitä ja kuinka monta mainintaa ne saivat yhteenvedoissa huolenaiheina:

<i>Koulunkäyntivaikeudet</i>	21 % (N=27)
<i>Ristiriidat vanhempien kanssa</i>	15 % (N=19)
<i>Vanhemman päihteidenkäyttö</i>	13 % (N=16)
<i>Nuoren tekemät rikokset</i>	12 % (N=15)
<i>Nuoren päihteidenkäyttö</i>	10 % (N=13)
<i>Vanhemman uupumus ja keinottomuus</i>	7 % (N=9)
<i>Nuoren vaikeudet kaverisuhteissa</i>	6 % (N=7)

Nuoren mielenterveys	6 % (N=7)
Väkivaltatilanteet	6 % (N=7)
Vanhemman mielenterveys	2 % (N=3)
Vanhempien väliset ristiriidat	1 % (N=1)
Muulla asuvan vanhemman aiheuttamat ongelmat	1 % (N=1)
Nuoren perushoidon laiminlyönti	1 % (N=1)

Vaikeudet koulunkäynnissä olivat 21 % selvästi yleisin huolta aiheuttava asia nuoren omassa käytöksessään. Tilannearvioissa koulunkäyntivaikeudet liittyivät poissaoloihin, myöhästelyihin, huonoihin arvosanoihin, koulutehtävien laiminlyöntiin, huonoon koulumotivaatioon, käyttäytymiseen koulussa ja välinpitämättömään suhtautumiseen koulunkäyntiä kohtaan. Ne tulivat usein esiin koulun henkilökunnan tekemissä lastensuojeluilmoituksissa. Vanhemmat toivat myös esiin huolensa nuoren koulunkäynnistä, mutta näissä ilmoituksissa huoli liittyi usein myös muihin asioihin nuoren elämässä.

”Koulunkäynti on takerrellut, todistukseen tulee kaksi 7: aa ja loput viitosia. Lisäksi nuorella on ollut paljon poissaoloja ja myöhästelyjä.”

”Äiti toivoi lastensuojelulta tukea perheelle ja apua tyttären vaikeuksiin. Hän ei noudattanut kodin sääntöjä, koulusta oli paljon poissaoloja ja myös päihteiden käytöstä oli huolta.”

”Kuraattorin mukaan poika oli koulussa aggressiivinen ja koulumotivaatio oli heikko.”

Koulusta saatettiin todeta, että koululla ei ole enää keinoja auttaa nuorta ja koulusta odotetaan lastensuojelun puuttumista asiaan. Esille tuotiin myös vanhempien keinottomuutta saada muutosta nuoren koulunkäyntiin. Usein ilmoituksissa tuotiin selvästi esiin myös poissaolojen tuntimääriä.

”Nuorella oli kevään aikana poissaoloja 120 tuntia. Nuori saattoi tulla kouluun kesken päivän ja lähteä koululta kesken päivän. Äiti ei saanut poikaansa menemään kouluun.”

Ristiriidat vanhempien kanssa olivat nuorten kohdalla paljon huolta aiheuttava asia, ne mainittiin huolen aiheeksi 15 % tilannearvoista. Ristiriidat tulivat esiin hyvin monimuotoisina ja vaihtelevina. Yhteistä hyvin monien nuorten kohdalla oli tietynlainen kapinointi vanhempiä kohtaan. Se konkretisoitui useasti nuoren käyttäytymisessä tavalla, joka aiheutti huolta sekä vanhemmissa että viranomaisissa. Huolena olivat esimerkiksi nuoren karkailu kotoa ja luvattomat yö poissaolot, valehtelu ja kotoa varastaminen. Yhteenvedoissa kuvail-

tiin paljon esiin tullut nuoren ei-toivottua käytöstä. Vanhemmat toivat esiin myös omaa uupumustaan ja keinottomuuttaan, koska ristiriidat nuoren kanssa olivat niin haastavia ja kulluttavia heille vanhempina.

”Ensimmäinen ilmoitus koski näpistystä. Toisen ilmoituksen teki isä, joka kertoi pojan olevan kateissa.”

”Nuoren äiti oli kertonut nuoren hatkaavan kotoa ja ollut kolmekin päivää omilla teillä. Nuori ei myöskään noudattanut kodin sääntöjä.”

”Nuorella koulunkäynnin vaikeuksia, käyttäytymisongelmia ja luvattomia yö poissaoloja.”

Viimeisessä lainauksessa tulee esiin hyvin yleinen ristiriitoja aiheuttanut tekijä nuoren ja vanhempien välillä eli kodin sääntöjen noudattamatta jättäminen. Säännöt koskivat esimerkiksi kotiintuloaikoja, syömistä, kavereiden kanssa vietettävää aikaa ja osallistumista kotitöihin. Huolena korostuivat myös tulehtuneet välit vanhempien kanssa tai että nuori ei tule toimeen uuden isä- tai äitipuolen kanssa.

”Nuori oli kertonut asuneensa viikkoja isän äidin luona, koska ei tule toimeen äidin uuden puolison kanssa.”

”Poliisi ollut perheessä kotikäynnillä. Pojan ja isän välille tullut käsikähmä ristiriitatilanteessa.”

”Koulukuraattori ilmaisi huolensa tytön ja äidin tulehtuneista väleistä sekä tytön jaksamisesta kotona.”

Seuraavat lainaukset yhteenvedoista kuvaavat tutkimukseni aineiston hyvin tyypillistä lastensuojeluilmoitukseen johtanutta huolta, joka liittyi nuoren vanhempien päihteiden käyttöön. Vanhempien päihteiden väärinkäyttö oli huolta aiheuttava tekijä 13 % tilannearviosta. Jokaisessa huoli liittyi nimenomaan alkoholin käyttöön, ei huumeiden. Päihteiden käyttö oli johtanut joissakin tapauksissa vaarallisiin tilanteisiin, ja näissä tilanteissa oli noussut huoli myös nuoren pärjäämisestä.

”Ilmoituksen mukaan poliisipartio oli toimittanut äidin poliisivankilaan löydettyään äidin päihtyneenä bussipysäkillä. Äiti oli tuolloin puhaltanut 1,8 promillea.”

”Nuoren kotona ollut tulipalo. Perheen ulkovarasto syttyi palamaan, kun vanhemmat joivat varastossa alkoholia ja tupakoivat.”

12 % tilannearvioista rikoksilla oireilu oli myös yksi huolta aiheuttava tekijä liittyen nuoren omaan käyttäytymiseen. Kyseessä oli hyvin useasti näpistys, mutta myös vakavampia ri-

kosepäilyjä mainittiin tilannearvioissa. Esiin tulivat myös muiden nuorten uhkaileminen ja pahoinpitelyt, joihin nuoret olivat olleet osallisina.

”Nuoresta tuli Is-ilmoitus, joka koski näpistystä, jossa nuori oli mukana.”

”Heinäkuussa tullut lastensuojeluilmoitus koski linja-autoon murtautumista.”

”Tyttö on osallistunut laittomaan uhkaukseen ja pahoinpitelyyn yhdessä tyttöjoukon kanssa.”

Nuorten oma päihteidenkäyttö oli yksi merkittävä huolen aihe, joka oli johtanut lastensuojelun tilannearvion tekemiseen. Päihteet olivat tilannearvioissa 10 % huolena nuorten kohdalla. Nuorten kohdalla päihteinä tulivat tässä tutkimusaineistossa esiin alkoholi, hasis ja tupakka.

”Nuori oli jäänyt kiinni mopon kuljettamisesta päihtyneenä.”

”Lastensuojeluilmoituksen mukaan nuori löydetty sammuneena pysäkiltä. Nuori oli kertonut polttaneensa hasista.”

Vanhempien uupumus ja keinottomuus oli huolenaiheena 7 % tilannearvioista. Vanhempien uupumus ja jaksamattomuus tuli esiin yhteenvedoissa usein siinä muodossa, että ne olivat seurausta nuoren vaikeasta tilanteesta. Vanhemmalla ei ollut enää voimia asettaa nuorelle rajoja ja pitää niistä kiinni, kun nuori kovasti vastusti ja kokeili rajojaan. Vanhempien keinottomuus tuli ilmi avuttomuutena ja osaamattomuutena vaikeassa tilanteessa. Vanhemmat toivat esiin kokemuksiaan siitä, että heidän keinot loppuvat esimerkiksi rajoittamisen ja lapsen turvallisuuden takaamisen suhteen. Vanhemmat saattoivat hyväksyä nuorten selitykset siitä kuinka kaikki muutkin saavat tehdä jotain ja vanhemmat totesivat, että eivät voivat estää lasta lähtemästä kotoa yöllä tai pelaamasta tietokonepelejä koko päivää. Kuvaava on myös se, että nuori karkailee, hänellä on yö poissaoloja tai vanhemmat eivät saa nuorta lähtemään kouluun. Tilanne saattoi joissakin tapauksissa olla myös niin päin, että nuori joutui ottamaan liikaa vastuuta koska vanhemmat käyttäytyivät vastuuttomasti ja heidän roolinsa vanhempana oli hukassa. Nuori saattoi joutua ottamaan vanhemman roolin huolehtiessaan sisaruksistaan ja vanhemmat eivät kantaneet vastuutaan lasten hoidosta näiden vanhempina.

”Ollut huolta myös äidin uupumisesta ja keinottomuudesta tilanteessa.”

”Isä oli koululle kertonut olevansa voimaton nuoren suhteen.”

Vaikeudet kaverisuhteissa ja nuoren huono psyykkinen terveys tulivat molemmat esiin 6 % tilannearvioista huolen aiheina. Vaikeudet kaverisuhteissa pitivät sisällään hyvin erityyppisiä huolenaiheita. Huoli liittyi melko usein kaveripiiriin, jossa nuori liikkuu ja sen huonoon vaikutukseen. Kaverit saattoivat ilmoittajan mielestä olla liian vanhoja nuoren ystäviksi ja tästä syystä kavereiden vaikutusta nuoreen ei pidetty hyvänä ja siinä nähtiin riskejä. Kaverien ylisuuri merkitys joidenkin nuorten elämässä tuli myös esiin, toisaalta joidenkin nuorten kohdalla nousi esiin yksinäisyys ja kavereiden puuttuminen kokonaan, joka koettiin myös huolestuttavana asiana. Koulukiusaaminen ei kuitenkaan näissä yhteenvedoissa ollut huolen aiheena, mikä on ehkä yllättäväkin asia. Vaikeudet kaverien kanssa pitivät sisällään myös riidat, tappelut ja väkivaltilanteet, joihin nuori oli joutunut.

”Vanhemmat ovat kertomansa mukaan olleet jo pitkään huolissaan nuoren kokonaistilanteesta kaveripiirin, hyvinvoinnin ja sattuneiden näpistysten vuoksi.”

Nuoren mielenterveys huolenaiheena tuli esiin esimerkiksi syömättömyytenä, aggressiivisuutena, mielialan vaihteluina, nukahtamisvaikeuksina, onnettomuutena, itsensä vahingoittamisena, itsetuhoisina ajatuksina ja väkivaltaisuutena. Muutamassa tapauksessa nuorella oli diagnosoituna jokin mielenterveyshäiriö, esimerkiksi masennus. Huolenaiheena nuoren mielenterveys on 6 % tilannearvioista.

”Koulun terveydenhoitaja oli myös huolissaan nuoren mielialasta.”

”Äiti oli havainnut pojan kämmenessä naarmuja. Oli kertonut tehneensä ne itse harpilla, koska hän oli niin onneton.”

”Äiti soitti sosiaaliammattilaiselle ja kertoi tyttärensä käyttäytyvän väkivaltaisesti kotona, on vaaraksi itselleen ja muille perheenjäsenille.”

Väkivaltakokemukset tulivat esiin huolenaiheena 6 % tilannearvioista. Väkivaltakokemukset jakaantuivat kolmeen eri luokkaan. Yhdessä yhteenvedossa huoli liittyi pahoinpitelyyn, jonka kohteeksi nuori itse oli joutunut. Tätä ei voida suoranaisesti pitää nuoren omasta käyttäytymisestä johtuvana ja hänen syynään. Tässä tapauksessa huoli luokiteltiin väkivaltakokemukseksi, johon liittyi myös huoli nuoren kaveripiiristä ja vapaa-ajan vietosta.

”Tyttöä oli pahoinpidelty kahteen eri otteeseen.”

Perheväkivalta oli viidessä yhteenvedossa huolen aiheena. Perheväkivalta tai sen uhka liittyi vanhempien tai näiden uusien puolisoitten väkivaltaiseen ja uhkaavaan käyttäytymiseen.

seen. Perheväkivalta kohdistui ilmoitusten mukaan usein perheen äitiin. Nuoret olivat olleet todistamassa perheväkivaltilanteita, mutta eivät olleet tällöin joutuneet väkivallan suoranaiseksi kohteeksi. Perheväkivaltilanteet kohdistuivat kuitenkin myös nuoriin vanhempien taholta. Vanhemmat saattoivat käyttää väkivaltaa rangaistuskeinona. Yhdessä tilannearviossa lastensuojeluilmoituksen aiheena oli epäily lapsen pahoinpitelystä.

”Ensimmäinen ilmoitus koski perheväkivaltaa ja äidin sekä hänen miesystävän päihteidenkäyttöä.”

”Äiti on ollut väkivaltainen häntä kohtaan.”

”Isä oli huolissaan äidin lapsiin kohdistamasta fyysisestä kuristuksesta.”

”Pelkää tulevansa pahoinpidellyksi kotona.”

Vanhempien mielenterveysongelmat näyttäytyivät tutkimusaineistossa huolena 2 % nuorten tilannearvioista. Yleensä näissä tilanteissa vanhemman mielenterveysongelmana oli masennus. Myös itsetuhoiset ajatukset nousivat esiin aineistosta vanhempiin liittyvänä huolena yhden nuoren kohdalla.

”Syyskuussa äidillä oli itsetuhoisia ajatuksia.”

Yksittäisen maininnan sai myös vanhempien väliset ristiriidat (1 %), kun vanhemmilla oli meneillään vaikea avioerotilanne. Nuoren hoidon laiminlyönti (1 %) sai myös yhden maininnan huolen aiheena. Tässä tapauksessa nuori oli heitetty ulos kodista eikä hän voinut enää palata sinne.

”Äiti pelkää, miten vanhempien ero vaikuttaa poikaan.”

”Nuori oli tullut kaverin luokse oman perheen heitettyä nuoren ulos.”

Yksittäisenä huolen aiheena (1 %) tuli esiin myös muualla asuvan vanhemman aiheuttamat ongelmat, kun muualla asuva vanhempi oli uhkaillut nuorta ja hänen äitiään. Erityisesti huomioitavaa mielestäni on se, että vanhempien taloudellisia ongelmia, rikollista elämäntapaa, fyysistä sairautta tai vammaisuutta, työttömyyttä tai asumisvaikeuksia ei mainittu tässä tutkimusaineistossa ollenkaan lastensuojeluilmoitusten huolen aiheina. Perinteisesti yhtenä lastensuojelun asiakkuuden syynä on kuitenkin pidetty esimerkiksi vanhempien taloudellisia ongelmia.

Asiakkuushistoria

”Vuosien 1997-2003 välisenä aikana ilmoituksia on tullut yhteensä kolme. ”

”Nuoresta tuli noin neljän kuukauden sisällä kolme lastensuojeluilmoitusta.”

Seuraavassa on luokiteltuna tutkimusaineiston nuorten asiakkuuden kestoja:

<i>Uusi asiakas viimeisen vuoden sisällä</i>	66 % (N= 48)
<i>Huolta ollut pitkään</i>	21 % (N= 15)
<i>Asiakkuus olemassa</i>	7 % (N= 5)
<i>Ei tietoa</i>	7 % (N= 5)

Tilannearvioista pystyi suurimmassa osassa selvittämään sen, onko kyseessä uusi asiakas vai onko nuoresta ollut huolta jo pitkällä aikavälillä. Useissa tilannearvioissa oli ilmaistu samassa yhteydessä, kun on kerrottu lastensuojeluilmoitusten sisällöstä myös se, millä aikavälillä ilmoitukset ovat tulleet. Viiden tilannearvion kohdalla ei pystynyt selvittämään aiempia mahdollisia kontakteja lastensuojeluun. 66 % tutkimusaineiston nuorista on sellaisia, joista lastensuojeluilmoituksia on tullut vasta viimeisen vuoden sisällä, monien kohdalla ajanjakso oli vielä lyhyempi noin puoli vuotta. 21 % nuorista oli sellaisia, joista huolta lastensuojelussa on ollut jo vuotta pitemmällä aikavälillä. Lastensuojeluilmoituksia on saattanut tulla jo monia vuosia sitten. Nuorista, joiden kohdalla päädyttiin tekemään tilannearvio, vain 7 % oli jo ennestään lastensuojelun asiakkaana. Heidän kohdallaan tilannearviolla pyrittiin ilmeisesti selkeyttämään tilannetta ja kokeilemaan, jossa tällä menetelmällä saataisiin tilanteeseen jotain uutta näkökulmaa. Ervast ja Tulensalo (2006) ovat myös sitä mieltä, että tilannearvio ei ole tarkoitettu menetelmäksi vain uusien asiakkaiden kohdalla vaan sitä voidaan muokata ja käyttää tilannekohtaisesti, joten se sopii myös vanhojen asiakkaiden kanssa työskentelyyn. Tällöin ei voida kuitenkaan puhua enää alkuvaiheen tilannearviosta.

”Lastensuojelun tilannearvion tekemiseen johti nuoresta tulleet kaksi lastensuojeluilmoitusta.”

”Nuoresta oli aikaisemmin tullut yksi näppäri-ilmoitus.”

”Nuoren perhe on ollut lastensuojelu asiakkaana ajoittain vuodesta 2003 alkaen.”

Päätös asiakkuudesta

Lastensuojelun tilannearvion tarkoituksena on selvittää onko nuorella suojelun tarvetta ja keskeisenä tilannearviotyöskentelyn tavoitteena on nähty lastensuojelun asiakkuuden jatkosta päättäminen selkeästi. Tämä tarkoittaa sitä, että tilannearvion yhteenvedoihin on tarkoitus kirjata jatkuuko asiakkuus vai päättykö asiakkuus tilannearvion yhteenvedoon. Päätöksen perustelut eli sosiaalityöntekijän ammatillinen arvio tilanteesta ja ehdotukset jatkotoimista on tarkoitus tuoda myös yhteenvedossa esiin. Seuraavassa on eriteltynä tutkimusaineiston tilannearvioiden lopputulokset:

Asiakkuus	58 %	(N= 42)
Ei asiakkuutta	34 %	(N= 25)
Ei selvästi ilmaistu	8 %	(N= 6)

Tutkimusaineiston yhteenvedoista 34 % päädyttiin siihen, että lastensuojelun asiakkuus ei jatku nuoren kohdalla. 58 % kohdalla nuorista asiakkuus jatkuu tilannearvion jälkeen, mikä on reilusti yli puolessa tilannearvioista. 8 % yhteenvedoista oli sellaisia, joista ei voi päätellä tilannearvion lopputulosta vaan ratkaisu jää epäselväksi. Kokonaisuutena päätös asiakkuuden jatkumisesta ja päättymisestä on ilmaistu yhteenvedoissa hyvin epäselvästi tai ristiriitaisesti. Tuli vaikutelma, että sosiaalityöntekijän on helpompi ilmaista selkeillä fraaseilla asiakkuuden päätyminen kuin asiakkuuden jatkuminen. Tutkimusaineiston yhteenvedoissa asiakkuuden jatkuminen ilmaistaan usein ehdotettuina tukitoimina tai seuraavina tapaamisina, joista voi päätellä että asiakkuus mahdollisesti jatkuu, mutta sitä harvoin sanotaan suoraan. Seuraavassa on esimerkkejä joistakin yhteenvedoissa käytetyimmistä ja selkeimmistä tavoista ilmaista asiakkuuden päätyminen.

”Sosiaalityöntekijöille ei jää huolta nuoren tilanteesta ja näin ollen lastensuojelun työskentelyn tarvetta ei synny.”

”Tilanteen selvittely päätettiin lopettaa tähän.”

”Sosiaalityöntekijät arvioivat, ettei lastensuojelun jatkotyöskentelylle ole edellytyksiä.”

Useissa yhteenvedoissa jäi miettimään näiden ilmaisujen ”ei työskentelyn tarvetta” ja ”ei edellytyksiä jatkaa työskentelyä” mahdollista pientä ilmaisullista eroa ja pitäisikö näiden ilmaisujen käyttöä tulkita tietyllä tavalla. Tarkoittaako ei edellytyksiä jatkaa työskentelyä sitä, että sosiaalityöntekijöillä on kyllä huoli nuoren tilanteesta, mutta nuori ja vanhemmat

mahdollisesti vastustavat työskentelyä tai sosiaalityöntekijät kokevat keinottomuutta auttaa nuorta. Syntyykö tästä tilanne, jossa lastensuojeluilmoituksia tulee tasaisin väliajoin, mutta aktiivista asiakkuutta ei kuitenkaan ole eikä tilanteeseen puututa lastensuojelun keinoin. Tilannetta seurataan sivusta ja siihen puututaan mahdollisesti vasta siinä vaiheessa, kun tilanne on kriisiytynyt. Entä tulisiko ”ei työskentelyn tarvetta” -ilmaisu taas tulkita selkeästi sellaiseksi tilanteeksi, jossa sosiaalityöntekijät eivät ole huolissaan nuoresta.

”Sosiaalityöntekijä arvioi nuoren ja hänen perheen voimavarat niin vahvoiksi, että he selviävät tämänhetkisistä vaikeuksistaan omaehtoisien vertaistuen keinoin.”

Tässä edellisessä lainauksessa tuli hyvin esiin myös sosiaalityöntekijän perusteet päätökselle asiakkuuden päättämisestä ja samalla hän antaa perheelle positiivista palautetta, joka voi vahvistaa uskoa heidän kykyihinsä selviytyä. Kuten jo aiemmin toin esiin, jos asiakkuus jatkuu, niin sitä ei välttämättä sanota yhteenvedoissa yhtä suoraan kuin asiakkuuden päättymistä. Usein saatetaan viitata seuraaviin tapaamisiin sosiaalityöntekijän kanssa tai puhutaan tilanteen seuraamisesta. Useissa yhteenvedoissa päätös asiakkuuden jatkumisesta ilmaistiin niin, että ehdotettiin jatkotoimenpiteitä, joiden edellytyksenä on lastensuojelun asiakkuus. Sosiaalityöntekijä on todennäköisesti päätenyt asiakkuuden jatkamiseen ja ilmaisee tämän tarjoamalla avohuollon tukitoimia, mutta tämä ei asiakkaalle välttämättä ole tarpeeksi selkeä ilmaisu asiakkuudesta. Vanhemmat ja varsinkaan nuori itse ei ole välttämättä selvillä, mitkä tukitoimet ovat kaikkien käytettävissä ilman lastensuojelun asiakkuutta ja mitkä, ovat vain lastensuojelun asiakkaille tarjottavia tukitoimia.

”Nuoren tilannetta seurataan edelleen alueen lastensuojelussa.”

”Lastensuojelun jatkotyöskentelynä on äidin päihdehoidon seuranta hoitotahon kanssa.”

”Isä kutsutaan sosiaalitoimistoon.”

Yksi keskeinen tulos on, että tarjottavat tukitoimet jakaantuivat luokitteluni perusteella kolmeen eri ryhmään. **Ensimmäisessä ryhmässä** ovat tukitoimet joihin liittyy kiinteästi lastensuojelun asiakkuus, mikä tarkoittaa että kyseisen palvelun tarjoaminen on mahdollista vain lastensuojelun asiakkaille avohuollon tukitoimena. Tällaisina palveluina yhteenvedoissa mainittiin perhetyö, tukihenkilö ja taloudellinen tukemista harrastuksissa. Myös läheisneuvonpitoa ja yhteisiä palaverieita voidaan pitää merkinä asiakkuuden jatkumisesta.

”Ehdotamme lastensuojelun sosiaalityöntekijän ja perhetyöntekijän tapaamisia tarkoituksena selvittää yhteenvedossa esille tulleita kysymyksiä ja tarjota tukea vanhemmuuteen.”

”Nuoren harrastusmenoja voidaan tukea lastensuojelullisin perustein taloudellisesti.”

”Harrastusten, leirien ja lomien tukeminen.”

”Tukihenkilö nuorelle.”

Toisessa ryhmässä ovat tukitoimet, joihin hakeutuminen ei vaadi lastensuojelun asiakkuutta. Näistä monissa paikoissa kuitenkin työskentelee viranomaisia, joilla on virkansa puolesta ilmoitusvelvollisuus, jos heille herää huoli nuoren tilanteesta. Tavallaan voidaan tulkita, että asiakkaat ohjataan toisen viranomaisen luokse tarkkailtavaksi. Mutta näitä tukitoimia tarjoamalla halutaan myös varmistaa, että asiakkaat ovat tietoisia eri vaihtoehtoista, joista voivat saada apua tarvittaessa. Tällaisia tukitoimia ovat esimerkiksi lääkäriin käynti, nuorisotoimen harrastusmahdollisuudet, koulukuraattorin tapaaminen, nuorten turvatalo, perheneuvola, nuorisopoliklinikka, nuorisoasema, päihdearvio a-klinikalla, perheterapia, lastenhoitoapu ja diakoniatyöntekijän käynnit.

”Perheelle suositellaan perheterapiaa.”

”Nuorella on mahdollisuus hakeutua nuorten turvataloon.”

Kolmanteen ryhmään, joka on hyvin merkittävä, kuuluvat ehdotukset, jotka liittyvät arkiin perheen sisäisiin muutoksiin tai vapaa-ajan viettoon. Tällaisia ehdotuksia ovat esimerkiksi enemmän yhdessä oloa nuoren kanssa, vanhempien yhteinen keskustelu nuoreen liittyvien asioiden sopimiseksi, lähisukulaisten tuki, perheen sisäinen keskustelu, lähestymiskielto, vanhemmille aikaa kahden kesken ja nuoren positiivinen huomiointi. Näin vastuuta tilanteen muuttumisesta parempaan annetaan asiakkaille itselleen, heitä vastuutehtaan ottamaan aktiivinen rooli tilanteen korjaamiseksi, koska katsotaan että heillä on itsellään voimavaroja muuttaa tilannetta.

”Nuori voisi hyötyä äidin kanssa vietetystä kahdenkeskisestä ajasta.”

”Kannustetaan nuorta osallistumaan kesäleirille.”

Tutkimusaineistossa viidessä yhteenvedossa päädyttiin siihen, että nuori otetaan kiireellisesti huostaan ja sijoitetaan sijaishuoltopaikkaan. Tämä tapahtui joko jo tilannearviotyökentelyn aikana tai heti sen päätyttyä. Kahden tilannearvion yhteenvedossa lopuksi heitettiin ilmaan vanhemmille ja nuorelle itselleen kysymys siitä, olisiko syytä harkita kiireellisen sijoituksen tai huostaanoton tarpeellisuutta.

”Nuori otettiin kiireellisesti huostaan ja hänet sijoitettiin sijaishuoltopaikkaan vanhempien suostumuksella.”

”Ongelmien kärjistyttyä päädyttiin kiireelliseen huostaanottoon tilanteen pysäyttämiseksi.”

Muutamassa yhteenvedossa jäi epäselväksi asiakkuuden kohtalo, koska sitä ei ainakaan tekstiin ole muotoiltu tarpeeksi selkeästi. Yhteenvedossa saatettiin viitata viranomaisiin ja keskustelutukeen, joista ei voinut päätellä sitä, onko kyseessä lastensuojelun viranomainen, johon viitataan vai joku muu viranomainen. Yhdestä tilannearviosta puuttui kokonaan sosiaalityöntekijän näkemys. Tilannearviossa oli selvitetty ainoastaan nykytilanne ja nuoren näkemys omasta tilanteestaan.

”Lasten turvallisuuden varmistamiseksi kaikissa tilanteissa vanhempien tulisi yhdessä viranomaisten kanssa miettiä valmiiksi suunnitelma mahdollisten retkahdusten varalle.”

”Sosiaalityöntekijöiden näkemys on, että nuori ja äiti hyötyvät jatkossa ulkopuolisesta keskustelutuesta.”

Tutkimusaineistossa on myös tilannearvioita, joissa todettiin että ”nuoren tilanteesta ei jäänyt erityistä huolta.” Seuraavaksi ehdotettiin kuitenkin tukitoimia, joista seuraa lastensuojelun asiakkuus, kuten tukihenkilö, lomien ja harrastusten tukeminen tai perhetyö. Nämä ovat keskenään hyvin ristiriitaisia viestejä ja eivät anna selkeää viestiä siitä, mihin lopputulokseen asiakkuuden suhteen tilannearviossa on tosiasiasa päädytty vai jääkö asia seurantaan ja avoimeksi.

”Katsomme ettei lastensuojelutyölle ole tarvetta. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät ovat kuitenkin seuraamassa nuoren kotiutumista sekä koulunkäynnin onnistumista.”

Tilannearvioissa saatettiin todeta myös, että lastensuojelun asiakkuudelle ei ole perusteita, mutta seuraavaksi on tuotu esiin useita sosiaalityöntekijöitä huolestuttavia asioita, kuten vanhempien päihteiden käyttö, kyky asettaa rajoja, nuoren koulunkäymättömyys ja ristiriidat vanhempien kanssa.

”Vaikka lastensuojelun asiakkuuden jatkamiselle ei tehdyn tilannearvion puitteissa ole edellytystä, sosiaalityöntekijöitä jäi mietityttämään seuraavat asiat nuoren kohdalla.”

Joissakin yhteenvedoissa heitettiin ilmaan epäily siitä, että mahdollisesti jossain vaiheessa asiakkuus on ajankohtainen asia ja sosiaalityöntekijöillä on epäily siitä, että jatkossa tulee uusia lastensuojeluilmoituksia. Sosiaalityöntekijät ovat todenneet joissakin yhteenve-

doissa, että jos jatkossa tulee ilmoituksia, niin tilannetta joudutaan arvioimaan uudestaan. Useissa yhteenvedoissa mainittiin lopuksi, että sosiaalityöntekijöihin voi tarvittaessa olla yhteydessä ja annettiin yhteystiedot. Joissakin tapauksissa painotettiin erityisesti sitä, että tarvittaessa pitää olla yhteydessä lastensuojeluun ja se on myös toivottavaa.

”Tässä vaiheessa ei mielestämme ole tarvetta aktiiviselle lastensuojelutyöskentelylle.”

”Mikäli nuoresta tulee uusi ls-ilmoitus koskien äidin päihteiden käyttöä, on tilanne arvioitava uudelleen.”

”Tilanteen muuttuessa toiveena on, että perhe ottaa itse rohkeasti yhteyttä lastensuojeluun.”

Yhteenvedoa tuloksista

Analyysin ensimmäisessä osassa on tarkoituksena ollut tarkastella minkälaisia elämäntilanteita ja lastensuojelun asiakkuuksia on tilannearvion kohteena olevien nuorten taustalla. Tutkimustulokset vahvistavat sitä käsitystä, että lastensuojelun asiakkaiden elämäntilanteet ovat moninaistuneet. Tämä näkyy siinä, että nuoren tilanteeseen saattaa liittyä useita epämääräisiä huolenaiheita sen sijaan että olisi yksi selkeä huolenaihe. Tilannearvioista 51 % huolenaiheena oli pelkästään nuoren oma käyttäytyminen, vanhempiin liittyvät huolet olivat vastaavasti ainoana huolenaiheena 23 % tilannearvioita. Huolenaiheiden päällekkäisyys tulee esiin siinä, että 22 % huolenaiheet liittyivät sekä nuoren omaan käyttäytymiseen että vanhempien toimintaan. Nuoret itse näyttäisivät näiden tulosten perusteella olevan itse aktiivisia huolenaiheuttajia lastensuojelun näkökulmasta. Tätä näkemystä tukee myös Myllärniemen (2006, 8-9) tutkimus, jossa todettiin että yhä suurempi osa huostaan otetuista on iältään 13-17-vuotiaita nuoria ja syynä enemmän kuin joka toisen kohdalla on se, että vanhemmat toivovat huostaanottoa. Tällöin huostaanoton tarvetta aiheuttava tekijä on yleensä nuoren oma rajaton ja sopeutumaton käytös. Vanhempien ja muiden tahojen viestittämä huoli nuoren omasta toiminnasta ja käytöksestä oli hyvin suuri usean nuoren kohdalla. Voiko olla, että nuorten omaan käyttäytymiseen liittyvät ongelmat tulevat esiin usein hyvin näkyvästi ja niihin kiinnitetään tästä syystä enemmän huomiota.

Huolenilmaisijana tutkimusaineiston tilannearvioissa oli selkeästi useimmiten viranomainen (33 %). Tässä näkyy varmasti se, että tietyillä viranomaisilla on lastensuojeluilmoituksen tekovelvollisuus. Tietyt viranomaiset näyttäytyvät aineistossa myös hyvin aktiivisina huolenilmaisijoina, tällaisia viranomaistahoja ovat esimerkiksi poliisi ja koulun henkilökunta.

Tällä on mielestäni yhteys siihen, että koulunkäyntivaikeudet ja nuorten tekemät rikokset kuten näpistelyt olivat yleisiä huolenaiheita tutkimusaineistoni tilannearvioiden taustalla. Viranomaisten kirjo, jotka tekevät lastensuojeluilmoituksia näyttäytyi hyvin laajana. Kaiken kaikkiaan näyttäisi siltä, että lastensuojelun asiakkuus voi tulla vireille hyvin eri tavoin, eri syistä ja eri tahojen ilmaiseman huolen perusteella. Tilannearvioista 29 % huolensa nuoresta ovat ilmaisseet useat eri tahot, mikä viittaa myös siihen että tilannearviota on lähdetty useimmiten tekemään vasta siinä vaiheessa, kun nuoresta on tullut jo useita lastensuojeluilmoituksia. Vanhemmat olivat olleet lastensuojeluun yhteydenottajina selkeästi vähemmän (11 %). Ilmoituksen tekijöinä he tulivat erityisesti esiin silloin, kun he olivat uupuneet nuoren tilanteen takia. Nuoret itse eivät tämän aineiston perusteella ota yhteyttä lastensuojeluun ja pyydä apua. Tilannearvioista 26 % ei mainittu sitä, kuka huolenilmaisija on ollut, tässä tuloksissa näkyy puutteellisen kirjaamisen lisäksi todennäköisesti myös se, että yksityishenkilön on mahdollista tehdä lastensuojeluilmoitus nimettömänä.

Tutkimusaineistosta nousivat esiin keskeisinä huolenaiheina nuoren koulunkäyntivaikeudet (22 %), ristiriidat vanhempien kanssa (15 %), vanhempien päihteidenkäyttö (13 %), nuoren tekemät rikokset (12 %) ja nuoren päihteidenkäyttö (10 %). Hyvin samansuuntaisia tuloksia on saanut tutkimuksessaan myös Heino (2007, 58-59), joka huomasi että yleisimpiä lastensuojelutilannetta kuvaavia tekijöitä, jotka liittyivät vanhempiin ja vanhemmuuteen olivat muun muassa vanhempien jaksamattomuus, perheristiriidat, mielenterveysongelmat ja päihteiden väärinkäyttö. Lapseen ja nuoreen liittyvinä tekijöinä oli tullut esiin myös samoja asioita kuin pro gradu –tutkielmani tuloksissa eli nuoren ristiriidat vanhempien kanssa ja vaikeudet koulunkäynnissä sekä huono psyykinen terveys. Erityisesti oma huomio kiinnittyi tutkimusaineistossani siihen, että huoli liittyi niin usein koulunkäyntiin. Liittyykö tähän mahdollisesti sellaista kehitystä, että koulusta on alettu tehdä lastensuojeluilmoituksia matalammalla kynnyksellä kuin aikaisemmin. Myös sosiaalityöntekijöiden huoli vanhempien uupumisesta ja jaksamisesta kiinnitti erityistä huomiota, koska aiemmin on puhuttu enemmän pienten lasten vanhempien uupumisesta ja esimerkiksi kotipalvelun tarpeesta. Tätä keskustelua ei ole kuitenkaan liitetty niin usein murrosikäisten vanhempiin. Nämä vanhemmat näyttäisivät olevan yhtä lailla tiiviimmän tuen tarpeessa.

Tulosten perusteella voi sanoa, että tyypillisesti tilannearvio oli tehty uudelle asiakkaalle (66 %), jolla ei ole aikaisempaa lastensuojelun asiakkuutta. Tilannearvioita oli tehty myös asiakkaille, joista oli ollut huolta pidempään (21 %) esimerkiksi useiden lastensuojeluilmoitusten muodossa, mutta heidän kohdallaan ei ollut aloitettu aiemmin lastensuojelun työ-

kentelyä. Tulosten mukaan aktiivinen lastensuojelun asiakkuus oli ollut 7 % tutkimusaineiston asiakkaista tilannearvion aloitushetkellä. Tilannearviohan on alun perin kehitetty lastensuojelun alkuvaiheeseen, mutta sitä on päädytty käyttämään myös asiakkuuden eri vaiheissa. Tarkastelin analyysissä myös sitä, mihin lopputulokseen tilannearvioissa on päädytty. Tilannearvion lopputuloksena oli 58 % tilannearvioista asiakkuuden jatkuminen tilannearvion jälkeenkin. Tilannearvioista 34 % päättyi siihen, että asiakkuus lopetettiin ja todettiin, että lastensuojelun asiakkuudelle ei ollut tarvetta. Mielestäni huolestuttavaa yhteenvedoissa oli dokumentoinnin ja lastensuojelun asiakkuuden selkeän tiedoksiannon kannalta se, että 8 % tilannearvion yhteenvedoista ei selkeästi ilmaistuna tullut esiin se, jatkuiko vai päättyikö asiakkuus tilannearvion jälkeen. Tilannearviota on alettu tehdä, koska on haluttu selvittää lastensuojelun asiakkuuden tarve ja kuten Alkuvaiheen tilannearviointi lastensuojelussa –oppaassa (2006, 18) todetaan yhteenvedossa tulee kirjata sosiaalityöntekijän esitys perusteluineen siitä, jatketaanko lastensuojelun asiakkuutta vai ei. Tämän lisäksi voi kirjata ehdotuksia mahdollisesta jatkotyöskentelystä - ja tuesta.

Tässä kohdassa analyysiä joutui paljolti perustamaan luokittelun tilannearvioiden lopputuloksista omaan tulkintaan, koska huomasin että yhteenvedoissa päätös asiakkuudesta jatkumisesta tai päättymisestä oli ilmaistu hyvin epäselvästi tai ristiriitaisesti. Havaintojeni perusteella asiakkuuden päättymisen oli yhteenvedoissa usein selkeämmin ilmaistuna kuin asiakkuuden jatkaminen. Sosiaalityöntekijät näyttäisivät käyttävän tässä tilanteessa tiettyjä fraaseja, joilla pystyy selkeästi toteamaan että asiakkuus päättyy koska sille ei ole tarvetta. Näyttäisi siltä, että niissä tilanteissa, kun yhteenvedossa täytyy todeta että asiakkuus jatkuu ja perusteet tälle päätökselle, niin sosiaalityöntekijät hyppäävät tämän kohdan yli ja alkavat kirjata ehdotuksia erilaisista tukitoimista nuorelle ja perheelle. Tosin kaikki näistäkään tukitoimista eivät edes edellytä lastensuojelun asiakkuutta, joten varmasti ei voinut päätellä sitä, oliko tarkoitus jatkaa asiakkuutta vai ei.

Nuorelle ja perheelle tilannearvion yhteenvedoissa jatkotukena tarjotut tukitoimet pystyi jaottelemaan kolmeen eri ryhmään. Ensimmäisessä ryhmässä ovat lastensuojelun avoimuuden asiakkuutta edellyttävät tukimuodot, kuten perhetyö, tukihenkilö, läheisneuvonpito, tapaamiset sosiaalityöntekijän kanssa ja harrastusten taloudellinen tukeminen. Toisessa ryhmässä ovat tukitoimet, jotka eivät edellytä lastensuojelun asiakkuutta vaan ne kuuluvat peruspalveluihin, kuten nuorisotoimen tarjoamat palvelut, terveydenhuolto, koulukuraattorin tapaamiset, perhe- ja nuorisoneuvolat, nuorisopsykiatrian palvelut, nuorisoasema, a-klinikka, perheterapia, lastenhoitoapua ja diakoniatyö. Kolmanteen ryhmään kuuluvat asi-

at, joita perheet voivat itse muuttaa arjessaan, jotka liittyvät perheen sisäiseen vuorovaikutukseen ja ajankäyttöön. Vanhempia kannustetaan viettämään aikaa nuoren kanssa kahdestaan ja antamaan nuorelle positiivista palautetta. Vanhempia kehoitetaan hakemaan tukea lähiverkostosta, keskustelemaan keskenään nuoreen liittyvistä asioista ja sopimaan säännöt, joita noudatetaan molempien vanhempien kotona, jos vanhemmat ovat eronneet. Vanhempia kehoitetaan myös järjestämään itselleen yhteistä kahdenkeskistä aikaa ja miettimään miten perheen sisäistä keskustelua voitaisiin parantaa.

Yhteenvedoissa oli mainittu paljon erilaisia palveluita ja tukimuotoa, joita perheelle voidaan ajatella tarjottavan. Jäin miettimään sitä, kuinka todennäköistä on että he saisivat kuitenkin kyseistä tukea, ainakaan kovin nopealla aikataululla. Esimerkiksi perheneuvoloihin ja nuorisopsykiatriaan on todella pitkät, useiden kuukausien mittaiset jonot ennen kuin näihin pääsee edes kartoitusjaksolle. Parin kuukauden mittainen odotus saati sitten lähemmäs vuoden kestävä odotus on pitkä aika nuoren elämässä ja tilanne saattaa ehtiä kriisiytyä sitä ennen, jolloin lastensuojelun odotetaan puuttuvan tilanteeseen. Lastensuojelu joutuu näissä tilanteissa paikkaamaan peruspalveluissa olevia puutteita ja tämä ei nuoren edun kannalta ole välttämättä paras mahdollinen ratkaisu, koska hän ei välttämättä saa näin ensisijaisesti tarvitsemaan apua, kuten esimerkiksi psykiatrista arviointia ja hoitoa.

Monet palveluntarjoajat ovat myös alkaneet rajata omaa asiakaskuntaansa todella tarkasti, eivätkä kaikki lastensuojelun asiakasperheet enää sovi heidän asiakkaikeeseen. Asiakkaita saatetaan pitää liian vaikeina tai todetaan suoraan, että katsotaan että asiakas ei ole enää autettavissa kyseisellä tuella. Kotipalvelua on lähes mahdotonta saada joissakin kunnissa, kotipalvelun toimenkuva ja asiakaskunta on myös rajatumpi kuin aikaisemmin. Kunnan oma perhetyökään ei kaikissa kunnissa pysty enää ottamaan vastaan kaikkia sille tarjottuja perheitä. Eikä 1-4 kertaa kuukaudessa tarjottava perhetyö ole kaikissa tilanteissa tarpeeksi riittävää ja intensiivistä apua perheille. Tämän lisäksi vaikuttaa siltä, että monet lastensuojelun avohuollon palvelut on suunnattu enemmän pienten lasten perheille, alle kouluikäisille ja perheille, joissa vanhemmat ovat kotona ja he pystyvät ottamaan apua vastaan virka-aikana. Ei kuulosta kovinkaan järkevältä, että nuori jolla on koulunkäyntivaikeuksia, joutuu olemaan säännöllisesti poissa koulusta lastensuojelun tukitoimien takia.

8.2 Yhteenveto lastensuojelutarpeen arvioinnin kuvaajana

Tutkielmani tässä toisessa analyysiosassa tarkastelen sitä, mitkä asiat näyttäisivät analyysin perusteella nousevan keskeisiksi tilannearviossa käsiteltäviksi teemoiksi. Luokitellesani tutkimusaineistoa sen mukaan mitä asioita niissä on otettu keskustelun – ja arvioinninkohteeksi, huomasin melko pian että tietyt samat aiheet toistuvat useasti tutkimusaineistonani olevissa tilannearvioissa. Sosiaalityöntekijät näyttäisivät noudattavan tilannearviomallin ohjeistuksessa olevaa tapaamisten teemarunkoa keskustelunaiheista ja käsittelevän näitä teemoja suhteellisen järjestelmällisesti aina nuorten ja vanhempien tapaamisilla. Saadut tiedot ja havainnot tuodaan tilannearvioprosessin lopuksi esiin yhteenvedoissa. Nuoren elämäntilanteen kartoituksen pohjalta sosiaalityöntekijät tekevät arvionsa lastensuojelun tarpeesta nuoren kohdalla. Seuraavissa kappaleissa käsittelen tarkemmin analyysissä esiin nousseita teemoja, joita kartoittamalla saadaan tietoa nuoren elämäntilanteesta ja tehdään arvio lastensuojelun tarpeesta.

8.2.1 Nuoret ja arkielämä

Perehtyessäni tutkimusaineistoon huomasin, että sosiaalityöntekijöiden kirjauksien perusteella tilannearvion aikana nuorten ja vanhempien kanssa puhutaan paljon arkielämästä, mitä se pitää kunkin nuoren kohdalla sisällään ja miten arjen sujuminen vaikuttaa nuoren ja koko perheen elämään. Kirjaukset arkielämästä liittyvät yhteenvedoissa usein ajallisiin asioihin kuten vuorokausirytmiiin, unen määrään, ruokailu-aikoihin ja kotiintuloaikoihin. Muita arkeen liittyviä kirjauksia oli kodin säännöistä ja sopimuksista, kuten kuukausirahasta ja kotitöihin osallistumisesta. Sosiaalityöntekijät näyttäisivät korostavan kirjauksissaan sitä, kuinka nuoren arkeen kuuluvat selkeästi sovitut vanhemman asettamat säännöt vaikka nuori itse olisikin sitä mieltä, että hän olisi itse tarpeeksi vanha päättämään omista asioistaan.

Yhteenvedoissa oli paljon kuvauksia nuoren vuorokausirytmistä, usein hyvin pikkutarkastikin selvitettyinä. Näyttäisi siltä, että samalla näiden keskusteluiden aikana saadaan paljon perustietoa tietoa nuoren arkielämästä ja mitä erilaisia asioita siihen sisältyy jokaisen nuoren kohdalla. Alla oleva ensimmäinen aineisto-ote kuvaa sitä, kuinka sosiaalityöntekijä on tehnyt keskustelun pohjalta arvion nuoren vuorokausirytmistä, kun taas toisessa otteessa sosiaalityöntekijä kertoo isän esittäneen huolensa nuoren päivärytmistä. Tämä toinen ote on tyypillinen esimerkki tilannearvion lauseista, joissa sosiaalityöntekijät tuovat esiin kes-

kusteluiden aikana vanhempien ja nuorten esittämiä arvioita ja huolia, mutta sosiaalityöntekijät eivät ota kantaa siihen, onko huoli aiheellinen tai mitä asialla pitäisi tehdä.

”Sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan nuoren vuorokausirytmii vaikuttaa säännölliseltä.”

”Isän mukaan nuoren päivärytmi on sekaisin.”

Nukkuminen ja uni näyttäisivät liittyvän tiiviisti keskusteluihin vuorokausirytmistä. Tutkimusaineistossa tuli yllättävän usein esiin nuorten kertomana se, että heillä on vaikeuksia nukahtaa. Aineistosta tuli esiin se, että nukahtamisvaikeudet voivat olla yhteydessä siihen, että aamulla ei jaksa nousta ylös ja kouluun lähtö tuntuu vaikealta. Tästä syystä nuorella voi olla myöhästymisiä koulutunneilta tai kokonaisa poissaolotunteja aamuisin.

”Nukkumaan menosta nuori kertoo, että joskus hänellä on vaikeuksia nukahtaa ja hän saattaa valvoa myöhäänkin.”

”Nuori kertoo päivärytmistään, että aamuherätykset eivät onnistu, koska hän ei saa unta iltaisin. Kertoo heräävänsä vasta silloin kun opettaja soittaa hänelle klo 9.”

Kirjausten perusteella joidenkin nuorten kohdalla syynä nukkumisongelmiin oli se, että he menevät liian myöhään nukkumaan. Tutkimusaineistosta voi päätellä, että syitä siihen että ilta saattaa venyä hyvin pitkään voi olla monia, esimerkiksi kavereiden kanssa seurustelu sekä tietokoneella oleminen ja television katsominen myöhään illalla ja yöllä. Sosiaalityöntekijät ottivat jonkin verran kantaa yhteenvedoissa nuorten yöunen määrään ja antoivat siitä suosituksia, kuten seuraavassa otteessa tulee esiin.

”Sosiaalityöntekijät korostivat nuorelle riittävän yöunen merkitystä. Yhdeksän tuntia on kasvavalle nuorelle vähimmäismäärä unta.”

Kotiintuloajoista käyty keskustelu nuoren, vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden välillä oli hyvin yleistä tutkimusaineiston yhteenvedoissa. Nuoret toivat usein esiin tyytymättömyytensä kotiintuloaikoihin ja yrittivät vedota siihen, että kaveritkin saavat olla pidempään ulkona. Nuoret eivät välttämättä näe asiaa samoin kuin työntekijät, jotka tuovat nuorille yhteenvedoissa esiin sitä, että kotiintuloajat osoittavat että vanhemmat välittävät nuoresta. Erityisesti nousi esiin se, että monien nuorten kohdalla vanhemmat olivat todella huolissaan, koska nuori ei noudata sovittuja kotiintuloaikoja. Nuorta ei myöskään saa puhelimitse kiinni tai puhelimesta annetut lupaukset pian kotiin tulemisesta eivät pidä. Vanhemmat eivät myöskään välttämättä tiedä, missä ja kenen kanssa nuori liikkuu ja ovat huolissaan

siitä, mitä nuorelle voi tapahtua ja missä kunnossa hän on. Osa vanhemmista kertoi haluavansa tietää missä ja kenen seurassa nuori liikkuu. Nuoren kanssa on myös sovittu kotiintuloajoista ja vanhemmat pitävät tärkeänä että sovituista kotiintuloajoista pidetään kiinni. Kirjausten perusteella oli kuitenkin myös niitä vanhempia, jotka eivät välittäneet siitä mihin aikaan ja missä kunnossa nuori tulee kotiin. Näyttäisi siltä, että keskustelu kotiintuloajoista kertoo sosiaalityöntekijöille sekä nuoren tilanteesta, mutta myös vanhempien kyvystä asettaa nuorelle rajoja ja pitää niistä tarpeen mukaan kiinni.

”Viikonloppuisin nuori menee nukkumaan myöhemmin ja saattaa joskus lähteä keskelläkin yötä salaa ulos.”

”Nuori tulee arkisin klo 21-22 ja viikonloppuisin klo 00-01, tai sitten ei tule lainkaan.”

Kotitöihin osallistuminen ja kuukausiraha näyttäisivät olleen myös paljon keskustelunaiheina tapaamisilla nuorten ja vanhempien kanssa tilannearvion aikana. Kirjauksista tuli esiin, että monet nuoret eivät osallistuneet kotitöihin ollenkaan tai ainakin hyvin vähän ja vanhemmat kokivat, että he eivät voi tälle asialle mitään. Joillekin nuorille olivat vanhemmat asettaneet kuukausirahan saamisen ehdoksi tiettyjen kotitöiden tekemisen. Yhteenvedoista välittyi vaikutelma, että näissä tapauksissa pääosin sekä nuoret että vanhemmat olivat tyytyväisiä tähän järjestelyyn. Monista yhteenvedoista nousi esiin sosiaalityöntekijöiden näkemys siitä, että nuori voidaan velvoittaa osallistumaan kotitöihin ja edellyttää häneltä tiettyjen tehtävien hoitamista kuukausirahan vastineeksi. Jos käy niin, että nuori ei tee sovittuja asioita niin seurauksena on esimerkiksi kuukausirahan pienentyminen tai jättäminen kokonaan pois. Kuten muutamat vanhemmat toivat tilannearvioissa esiin, he haluavat että nuori oppii rahan merkityksen ja että rahan saamisen eteen täytyy tehdä töitä.

”Mielestämme olisi kohtuullista velvoittaa nuorta osallistumaan sovittuihin tehtäviin kuukausirahan vastineeksi.”

”Nuori kertoi osallistuvansa kotitöihin huolehtimalla tiskeistä ja oman huoneen siivouksesta.”

8.2.2 Kouluelämä

Sosiaalityöntekijät olivat kirjanneet yhteenvedoihin jokaisen nuoren kohdalla asioita liittyen koulunkäyntiin. Koulunkäyntiin oli kirjausten perusteella kiinnitetty tilannearviossa paljon huomiota. Tätä selittää osaltaan se, että analyysini perusteella tutkimusaineistossani suurimpana huolenaiheena olivat nuorten koulunkäyntivaikeudet, joita oli 22 % tutkimusaineis-

ton nuorista. Koulunkäyntivaikeudet pitivät kirjausten mukaan sisällään esimerkiksi nuoren poissaolotunnit, myöhästymiset, huonontuneen koulumenestyksen ja häiriökäyttäytymisen koulussa. Tilanearvioissa nuoret toivat esiin joitakin syitä koulua käymättömyydelleen. Näitä syitä olivat esimerkiksi tekemättömät koulutehtävät, kiinnostuksen puute koulunkäyntiä kohtaan, valmistautumattomuus kokeisiin ja kavereiden kanssa lintsaminen. Sitä vastoin koulukiusaaminen ei näyttäytynyt tutkimusaineistossa syynä koulua käymättömyyteen.

”Koulunkäynnistä nuori toteaa, että hän ei ole enää lintsannut eikä myöhästellyt.”

”Nuori arveli kouluun menemättömyyden johtuvan osaltaan siitä, ettei hän ole valmistautunut kokeisiin ja tekemättömistä kotitehtävistä.”

Kirjauksista tuli esiin, että vaikka kyseisen nuoren kohdalla ei olisi ollut huolenaiheena koulunkäynti, oli nuorelta kysytty onko hänellä luvattomia poissaoloja ja myöhästymisiä tunteilta. Myös siitä miten nuori tekee kotitehtävät ja lukee kokeisiin oltiin kiinnostuneita. Puheenaiheeksi oli otettu yleensä myös nuoren jatko-opiskeluihin liittyvät tulevaisuuden suunnitelmat. Nuoret puhuivat tilanearvioissa myös siitä, että voisivat menestyä koulussa paremmin jos tekisivät töitä enemmän koulun eteen. Osaltaan tämä liittyi niihin tilanteisiin, kun nuorella oli suunnitelmia jatko-opinnoista, jonne haluaa päästä.

”Nyt ysiluokan alkaessa nuori on päättänyt skarpata koulunkäynnin suhteen, koska suunnittelee lukioon menoa. Nuorta kiinnostaa sisustusarkkitehdin ammatti.”

”Peruskoulun jälkeen nuori haluaisi sähkö-rakennusalalle. Lukioon ei halua.”

Joidenkin nuorten kohdalla koulunkäynnissä oli jo tapahtunut muutosta parempaan suuntaan tilanearvion aikana. Muutama nuori selitti tätä muutosta sillä, että hän on vaihtanut koulua, pystynyt lopettamaan lintsamisen tai keskittynyt paremmin kouluasioihin. Koulun viranomaisia oli yhteenvetojen mukaan kuultu joidenkin nuoren kohdalla koulunkäyntiin liittyvissä asioissa. Jos muutosta parempaan oli todella tapahtunut, koulun työntekijät antoivat tästä nuorelle positiivista palautetta ja kannustivat jatkamaan samalla tavalla.

”Nuori itse kokee että koulunvaihto on parantanut hänen keskittymistään opiskeluun”

”Ohjaaja kuvailee nuorta lahjakkaaksi pojaksi ja kertoo nuoren rauhoittuneen kovasti jakson aikana ja pystyvän nyt keskittymään koulutyöhön.”

”Verkostopalaverissa opettaja kertoi, ettei hänellä ole ollut mitään huolta nuoren koulunkäynnistä ja koki hänen hoitavan koulun niin hyvin kuin pystyy, mistä opettaja antoi nuorelle arvosanan 10+.”

Kirjausten perusteella myös vanhemmat pääsivät ääneen nuoren koulunkäyntiin liittyvissä asioissa. Tilannearvioista välittyi usein vanhempien suuri huoli nuoren koulunkäynnistä. Monet vanhemmat kertoivat nuoren huonontuneista arvosanoista ja siitä, että nuori ei tee läksyjä, ei valmistaudu kokeisiin tai hänellä on paljon luvattomia poissaoloja. Vanhempien huoli liittyi usein myös nuoren käytökseen koulussa, huonoon asenteeseen ja siihen, että nuorella ei ole mitään kiinnostuksen kohteita. Yhteenvedoista välittyi se, että vanhemmat kokivat olevansa näiden asioiden suhteen hyvin voimattomia.

”Äiti toivoo, että nuorelle ei tulisi enää koulupoissaoloja.”

”Isän mielestä koulunkäynnissä on parantamisen varaa.”

Sosiaalityöntekijät tuntuivat suhtautuvan koulua käymättömyyteen hyvin vakavasti ja siihen haluttiin puuttua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Kirjauksissa tuli esiin se, että sosiaalityöntekijöiden keinot puuttua nuoren kouluasioihin ovat hyvin rajalliset. Lastensuojelun työntekijöiden ei ole mahdollista viedä nuorta kouluun ja varmistaa, että tämä pysyy siellä koulupäivän ajan, olla auttamassa läksyissä ja eivätkä he voi päättää koulusta tarjotavista tukitoimista. Ensisijaisesti on koulun työntekijöiden tehtävä miettiä sitä, mitä mahdollisuuksia heillä olisi auttaa ja tukea nuorta koulunkäynnissä ja kouluelämään liittyvissä asioissa. Yhteenvedoissa oli paljon kirjauksia siitä, että sosiaalityöntekijät ohjaavat nuorta usein koulukuraattorin avun piiriin. Kuten alla olevasta aineisto-otteesta tulee esiin, jossa-kin vaiheessa tilanne voi olla niin vakava että nuoren koulunkäynnin varmistamiseksi voidaan päättää nuoren sijoittamiseen kodin ulkopuolelle. Tällöin taustalla täytyy yleensä olla kuitenkin muutakin oireilua kuin koulunkäyntivaikkeudet, mikä tilanne oli myös tämän esimerkin nuoren kohdalla.

”Selkeää on, ettei nuori pysty kotoa käsin säännöllistämään koulunkäyntiään vaan hän tarvitsee välimatkaa nykyiseen kaveripiiriin ja sen vaikutukseen.”

8.2.3 Perhe-elämä

Yhteenvedoissa oli paljon kirjauksia nuoren ja vanhempien välisestä suhteesta, joka näyttyi sekä myönteisestä että kielteisestä näkökulmasta. Myös sisaruksista, vanhempien uusista puolisoista ja isovanhemmista sekä muista sukulaisista oli kirjauksia, mutta näitä kirjauksia oli selvästi vähemmän tai ne olivat vain lyhyitä mainintoja. Kirjauksista tuli esiin, että nuorten kanssa oli keskusteltu paljon heidän suhteestaan vanhempiin, yhteisesti viete-

tystä ajasta ja suhteessa vallitsevasta luottamuksesta. Kirjauksissa oli paljon positiivisia kuvauksia nuoren hyvistä suhteista perheenjäseniin, mutta myös kuvauksia vaikeuksista erityisesti suhteessa vanhempiin. Tämä tuli esiin jo analyysini ensimmäisessä osiossa, jossa toiseksi suurimmaksi huolenaiheeksi (15 %) nousi nuorten ristiriidat vanhempien kanssa. Paljon oli myös kirjauksia eronneiden vanhempien väleistä ja kyvystä tehdä yhteistyötä nuoren asioissa.

”Nuori kuvaa suhdetta omaan isäänsä hyväksi. Isän kanssa nuori kertoo käyvänsä kalastamassa.”

”Nuori kertoi, ettei äiti ole hänelle kovin tärkeä ihminen. Kertoi, että he tapaavat harvoin.”

”Äiti on nuoren mielestä tärkeä siksi kun se on mun äiti. Äiti pitää huolta nuoresta. Nuoren mielestä huolehtiminen ilmenee siten, että äiti kyselee missä ja kenen kanssa nuori liikkuu.”

Nuorten sisarussuhteista ja yhteisestä tekemisestä perheen kesken oli mainintoja yhteenvedoissa. Nuoret olivat kertoneet sisaruksistaan ja usein oli mainintoja sisarusten välisistä riidoista, jotka tulkittiin useimmiten kuitenkin tavalliseksi sisarusten väliseksi kinasteluksi. Joillakin nuorilla oli toivomuksena, että he voisivat viettää enemmän aikaa sisarustensa kanssa. Yhteenvedojen kirjausten perusteella voi sanoa, että vaikuttaa siltä, että monille nuorille sisarukset ovat henkilöitä, joille he pystyvät puhumaan asioistaan ja sisarukset ovat verrattavissa kavereihin, jos sisarusten välit ovat hyvät.

”Vähän nuoren mieltä painaa suhde sisaruksiinsa ja hän haluaisi tavata aikuisia sisaruksiinsa useammin.”

”Äidilleen nuori sanoo voivansa kertoa asioistaan, siskon kanssa on myös hyvät välit Kouluun sisarukset menevät usein samaa matkaa.”

Isovanhempien merkittävä rooli nuorten elämässä tuli esiin kirjauksissa ja heidät nähtiin positiivisena voimavarana nuorten elämässä. Monilla nuorilla oli vielä isovanhemmat elossa ja nuoret kertoivat tapaavansa heitä säännöllisesti. Sen sijaan muut sukulaissuhteet näyttäytyivät nuorten näkökulmasta kirjauksissa vähemmän merkittävinä ja etäisinä. Muutama nuori mainitsi tapaavansa joitakin serkkujaan.

”Nuori toi useasti esille isovanhempien merkitystä hänen elämässään. Isovanhemmat ovat myös ne aikuiset joihin hän tukeutuu tarvittaessa.”

Yhteenvedoissa oli usein kirjauksia eronneiden vanhempien väleistä ja vanhempien uusista puolisoista. Yhteenvedojen välittämä kuva on se, että eronneiden vanhempien välit saattavat olla todella huonot ja edes lapsiin liittyvistä asioista ei pystytä keskustelemaan asiallisesti. Tällaisissa tilanteissa lapsista saattaa tulla vanhempien eron välikappaleita ja väline toisen satuttamiseen. Yhteenvedoissa oli kuitenkin myös esimerkkejä hyvin toimivista suhteista entisten puolisoitten kesken, jotka pystyvät tukemaan toisiaan ja pitämään yhtenäistä linjaa nuoren asioissa.

”Nuoren mielestä vanhemmilla on ihan hyvät välit.”

”Isä kertoo, ettei äitiä ole vuosien varrella juuri kiinnostanut hoitaa poikien asioita ja asioiden hoitaminen yhdessä äidin kanssa on ollut vaikeaa.”

”Vanhempien kanssa keskusteltaessa sosiaalityöntekijä havaitsi, että vanhemmilla on yhteinen linja kasvatusasioihin ja nuori vaikuttaa pitävän vanhempien linjaa hyvänä.”

Yhteenvedoissa oli kirjauksia vanhempien uusista puolisoista ja siitä, miten nuoret kokevat nämä tilanteet ja miten tulevat toimeen äiti- tai isäpuolien kanssa. Kirjauksista tuli vaikutelma, että nuoret olivat kertoneet sosiaalityöntekijälle suoraan mielipiteensä vanhempien uusista puolisoista. Kiinnitin huomiota siihen, että ainakaan näissä tutkimusaineistoni tilannearvioissa ei tavattu näitä vanhempien uusia puolisoita ja kysytty heidän näkemystään nuoren tilanteesta ja heidän välisestä suhteestaan. Ehkä tämä johtuu aikapulasta tai oli arvioitu, että uuden puolison rooli nuoren elämässä ei ole niin suuri, jos nuori ei asunut hänen kanssaan samassa taloudessa. Myös muutamat vanhemmat toivat toisinaan esiin mielipiteensä entisen puolison uudesta kumppanista. Aina kommentit eivät olleet positiivisia toisin kuin alla olevassa lainauksessa.

”Isällä on uusi kumppani, joka on nuoren mielestä kiva. Hänen kanssa voi tehdä asioita yhdessä.”

”Isä kertoi keskustelleensa äidin miesystävän kanssa ja piti tätä mukavana miehenä.” Kirjauksista oli havaittavissa, että saattaa syntyä tilanteita, joissa vanhempi kokee, että lapset eivät ole entisen puolison uudessa perheessä tasa-arvoisessa asemassa muiden lasten kanssa tai toinen vanhempi ei ole kykenevä huolehtimaan nuoresta. Nuorten asumisjärjestelyt olivat herättäneet myös paljon keskustelua. Sosiaalityöntekijät eivät kuitenkaan ottaneet tilannearvioissa kantaa siihen, kumman vanhemman luona nuoren olisi parempi asua, koska se ei ole sosiaalityöntekijän tehtävänä tilannearvioissa.

”Äiti sanoo, että naisen lapset ovat paremmassa asemassa ja että sisarukset joutuvat nukkumaan lattialla. Isällä on jotenkin välinpitämätön suhde omiin lapsiinsa äidin mukaan.”

”Isä toivoo, että pojat muuttaisivat hänen luokseen. Isän mukaan poikien näin poikien perusasiat saataisiin kuntoon, koulut ja harrastukset sujuisivat jatkossakin ja vapaa-aika olisi valvottua.”

Kirjauksissaan sosiaalityöntekijät korostivat nuoren ja vanhempien hyvän suhteen merkitystä nuoren kehityksen kannalta. Sosiaalityöntekijät korostivat sitä, että molempien vanhempi olemassa olo ja yhteydenpito on nuoren kannalta tärkeä asia. Perhesuhteisiin liittyvissä asioissa sosiaalityöntekijät olivat arvioineet nuoren suhteita lähimmäisiin ja sosiaalityöntekijät toivat näkemyksensä esiin näiden suhteiden laadusta yhteenvedoissa. Alla muutamia aineisto-otteita, jotka kuvaavat sosiaalityöntekijöiden esiin tuomia arviointeja.

”Isän tiivis läsnäolo perheessä on turvallisen kasvuympäristön tärkeä tekijä.”

”Nuorella on paljon positiivisia tukirakenteita ympärillään.”

”Isäsuhteen olemassaolo on suotuisaa nuoren myönteiselle kasvulle ja kehitykselle.”

”Vahvuuksina pidämme nuoren hyvää ja lämmintä suhdetta vanhempiin.”

8.2.4 Nuorten vaihteleva käytös ja rajat

Nuoren käyttäytymiseen liittyviä asioita oli kuvattu sosiaalityöntekijöiden kirjauksissa paljon. Erityisesti huomiota oli kiinnitetty käyttäytymisessä tapahtuneeseen muutokseen huonompaan suuntaan ja vanhempien haasteelliseksi ja ei-toivotuksi kokemaan nuoren käyttäytymiseen. Kirjaukset liittyivät lähinnä vanhempien sekä sosiaalityöntekijöiden ja muiden viranomaisten esittämään huoleen nuoren käytöksestä. Kirjausten mukaan nuoret itse eivät ensisijaisesti tuoneet esiin huolta omasta käytöksestään. Käyttäytymisen muutokset tulivat kirjausten mukaan esiin rajattomana tai huonona käytöksenä sekä sääntöjen rikkomisena. Vanhemmat olivat kirjausten perusteella ymmällään siitä, onko nuoren käyttäytyminen tavallista murrosiän kehitykseen kuuluvaa vai pitäisikö nuoresta olla todella huolissaan ja hakea hänelle apua.

”Äiti totesi nuoren olleen lapsesta asti räväkkä tyyppi, joka jo pienenä kiukutteli paljon ja nyt murrosiässä on kapinoinut rajusti.”

Nuorten valehtelu, ruma kielenkäyttö, rikoksilla oireilu kuten näpistely ja omista asioista puhumattomuus tulkittiin kirjauksissa huolestuttaviksi asioiksi, jotka vaativat puuttumista

tilanteeseen. Koko tutkimusaineistoni tilannearvioissa 15 % oli huolenaiheena nuoren tekemät rikokset. Vanhemmat toivat esiin, että nuori on jäänyt kiinni näpistelyitä kaupoista ja vanhemmilta esimerkiksi rahan ja alkoholin viemisestä, vaikka tilannearvion aluksi tällaisesta ei olisi ollutkaan mitään tietoa sosiaalityöntekijällä.

”Isä kertoi nuoren valehtelun alkaneen viime keväänä.”

”Nyt nuori on kuitenkin puhumaton ja oirehtii rajattomasti mm. kielenkäytön osalta.”

”Myös koululta kuraattorin mukaan nuoren käyttäytyminen on omaehtoista.”

Sosiaalityöntekijöiden kirjauksissa tuli esiin, kuinka nämä vaikeudet nuoren kanssa olivat vaikuttaneet usein negatiivisesti vanhemman ja nuoren väleihin. Vanhemmat saattoivat kokea, että eivät voineet luottaa nuoreen enää tämän käyttäytymisen vuoksi ja tämä oli vaikeuttanut heidän välistä suhdettaan.

”Äiti ei tuntunut luottavan poikaansa.”

”Isän mukaan nuori on varastanut rahaa molemmilta vanhemmilta. Isä kertoi, että tuntuu pahalta epäillä omaa lastaan jatkuvasti kaikista asioista ja piilotella lompakkoaan, mutta on ollut pakko, kun häneen ei ole voinut luottaa.”

Yhteenvedoissa vanhempien kohdalla tulivat useasti esille rajojen asettamiseen liittyvät ongelmat. Vanhemmat kertoivat rajojen asettamisen olevan vaikeaa ja sosiaalityöntekijät taas näkivät vanhempien olevan usein keinottomia nuoren rajaamisen suhteen. Aineistos-
sa tuli vahvasti esiin vanhempien kyvyttömyys asettaa nuorelle rajoja ja toisaalta myös kontrolloida omaa toimintaa, olla perheen aikuinen ja näyttää nuorelle esimerkkiä.

”Sosiaalityöntekijöille välittyi huolestuttava kuva siitä, että vanhemmilla tai muulla nuoren lähipiiriin kuuluvalla aikuisella ole keinoja asettaa nuorelle rajoja tai valvoa, että rajoja noudatetaan.”

”Äiti kokee vapauden keskeiseksi kasvatuksessa. Äiti miettii, että sääntöjä kyllä olisi, jos niitä noudatettaisiin.”

”Rajojen asettamisessa äiti kertoo olevan kehittämisen varaa; äiti ei aina jaksakaan sanoa samoista asioista pojalle.”

Hankaluuksia aiheutti myös se, jos vanhemmilla on keskenään erilaiset rajat ja säännöt. Erityisesti tämä korostui tilanteissa, kun vanhemmat olivat eronneet ja nuoret viettivät aikaa molempien vanhempien luona. Sosiaalityöntekijät painottivat kirjauksissaan sitä, kuin-

ka tärkeää on että vanhemmat sopivat yhteisesti säännöistä ja niistä pidetään kiinni eikä nuoren anneta pelata vanhempien välillä. Yhteenvedoissa oli huomioita siitä, että nuori oli saattanut yrittää käyttää hyväkseen eronneiden vanhempien riitaisia välejä omaksi hyödykseen.

”Äiti kertoo, että heillä on ollut isän kanssa erilaiset rajat tytölle, isä on antanut helpommin periksi.”

”Isän mukaan vanhemmat vetävät samaa linjaa ja kunnioittavat toistensa asettamia rajoja ja sanktioita.”

Sosiaalityöntekijät toivat kirjauksissaan esiin nuorten rajojen tarpeen, mutta myös huolensa siitä että vanhemmilla ei ollut enää riittävästi voimavaroja rajojen pitämiseen. Rajattomat nuoret ja uupuneet vanhemmat tulivat yhteenvedoissa selkeästi esiin toisiinsa tiiviisti liittyvinä asioina. Tämä tukee sitä tulosta, että koko tutkimusaineistoni tilannearvioissa 7 % huolenaiheena oli vanhemman uupumus ja keinottomuus. Kirjausten mukaan sosiaalityöntekijöiden huolena oli se, miten nämä vanhemmat jaksavat ja miten nuoren käy, kun vanhemmilta loppuvat voimavarat.

”Sosiaalityöntekijöitä huolestuttaa myös vanhempien jaksaminen ja voimavarat, sillä he ovat toistuvasti joutuneet pettymään nuoren antamiin lupauksiin, jotka eivät ole koskaan toteutuneet.”

”Vanhemmat ovat tapaamisissa tuoneet esille, että omat voimavarat ja jaksaminen ovat olleet vähissä. Mikä on vanhempien tämänhetkinen tilanne? Osaavatko vanhemmat hakea apua itselleen mikäli vointi sitä vaatii? Vanhempien uupumus ei tue nuorta.”

8.2.5 Sosiaaliset suhteet ja vapaa-aika

Kirjausten perusteella yksi keskeisimmistä keskusteluaiheista nuorten kanssa oli nuoren sosiaaliset suhteet ja vapaa-aika, mitkä pitävät sisällään keskustelua nuoren kaveripiiristä, seurustelusuhteista, vapaa-ajan viettämisestä ja harrastuksista. Harrastukset näyttäytyivät pääsääntöisesti yhteenvedoissa myönteisenä asiana. Sama koskee myös nuoren kaverisuhteita, mutta nuoren kaveripiiri voi olla myös yksi vanhempien suurimmista huolenaiheista ja myös sosiaalityöntekijät ottivat helposti kantaa nuoren kaverisuhteisiin ja esittivät oman näkemyksensä asiasta. Erityisesti huomiota kiinnitettiin siihen, miten kaveripiiri vaikuttaa nuoreen, hänen käyttökseen ja vapaa-ajan viettoon.

Yhteenvedoissa oli paljon kirjauksia nuorten harrastuksista, joista mainittiin esimerkiksi erilaiset urheiluharrastukset, musiikkiharrastukset, kuvataiteet, kirjoittaminen ja tietokoneet. Muutamat nuoret toivat esiin sen, että heillä ei ole varsinaisia harrastuksia ja vapaa-aikaansa he viettävät pääosin kavereiden kanssa. Vanhemmat ilmaisivat huolensa nuoresta myös niissä tilanteissa, kun he ajattelivat nuoren viettävän liikaa aikaa yksin ja esimerkiksi kotona tietokoneella. Vanhemmat olivat huolissaan siitä, että nuoren ainoat sosiaaliset kontaktit ovat olemassa vain internetin välityksellä. Yhteenvedoista huomaa, että näissä tilanteissa sosiaalityöntekijöiden ehdotuksena oli usein se, että nuori voisi miettiä itselleen sopivaa harrastusta, jota voitaisiin tukea sosiaalitoimistosta taloudellisesti.

”Nuori harrastaa sähkökitaran soittoa ja käy joskus kuntosalilla.”

”Nuori kertoi viettävänsä aikaa urheillen ja kavereiden kanssa hengaillessa. Kesällä nuori kertoi myös mopoilun tulleen mukaan ajanviettoon. Mitään erityistä harrastusta hänellä ei ole.”

Yhteenvedoissa oli useita kirjauksia nuoren kaverisuhteista. Kirjauksista tuli keskeisenä asiana esiin se, että tilannearvion aikana nuoren kanssa keskusteltaessa pyrittiin selvittämään hänen sosiaalista verkostoaan, onko hänellä kavereita koulussa ja vapaa-ajalla, ovatko kaverit minkä ikäisiä ja miten nuori viettää vapaa-aikaansa kavereiden kanssa. Nuoren kaverisuhteiden huomioiminen on tärkeää, koska tiedetään kuinka nuoruudessa kaverien merkitys korostuu ja kaverit ovat tärkeitä nuoren itsenäistymisen kannalta. Vanhemmat ovat nuorelle edelleen tärkeitä, mutta nuoruudessa aikaa aletaan viettää yhä enemmän kavereiden seurassa. Kaverit voivat vaikuttaa merkittävästi myös nuoren harrastusvalintoihin.

”Hänellä on koulussa kavereita, joiden kanssa hän viettää myös vapaa-aikaa.”

”Nuori kertoo viettävänsä aikaa ulkona koirien ja kavereiden kanssa.”

Kirjauksissa tuli esiin se, että nuorten kaverisuhteilla näyttäisi olevan sekä myönteisiä että kielteisiä vaikutuksia nuoreen. Yhteenvedoissa oli kirjauksia siitä, kuinka vanhemmat olivat esittäneet toiveensa, että nuori vaihtaisi kaveripiiriään. Tässä yhteydessä vanhemmat kertoivat usein olevansa huolissaan kaveripiirin vaikutuksesta nuoreen. Joidenkin nuorten kohdalla muutosta kaveripiirin suhteen oli jo tapahtunutkin tilannearvion aikana.

”Äiti toivoo, että nuorella olisi sellaisia kavereita, jotka eivät joisi.”

”Äiti kertoo, että aiemmin häntä pelotti nuoren hengailu kaupungilla ja on iloinen sen päätymisestä.”

Aina nuoret eivät vaikuttaneet ymmärtävän sitä, miksi aikuiset ovat huolissaan hänen kaveripiiristään ja siitä miten kaverien tekemiset vaikuttavat häneen. Muutamat nuoret toivat esiin sen, että olivat huomanneet kavereiden vaikutuksen omaan käyttäytymiseen ja mieli-alaan. Osa näistä nuorista oli vaihtanut jo kaveripiiriä tästä syystä.

”Nuori kertoi, ettei hän kaveeraa enää kolmen tytön kanssa, koska se aiheutti hänelle lintsaamista ja sitä että koulu meni huonommin.”

”Nuori ajattelee poliisin kanssa tekemisiin joutumisen johtuvan kaveripiiristä. Hän kertoo lähteneensä mukaan kavereiden hölmöilyihin, vaikka aiemmin sanoikin ettei ole kavereiden vietävissä.”

Yhteenvedoista tuli esiin, että sosiaalityöntekijät esittivät huolensa nuoren kaveripiiristä hyvin selkeästi, jos siihen oli aihetta. Sosiaalityöntekijät olivat huolissaan esimerkiksi kavereiden vetovoimasta ja paljon vanhemman kaveripiirin vaikutuksesta nuoreen. Joidenkin nuorten kohdalla oli koululintsausta, koska kaveritkaan eivät menneet tunneille ja he lähtivät mukaan kavereiden hölmöilyihin, esimerkiksi ilkeiden tekoihin ja näpistelyihin. Huomattavasti vanhemmat kaverit taas saattoivat houkutella nuorta päihdekokeiluun ja seurustelusuhteet vanhempien henkilöiden kanssa herättivät myös huolta sosiaalityöntekijöissä. Sosiaalityöntekijät tuntuivat kirjausten perusteella pitävän tärkeänä sitä, että vanhemmat tuntevat nuoren kaveripiirin ja ovat tietoisia siitä miten nuori viettää vapaa-aikaansa.

”Sosiaalityöntekijöitä jäi pohdituttamaan, pystyykö nuori vastustamaan kaveripiirin veto-voimaa riittävästi ja onko hänellä voimavaroja keskittyä koulunkäyntiin.”

”Huolenaiheeksi on noussut reilusti vanhemmat ystävät. Toivotaan, että nuori löytää ikäistään seuraa esimerkiksi harrastusten kautta.”

Seurustelusuhteet saivat useitakin mainintoja yhteenvedoissa. Joissakin tilanteissa poikatai tyttöystävien olemassaolo nähtiin vanhempien taholta hyvänä asiana, koska nuoren tilanne on muuttunut paremmaksi ja sen tulkitaan johtuvan juuri seurustelusuhteesta. Myös viranomaiset saattoivat antaa palautetta nuorelle seurustelusuhteen positiivisesta vaikutuksesta nuoren käyttäytymisen ja valintoihin.

”Äiti kertoo poikaystävän kannustavan lukemaan. Molempien vanhempien mielestä poikaystävän kaveripiiri on fiksua ja vanhemmat ovat tyytyväisiä muutoksesta aiempaan verrattuna.”

”Seurustelet vakituisesti ja nuorisoaseman työntekijän mielestä tyttöystävällä on ollut myönteinen vaikutus elämääsi.”

Toisaalta nuoren seurustelusuhde nähtiin joidenkin kirjausten mukaan myös negatiivisena asiana, joka voi vain lisätä nuoren huolia ja oli johtanut vanhempien mielestä nuoren ”huonoille teille”. Yhteenvedoista löytyi myös sosiaalityöntekijän kirjauksia huolesta, joka liittyy nuoren seurustelusuhteeseen ja sen vaikutukseen nuoren sosiaaliseen verkostoon. Eräs poika itse oli kirjausten perusteella huolissaan siitä, että oli huomannut miten tyttöystävän paha olo vaikuttaa myös hänen omaan mielialaan.

”Ennen seurustelua nuori on ollut suosittu poika ja kavereita on ollut paljon. Nuoren alettua seurustelemaan aikaa kavereille ei ole jäänyt.”

”Nuorten suhde on ollut kovin tiivis ja sosiaalityöntekijöitä on huolestuttanut se, jääkö nuorille aikaa itselleen ja muulle sosiaaliselle verkostolleen.”

”Nuori kertoi itse ahdistuvansa kun tyttöystävällä on paha olo tai itsensä satuttamiseen liittyviä puheita.”

8.2.6 Nuoret ja päihteet

Pro gradu-tutkielmani tutkimustulosten mukaan nuorten päihdekokeilut olivat tilannearvion aikana myös yksi keskusteluaiheista 12-17-vuotiaiden nuorten kanssa. Analyysini ensimmäisessä osassa tuli esiin, että tutkimusaineiston nuorten kohdalla huolenaiheena oli 10 % nuoren päihteidenkäyttö. Tässä yhteydessä päihteillä tarkoitetaan tupakkaa, alkoholia ja huumeita. Yllättävää oli se, että yhdessäkään tutkimusaineistoni tilannearviossa ei tullut esiin, että nuori olisi edes kokeillut huumeita. Yhtenä selityksenä tähän voi olla se, että lastensuojelun tarvetta ei ole välttämättä ehditty arvioimaan tilannearviomallin mukaisesti vaan on jouduttu tekemään välitön arvio nuoren lastensuojelutarpeesta ja tarjottavista tukitoimista. Kirjausten perusteella nuorten kanssa oli kuitenkin otettu puheeksi se, onko nuorelle tarjottu huumeita ja miten hän vastaisi, jos tultaisiin tarjoamaan.

”Nuoren kaveripiiriin ei kuulu huumeidenkäyttäjiä tai henkilöitä, jotka olisivat kokeilleet, mutta hän on kertonut tietävänsä kavereita, joiden kaverit käyttävät huumeita.”

Yhteenvedoissa oli paljon kirjauksia nuorten tupakoinnista, josta nuoret vaikuttivat puhuvan avoimesti ja eivät vähätelleet sitä yhtä paljon kuin alkoholin käyttöönsä. Nuoret kertoivat usein, että polttavat mutta monet toivat tässä yhteydessä myös esiin halunsa lopettaa. Yhteenvedoista tuli vaikutelma, että sosiaalityöntekijät eivät kovin paljon puuttuneet nuo-

ren tupakointiin. Lastensuojelun näkökulmasta tupakointi ei välttämättä näyttäydä niin suurena huolena ja puuttumista vaativana asiana, vaikka onkin huolestuttavaa että tupakoinnista on tullut vuosien aikana niin arkipäiväistä yhä nuorempien keskuudessa. Kouluterveyskyselyn (2007) mukaan nuorten tupakointi on kuitenkin vähentynyt, vaikka suuri osa nuorista kokeileekin tupakanpolttoa jossain vaiheessa.

”Nuori kertoi maistaneensa tupakkaa, mutta todenneensa ettei se ole hänen juttu.”

”Nuori kertoi tupakoivansa noin joka toinen päivä ja on oman arvionsa mukaan riippuvainen tupakasta.”

”Poikaystävä toivoo, että tyttö lopettaisi tupakoinnin, mutta tyttö totesi sen olevan vaikeaa, koska kaikki kaverit polttavat.”

Viimeisestä lainauksesta tulee hyvin esiin, kuinka tupakointi liittyy sosiaalisiin suhteisiin ja kaveripiirillä voi olla suuri vaikutus tupakointiin. Nuorelta vaatii hyvin paljon kieltäytyä polttamasta, jos muut kaveripiirissä polttavat, koska se on yksi merkki ryhmään kuulumisesta. Kirjausten määrän perusteella voi sanoa, että nuorten alkoholin käyttöön sen sijaan kiinnitettiin hyvin herkästi huomiota nuorten tapaamisilla. Nuoren päihteiden käytöstä keskusteltiin myös vanhempien kanssa. Yhteenvedoissa oli paljon mainintoja nuorten päihdekokeiluista, joihin liittyivät kirjaukset juotavista määristä ja juomista, kuinka usein nuori juo, missä tilanteissa nuori on juonut ja missä hän on tuolloin ollut. Kirjauksia oli myös siitä, miten nuori oli selittänyt hankkineensa juomat, tietävätkö vanhemmat alkoholikokeiluista ja mitä seurauksia nuorelle oli tullut. Nuorten mainitsemat juomamäärät saattoivat olla todella suuria yhden illan aikana ja tytöt tuntuivat juovan yhtä suuria määriä kuin pojatkin. Keskimäärin 10 pulloa siideriä tai olutta illassa ei ollut mitenkään harvinaista nuorten puheissa kirjausten perusteella. Nuorille oli saattanut sattua vaarallisia tilanteita heidän ollessaan humalassa, jotkut olivat esimerkiksi kaatuneet kasvoilleen maahan, joutuneet sairaalaan vatsahuuhteluun tai sammuneet yöllä ulos.

”Nuori arvioi juoneensa ennen n. 1 krt/kk, kesällä n. 2-3 krt/kk. Juodessaan nuori ottaa n. 12 kaljaa. Nuori kertoo juoneensa muutaman kerran myös kirkasta viinaa ja kerran häneltä on mennyt jalat alta.”

”Nuori sanoo ettei halua olla humalassa, koska on nähnyt kavereiden hölmöilyä eikä halua sellaista. Toteaa että haluaa muistaa aamulla mitä on puhunut tai tehnyt.”

Muutama nuori toi tilannearvioissa selkeästi esiin sen, että kokee alkoholin käyttönsä ongelmaksi ja haluaisi siihen muutosta. Alla olevassa aineisto-otteessa nuoren juominen liittyy psyykkiseen huonoon oloon, jota nuori yrittää lieventää alkoholin käytöllä. Tutkimusten

mukaan osalla päihdeongelmaisista nuorista voidaan todeta samanaikainen mielenterveyshäiriö, joka liittyy esimerkiksi käyttäytymiseen, tarkkaavaisuuteen, masennukseen tai ahdistuneisuuteen (Aalto-Setälä & Marttunen & Pelkonen 2003, 6-8).

”Nuori koki juomisensa ongelmaksi ja totesi tarvitsevänsä apua sen lopettamiseen. Toteaa, että kaverit eivät juo yhtä paljon kuin hän ja kertoo juovansa välillä myös yksinkin, koska lieventää sillä pahaa oloaan.”

Useiden nuorten kohdalla juominen näyttäisi liittyvän sosiaalisiin suhteisiin ja nuoret tuovat sen esiin pakollisena asiana, koska kaveritkin juovat. Tämä voi liittyä samanlaiseen ryhmäpaineeseen ja haluun näyttää, että kuuluu samaan ryhmään, kuin mihin viittasin nuorten tupakoinnin kohdalla. Seuraavassa aineisto-otteessa tulee esiin, kuinka nuori oli saanut päihteettömyyteen tukea poikaystävältä, joka ei juo alkoholia.

”Alkoholinkäytöstään nuori sanoo, ettei ole juonut lainkaan neljään kuukauteen. Nuoren mukaan poikaystäväkään ei juo.”

Kirjausten perusteella vanhempien suhtautuminen nuoren päihteiden käyttöön vaihteli. Osa vanhemmista ei ollut tietoisia nuoren päihdekokeiluista ja se tuli heille yllätyksenä tilannearvion aikana. Toiset vanhemmat olivat huomanneet nuoren käyttävän päihteitä, koska nuori oli esimerkiksi varastanut alkoholia kotoa tai nuori oli tullut humalassa kotiin.

”Isä kertoo nuoren päihteidenkäytön tulleen hänelle yllätyksenä ja ajattelee nuoren peitelleen asia.”

”Äiti kertoi, että ei osta enää kotiin alkoholia, koska nuori näpisteli aikaisemmin niitä.”

”Isä ei tiedä nuoren käyttävän alkoholia, sen sijaan tupakka on haissut pojasta. Isä ei hyväksy nuoren tupakanpolttoa.”

Yhteenvedoissa oli paljon kirjauksia sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta liittyen nuorten päihteiden käyttöön ja sen vaikutuksesta nuoren kehitykseen. Vaikutti siltä, että sosiaalityöntekijät ilmaisivat hyvin suoraan yhteenvedoissa, jos he olivat huolissaan nuoren päihteiden käytöstä. Kirjausten mukaan sosiaalityöntekijöiden näkemyksenä oli, että päihdekokeiluihin täytyy puuttua varhaisessa vaiheessa ja viitattiin tässä esimerkiksi kehitykselliseen näkökulmaan, päihteiden haitallisuuteen ja vaikeuksiin, joihin nuori voi joutua. Yhteenvedoissa oli mainintoja siitä, että tarpeen mukaan nuoria ohjattiin nuorisoasemalle.

”Mielestämme on huolestuttavaa, että nuoren ikäinen tyttö on jo kokeillut alkoholia ja tupakkaa ja tehnyt niillä vaihtokauppaa.”

”Nuoren vapaa-aikaan liittyen sosiaalityöntekijällä on huoli tupakanpoltosta ja sen haitallisuudesta 12-vuotiaan normaalille kehitykselle.”

8.2.7 Nuorten psyykkinen hyvinvointi

Psyykkinen hyvinvointi näkyi kirjauksissa pääasiassa ongelmiin liittyvinä kirjauksina. Sosiaalityöntekijät olivat kirjanneet nuorten psyykkiseen hyvinvointiin ja erityisesti mielialaan liittyviä asioita sekä nuorten itsensä, vanhempien että sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Kirjauksissa tuli esiin nuorten psyykkisiä ongelmia ja niihin liittyvää oirehdintaa. Vanhemmat olivat esimerkiksi kertoneet paljon nuorten mielialaan liittyvistä muutoksista. Kirjausten perusteella nuorten psyykkinen pahoinvointi liittyi ahdistukseen, mielialavaihteluihin, masennukseen ja epäilyihin syömishäiriöistä. Varsinaisia diagnooseja ei tullut sosiaalityöntekijöiden kirjauksissa esiin, mutta esiin tuli kyllä eri tahojen suunnalta huolta nuoren mahdollisesta sairastumisesta.

Kirjausten perusteella voi sanoa, että tilannearvion aikana nuorten kanssa on puhuttu heidän psyykkisestä hyvinvoinnistaan ja mielialasta ja he ovat tulleet näissä asioissa kuulluiksi. Yhteenvedoissa oli paljon kirjauksia siitä, kuinka nuoret itse kuvaavat oloaan ja mielialaansa. Nuoret kertoivat sosiaalityöntekijälle havainnoistaan liittyen omaan mielialaan ja käyttäytymiseensä. Nuoret olivat saattaneet huomata, että oma käytös oli muuttunut ja myös oma mieliala oli alkanut huolestuttaa nuorta.

”Nuori kuvaa olevansa surullinen ja alakuloinen, ei kokoajan, mutta välillä on tuntunut, että mieli on maassa.”

Kirjauksissa vanhemmat toivat usein esiin huolensa nuoren muuttuneesta käytöksestä. Monet vanhemmat pystyivät määrittelemään tarkasti sen ajankohdan milloin huomasivat nuoren käytöksen muuttuneen ja milloin he huolestuivat nuoresta. Vanhemmat toivat esiin sen, että muutoksen merkit liittyivät usein nuoren käyttäytymiseen, nuori ei esimerkiksi enää puhunut vanhemmille samalla tavalla kuin ennen tai mielialat vaihtelivat voimakkaasti. Lisäksi asiana, josta vanhemmat olivat huolestuneet, he mainitsivat huomanneensa nuoren kaveripiirissä tapahtuneet muutokset. Vanhemmat olivat kirjausten perusteella huolissaan nuoren jaksamisesta ja jotkut sanoivat nuoren vaikuttavan masentuneelta. Vaikutti siltä, että sosiaalityöntekijät ottivat vanhempien huolen nuoren mielialasta ja hyvinvoinnista vakavasti ja keskustelivat nuoren kanssa vanhempien ilmaisemasta huolesta.

”Äiti kokee että syysloman aikoihin on nuoren elämässä tapahtunut jotakin mistä hän ei ole selvillä, mm. nuoren kaveripiiri on muuttunut.”

”Äiti kertoi havainneensa nuoren olemuksessa selvän muutoksen; siinä missä tyttö ennen juoksi innoissaan koulusta tullessaan kertomaan äidille päivän tapahtumia, niitä pitää nyt kysellä.”

”Isä kertoo nuoren olevan välillä tosi mukava ja välillä vähän masentunut ja välillä mikään ei kiinnosta.”

Joissakin yhteenvedoissa tuli esiin, että vanhemmat tai muut viranomaiset olivat ilmaisseet huolensa nuoren syömisestä, jolloin asiaan on kiinnitetty kirjausten perusteella erityistä huomiota. Tätä asiaan puuttumista tukee se, että tutkimusten mukaan syömishäiriöt ovat tyypillisesti nuoruusikäisten tyttöjen ongelmana (Aalto-Setälä & Marttunen & Pelkonen 2003, 20-22). Alla olevissa otteissa ensimmäisessä eronneiden vanhempien näkemykset nuoren syömisestä ovat hyvin erilaiset ja äiti ei vaikuta olevan huolissaan nuoren syömisestä. Toisaalta hän voi olla puolustuskannalla siitä syystä, epäilee isän kyseen alaistavan hänen kykyään huolehtia nuoresta, vaikka olisikin huolissaan nuoren syömisestä. Seuraavassa otteessa toinen äiti tuo oman näkemyksensä tuoksi myös mummon tuoman huolen nuoren syömisestä.

”Isää mietityttää myös tytön syöminen, syökö hän tarpeeksi. Äiti sanoo tähän, ettei hänellä ole huolta asiasta ja uskoo tytön syövän ihan hyvin.”

”Äidin mukaan mummokin on huomannut nuoren syömisestä huonontuneen. Äidin mielestä nuori on laihtunut.”

”Nuori kertoo, ettei syö aamupalaa eikä ehdi kouluun lounaalle. Koulun jälkeen kertoo syövänsä leipää ja tämän jälkeen lähtee kavereiden luo. Illalla kertoo syövänsä jälleen leipää ja kertoo, että lämmintä ruokaa syö usein vain viikonloppuisin.”

Viimeinen lainaus, jossa sosiaalityöntekijä kuvaa tarkasti nuoren kertomaa ruokavaliotaan ja ruokailurytmiään päivän aikana, on kirjattu yhteenvedoon sellaisenaan. Tästä välittyy vaikutelma siitä, että sosiaalityöntekijä on huolestunut nuoren ruokavaliosta ja syömisestä niin että haluaa tuoda tämän huolen yhteenvedossa esiin sekä nuorelle itselleen ja vanhemmille, jotta se voidaan ottaa puheeksi yhteenvetotapaamisella.

8.2.8 Vanhempien alkoholin käyttöön ja mielialaan liittyvät huolet

”Nuori kertoo olleensa huolissaan sekä äidin psyykkisestä voinnista ja jaksamisesta että juomisesta.”

”Nuori kuvaa vanhempiensa alkoholinkäyttöä kohtuulliseksi, mutta myöntää huolehtivansa välillä, että vanhemmat pääsevät sänkyyn nukkumaan. Nuoren kertoman mukaan äiti saattaa joskus ottaa alkoholia liikaa.”

Kirjausten perusteella näyttää siltä, että tilannearvioprosessin aikana sosiaalityöntekijät olivat keskustelleet nuorten kanssa myös heidän vanhempiinsa liittyvistä asioista. Joten tilannearvioissa ei sivuutettu vanhempien tilannetta ja keskitytty ainoastaan nuoren tilanteeseen. Keskustelu vanhempiin liittyvistä huolista tapahtui kuitenkin nuorten näkökulmasta. Keskustelua käytiin siitä lähtökohdasta, että mikä vaikutus vanhempien toiminnalla on nuorten elämään ja miten tilannetta voitaisiin muuttaa. Useilla nuorilla olikin huolta heidän vanhempiensa pärjäämisestä. Vanhempien pärjäämistä koskevat kirjaukset liittyivät vanhempien päihteiden käyttöön, mielialaan ja jaksamiseen. Vanhempien mielialaan ja jaksamiseen liittyvät kirjaukset tulivat useasti esiin, kun puhuttiin nuoren haasteellisesta käyttäytymisestä ja vanhemmat kokivat olevansa väsyneitä ja uupuneita tämän takia. Koska olen jo kappaleessa 8.2.4 käsitellyt vanhempien mielialaan ja jaksamiseen liittyviä tutkimustuloksia, keskityn tässä kappaleessa vanhempien päihteiden käyttöön, josta oli tutkimusaineistoni yhteenvedoissa runsaasti kirjauksia.

Vanhempien päihteiden käyttö lastensuojelun huolenaiheena on tullut esiin muissakin tutkimuksissa (esim. Kääriäinen 2003, 98; Mäenpää & Törrönen 1996, 46). Tämä ei sinänsä ole yllättävä asia, koska tutkimusaineistoni nuoriin liittyvänä huolenaiheena kolmanneksi suurimmaksi asiaksi nousi 13 % osuudella vanhempien päihteidenkäyttö. Kirjauksista voi päätellä, että vanhempien päihteidenkäytöstä keskusteltiin avoimesti nuorten kanssa tilannearvon aikana ja nuoret olivat myös valmiita puhumaan tästä aiheesta. Alla olevassa aineisto-otteesta nuori on huolissaan siitä, miten vanhemman alkoholin käyttö vaikuttaa hänen terveyteensä. Kirjausten perusteella muutkin nuoret kokivat huolta tästä samasta asiasta.

”Nuori arvelee äidin juoneen enemmän siitä lähtien kun hän oli 3. luokalla. Nuorta mietityttää äidin terveys ja hän totesi, että pelottaa milloin äidin maksa poksahtaa.”

Toisaalta kirjauksista tuli esiin, että oli myös nuoria, jotka eivät halunneet puhua vanhemman päihteiden käytöstä, joka oli tullut esiin tilannearvion aikana. Sosiaalityöntekijät ilmai-

sivat eräässä yhteenvedossa, että heillä jäi huoli nuoren vaitonaisuudesta äidin juomisen suhteen ja arvelivat sen johtuvan siitä, että nuori yrittää suojella äitiään, itseään ja omia tunteitaan. Lasten lojaalisuutta on usein pidetty itsestään selvänä asiana eikä lasten kuulemista ole tästä syystä pidetty mahdollisena, koska on ajateltu että lapset eivät halua kertoa mitään mikä voisi vahingoittaa vanhempia. (Ervast & Tulensalo 2006, 71).

Kirjauksista tuli näkyviin ikävällä tavalla se, kuinka vanhempien humalahakuinen alkoholinkäyttö oli osalle nuorista jokapäiväistä elämää ja he joutuivat kantamaan huolta vanhempiensa voinnista. Kirjausten perusteella muutamat nuoret olivat tapaamisilla tuoneet esiin sen, kuinka heidän ja koko perheen tilanne on ollut parempi, kun vanhempi ei ole käyttänyt päihteitä. Nuoret pystyivät määrittelemään asioita mihin vanhemman päihteettömyys on vaikuttanut ja miten se on näkynyt esimerkiksi perheenjäsenten välisissä suhteissa ja ilmapiirissä. Tätä nuorten kokemusta ja herkkyyttä vanhempien päihteiden käyttöä kohtaan tukee uusimmat tutkimustulokset, jotka näyttäisivät osoittavan, että lapset kokevat vanhemman alkoholinkäytön ongelmalliseksi helpommin kuin ympärillä olevat aikuiset (Itäpuisto 2008b). Alla olevan ensimmäisen aineisto-otteen nuori kertoo kuinka isän raittina olemisen on vaikuttanut kodin ilmapiiriin. Toinen nuori on pettynyt siihen, että A-klinikan käynneistä huolimatta äiti ei ole pitänyt lupaustaan olla juomatta.

”Joskus isä on ollut juomatta viikon, silloin kaikki on ollut ihan erilaista, eikä kotona ole riidellyt.”

”Pitkän miettimisen jälkeen nuori sanoi lopulta, että hän on siksi vihainen kun äiti lupaa olla juomatta, mutta ei pidä lupausta. Turhautumista hän tuntee siksi, että vaikka äiti käy a-klinikalla, se ei tuota mitään tulosta päihteettömyyteen.”

Kirjauksissa tuli esiin se, kuinka nuoret ovat oppineet miten vanhemman kanssa pitää toimia, kun tämä on humalassa. Yhteenvedoissa käytettiin paljon suoria lainauksia, joissa nuoret kuvailivat alkoholin käytön vaikutusta vanhemman käytökseen. Maritta Itäpuiston (2008a) mukaan lapselle ja nuorelle on pelottavaa, kun oman vanhemman käytös ja persoonallisuus muuttuu humalassa. Humalaisen vanhemman käytös voi olla epämiellyttävää, häiritsevää ja jopa väkivaltaista sekä ilkeää myös lasta kohtaan. Tämä tulee esiin myös alla olevista aineisto-otteista.

”Nuoren mukaan äiti on juodessaan hyvällä tuulella, mutta pitää olla kuitenkin varovainen sanoissaan että äiti ei suutu.”

”Nuori kertoo isän muuttuvan aggressiiviseksi juotuaan alkoholia.”

”Nuori kertoi isän juodessa muuttuvan äkäiseksi ja joskus hän pelkää isää.”

Tutkimusaineistossa oli runsaasti kirjauksia vanhempien päihteiden käytöstä myös vanhempien itsensä kertomana. Vanhempien kuvaukset juomisestaan olivat vaihtelevia ja välillä ne olivat selvästi ristiriidassa nuoren kertomuksen kanssa. Kirjausten perusteella vanhemmilla vaikutti olevan taipumusta vähätellä omaa alkoholin käyttöönsä määrällisesti ja myös sen vaikutusta perheenjäseniin. Vanhemmat pyrkivät näillä puheillaan vakuuttamaan sosiaalityöntekijää siitä, että vanhemmalla ei ole päihdeongelmaa ja alkoholin käyttö on satunnaista ja hallinnassa.

”Vanhemmat kertoivat istuvansa välillä iltaa kotonaan alkoholia nauttien. Vanhemmat ovat kaiken kaikkiaan sitä mieltä, että heidän alkoholinkäytöllään ei ole vaikutuksia perheen lasten elämään. Äiti kuitenkin myönsi, että hänen tulisi rajoittaa omaa alkoholinkäyttöönsä. Isä kokee, ettei hänellä itsellään ole mitään ongelmia alkoholin kanssa, mutta mainitsi äidin juovan välillä liikaa.”

”Sekä A-klinikan työntekijälle että sosiaalityöntekijöille jäi kuitenkin epäselväksi äidin alkoholinkäytön todellinen määrä. Nuori ja äiti antoivat asiasta hyvin erilaista tietoa. Nuoren mukaan äiti joi kesän aikana viikoittain, jopa enemmän kuin keväällä. Äiti puolestaan kertoi juoneensa kesän aikana vain yhden kerran. Sosiaalityöntekijöitä jäi mietityttämään mikä todellinen tilanne on, koska äiti koki tilanteensa kovin eri tavalla.”

Kuten yllä olevasta ensimmäisestä aineisto-otteesta voi huomata, vanhempien oma arvio päihteiden käytöstään saattoi vaihdella keskustelun aikana suurestikin. Toisessa otteessa äidin käsitys alkoholinkäytöstään oli täysin poikkeava nuoren näkemyksen kanssa. Tässä tapauksessa sosiaalityöntekijä oli kirjannut yhteenvetoon, että tilanne jäi epäselväksi ja tuo esiin, että nuoren arvio voi hyvinkin pitää paikkaansa. Oli kuitenkin niitäkin yhteenvetoja, joissa nuori oli ensin kuvannut vanhemman juomista runsaaksi ja seuraavaksi oli vanhemman kuvaus siitä, kuinka hän ei oikeastaan käytä alkoholia juuri ollenkaan. Epäselväksi ja mietityttämään jäi uskoiko sosiaalityöntekijä nuoren kertomusta ollenkaan, koska sosiaalityöntekijä ei ainakaan kirjauksista päätellen tuonut tätä esiin yhteenvedossa vaan lukijalle jäi vaikutelma, että vanhempia uskottiin ja nuoren kokemus ohitettiin kokonaan.

Sosiaalityöntekijät päätyivät yhteenvetojen mukaan yleensä ohjaamaan vanhempia A-klinikalle päihdearvioon. Kirjauksista huomasi, että yhteenvetojen lopussa sosiaalityöntekijät saattoivat heittää ilmaan kysymyksen vanhempien juomisesta ja ehkä yrittivät näin herätellä vanhempia miettimään omaa juomistaan tarkemmin ja olisiko siihen syytä hakea muutosta. Näin sosiaalityöntekijöillä oli myös mahdollisuus ilmaista huolensa vanhempien

juomisesta kaikille tilannearvion osapuolille. Mirjam Kallandin (2004, 120) mukaan vanhempien päihteiden käyttö on kuitenkin lapsen ja nuoren kehitykseen vaikuttava riskitekijä. Jatkuva vanhempien päihteidenkäyttö voi vakavasti vaarantaa lapsen ja nuoren kasvuolosuhteet ja olla tästä syystä myös yksi huostaanotontarpeen peruste.

”Hyötyisikö isä a-klinikan käynneistä oman päihdehistorian ja siihen vaikuttavien syiden pohtimisessa?”

”Vanhempien alkoholinkäyttö huolestuttaa edelleen sosiaalityöntekijöitä.”

Vanhempien päihteidenkäyttö on mallina nuorelle, kun hän määrittelee omaa suhtautumistaan päihteisiin. Kirjausten perusteella vanhempien kanssa oli keskusteltu siitä, miten he ovat suhtautuneet nuoren päihdekokeiluihin tai miten on toimittu tilanteessa, jos nuori on tullut kotiin humalassa. Jos vanhemmilla ei vielä ollut kokemusta nuoren päihdekokeiluista, vanhempien kanssa oli keskusteltu siitä, miten he ajattelevat että toimisivat tällaisissa tilanteissa.

”Vanhemmat uskovat antavansa mallia kohtuullisesta alkoholinkäytöstä.”

Jotkut vanhemmat olivat muuttaneet omaa käyttäytymistään alkoholinkäytön suhteen, jotta he eivät ainakaan rohkaisisi omalla käytöksellään nuorta päihdekokeiluihin. Toisaalta kirjausten perusteella oli niitäkin vanhempia, jotka ajattelivat että heidän päihteiden käyttönsä ei vaikuta nuoreen millään tavalla. Muutamat vanhemmat saattoivat jopa puolustella nuoren päihteiden käyttöä ja vetosivat siihen, että kaikkihan tuon ikäiset juovat ja se on normaalia. Tämä kertoo mahdollisesti jotain vanhempien kyvyttömyydestä asettaa rajoja ja pitää vanhempina niistä kiinni ja asettuvat kaverin roolin suhteessa nuoreen. Nämä vanhemmat saattavat ostavat nuorille juotavaa ja sallivat nuoren alkoholinkäytön alaikäisenä. Seuraavat aineisto-otteet kuvaavat sitä, kuinka vanhempien näkemys alkoholinkäyttönsä vaikuttavuudesta lasten ja koko perheen elämään voi olla hyvin erilainen.

”Vanhemmat ovat kaiken kaikkiaan sitä mieltä, että heidän alkoholinkäytöllään ei ole vaikutuksia perheen lasten elämään.”

”Isä on sitä mieltä, että alkoholinkäytön vähentäminen on kannattanut koko perheen kannalta.”

Yhteenvetoa tuloksista

Toisessa analyysiosassa on selvitetty sitä, minkälaisena arviointi tilannearvion yhteenvetoissa näyttäytyy, mihin asioihin arviointi kohdistuu ja miten nuorten kokemukset tulevat esiin tilannearvioissa. Seuraavaksi teen yhteenvetoa toisen analyysiosan tuloksista ja tarkastelen johtopäätöksiä. On ollut kiinnostavaa tarkastella sitä, mitkä ovat nousseet tilannearviossa käsiteltäviksi aiheiksi, joihin sosiaalityöntekijät kiinnittävät huomionsa arvioissaan lastensuojelun tarvetta ja ovatko nuoret tulleet huomioiduiksi ja kuulluiksi tilannearvioissa. Näyttäisi siltä, että tilannearvioiden sisältöjä ohjaa pitkälti tilannearviomallin ohjeistuksessa olevat teemat tapaamisille. Ohjeistuksessa on määritelty viisi teemaa lasten ja nuorten tapaamisille, jotka ovat koti, koulu/päiväkoti, vapaa-aika, lapsen käsitys itsestään ja tunteet. Vanhempien tapaamisten teemat ovat lapsi, lapsen arki ja tarpeet sekä vanhemmuus. (Lastensuojelun käsikirja 2008.) Tutkimusaineiston tilannearvioiden yhteenvetoista nousevat esiin seuraavat keskeiset teemat, joita sosiaalityöntekijät käsittelevät tapaamisilla arvioidakseen lastensuojelun asiakkuuden tarvetta:

1. Nuoren arki
2. Koulunkäynti
3. Perhe-elämä
4. Nuorten käytös ja vanhempien asettamat rajat
5. Sosiaaliset suhteet ja vapaa-aika
6. Nuori ja päihteet
7. Nuoren psyykkinen hyvinvointi
8. Vanhempien jaksaminen, päihteiden käyttö ja mieliala

Sosiaalityöntekijöiden huomio näyttää kiinnittyvän erityisesti nuoren ja perheen arkielämään, mitä siihen kuuluu ja miten arki sujuu eri näkökulmista katsottuna. Arkeen olennaisesti liittyvinä asioina tulevat esiin ajan kautta määrittyvät asiat kuten nuoren vuorokausirytmä, nukkuminen, ruokailuajat ja kotiintuloajat. Muita asioita ovat perheeseen ja kotiin liittyvät säännöt ja sopimukset, esimerkiksi kotitöistä ja kuukausirahasta. Vuorokausirytmistä ja nukkumisesta on hyvä puhua nuoren kanssa, koska ne voivat vaikuttaa nuoren mielialaan ja käyttäytymiseen, mutta esimerkiksi univaikeuksilla voi olla yhteys myös psyykkisiin häiriöihin. Tutkimusten (Almqvist 2004, 354, 347) mukaan murrosiässä nukahtamisongelmia on 10 % nuorista, eivätkä vanhemmat ole niistä useinkaan tietoisia, joten jos tilannearvion aikana ilmenee että nuorella on nukahtamisvaikeuksia, voi asian ottaa

vanhempien kanssa luontevasti esiin. Saarisen (2005, 1) mukaan yksi syy koululaisten unihäiriöihin ovat myös muuttuneet nukkumistottumukset. Televisio-ohjelmat ovat lisääntyneet, niitä näytetään myöhemmin ja tietokoneet sekä internet houkuttelevat läpi yön pelaamiseen ja keskusteluun kavereiden kanssa. Ruokailuajat ja kotiintuloajat kertovat sosiaalityöntekijälle myös siitä, onko nuoren perushoiva ja huolenpito kunnossa kotona. Keskustelut kodin säännöistä ja sopimuksista voivat olla hyvin paljastavia sen suhteen, miten vanhemmat suhtautuvat nuoreen ja kuinka itsenäisenä nuorta pidetään sekä kuinka paljon nuori saa itse päättää asioistaan. Tämä liittyy myös vanhempien kykyyn olla ennen kaikkia vanhempia, kantaa vastuu perheen arjen sujumisesta ja pitää kiinni sovituista asioista.

Nuoren kouluasioihin keskitytään tilannearvion aikana hyvin paljon. Tämä on ymmärrettävää, koska koulu on iso osa nuorten elämää ja arkea. Koulu ja siihen liittyvät sosiaaliset suhteet vaikuttavat merkittävästi siihen, mitä nuori ajattelee itsestään. Kouluuun liittyvät kiinteästi myös vapaa-aikaan liittyvät asiat, kuten harrastukset ja kaverit. Vaikeudet koulussa ovat monen nuoren kohdalla syy lastensuojelun asiakkuuteen. Pääsääntöisesti tilannearvion aikana kaikkien nuorten kanssa on keskusteltu koulussa olemisesta, oppiaineista, koulukavereista, opettajista ja koulun muista aikuisista, kiusaamisesta, läksyistä, myöhästymisistä ja lintsaamisesta. Nämä asiat on otettu puheeksi nuoren kanssa, vaikka kukaan ei olisi ilmaissutkaan olevansa huolissaan nuoren kouluasioista. Tässä pro gradu-tutkielmassani määrällisesti suurimpana huolenaiheena tulevat nuorten kohdalla esiin koulunkäyntivaikeudet, joita näiden tulosten mukaan on 22 % tutkimusaineiston nuorista. Koulunkäyntivaikeudet liittyvät luvattomiin poissaoloihin, myöhästymisiin, huonontuneeseen koulumenestykseen ja häiriökäyttäytymiseen koulussa. Syinä koulunkäyntivaikeuksiin nuoret toivat esiin sen, että koulunkäynti ei kiinnosta ja kaverit vaikuttavat nuoren tekemisiin koulussa. Koulukiusaaminen ei kuitenkaan tullut esiin huolenaiheena.

Perhe-elämä näyttäytyi yhteenvedoissa erilaisina kuvauksina nuoren suhteesta vanhempiin, sisaruksiin, sukulaisiin ja vanhempien uusiin puolisoihin. Suhde vanhempiin osoittautui monien nuorten kohdalla vaikeaksi. Vaikeudet kuvattiin molemminpuolisina, vanhemmat kokivat suhteen nuoren vaikeaksi, koska olivat menettäneet luottamuksen nuoreen tai nuori suhtautui vanhempiin etäisesti. Yhteenvedoissa oli kuitenkin myös paljon kuvauksia siitä, kuinka vanhemmat näyttäytyivät nuorelle hyvin tärkeinä ja heidän välistään suhdetta kehuutaan hyväksi. Sisarukset ja muut sukulaiset saivat myös mainintoja yhteenvedoissa ja heihin liittyvät kuvaukset olivat pääosin sävyttyneet myönteisesti. Vanhempien uudet puoliset sitä vastoin herättivät monenlaisia tunteita sekä nuorissa että heidän vanhemmissaan.

Näitä kuvauksia oli paljon tilannearvioissa, mikä on ymmärrettävää koska nykyisin hyvin monen nuoren vanhemmat ovat eronneet ja perheeseen on tullut uusia äiti- ja isäpuolia sekä mahdollisesti myös sisko- ja velipuolia. Tarja Heinon (2007, 33) tutkimuksessa tuli esiin, että yli puolet lastensuojelun asiakkaana olevista lapsista eli eri tavoin muuttuneessa perherakenteessa. Tästä syystä on mielestäni erikoista se, että tilannearvioiden aikana ei tavattu kovinkaan monen nuoren kohdalla vanhempien uusia puolisoita, vaikka nuori asuisi heidän kanssaan suhteellisen säännöllisestikin. He kuitenkin kuuluvat nuoren elämän läheisesti, vaikka välit eivät olisikaan parhaat mahdolliset. On luonnollista, että nuoret vastustavat vanhemman uutta liittoa ja uusperheessä roolit ja niiden väliset suhteet on määriteltävä uudelleen. Äiti- ja isäpuolen voi olla myös vaikeaa löytää oma rooli ja asema perheessä. Arvioiden mukaan tämä voi viedä aikaa parikin vuotta. (Piha 2004, 72.)

Nuoren käytös ja nuorelle rajojen asettaminen osoittautui tutkimustulosten perusteella hyvin haasteelliseksi asiaksi vanhemmille. Vanhemmat toivat esiin keinottomuuttaan ja uupumustaan suhteessa nuoren käytökseen, rajojen asettamiseen ja niistä kiinnipitämiseen. Nuoren käytöstä kuvailtiin usein haasteelliseksi ja kuinka nuoren käytös on muuttunut huonompaan suuntaan. Muutokset tulivat esiin rajattomana ja huonona käytöksenä sekä sääntöjen rikkomisena koulussa, kotona ja vapaa-ajalla. Nuori on esimerkiksi jäänyt kiinni näpistyksistä, valehtelusta, päihteiden käytöstä, hän on käyttäytynyt koulussa häiritsevästi tai ollut mukana vahingonteoissa tai tappeluissa. Joidenkin nuorten kohdalla vanhemmat tulkitsevat tämä kuuluvaksi normaalin nuorten toimintaan ja murrosikään liittyväksi asiaksi. Monet vanhemmat ovat kuitenkin hyvin hädissään ja huolissaan nuoren puolesta. Vanhemmat kokevat, että he eivät pysty hallitsemaan enää tilannetta ja nuori saattaa suhtautua vanhempien yrityksiin rajoittaa heitä hyvin välinpitämättömästi ja ylimielisesti. Näissä tilanteissa tilannearvio näyttäytyi interventiona ja ulkopuolisen tahon puuttumisena tilanteeseen, jolloin asiaa on lähdetty selvittämään yhdessä nuoren ja vanhempien kanssa.

Voiko nuoren rajattoman käyttäytymisen nähdä hänen tapanaan viestittää muille, että hänellä on paha olo ja asiat eivät ole kunnossa? Nuoret haastavat vanhempiaan ja muita aikuisia käyttäytymisellä ja yrittävät ehkä myös tätä kautta viestittää avuntarvettaan. Kaveripiirissä syntyy helposti tietynlainen maine, josta eroon pääseminen voi olla vaikeaa, vaikka itse haluaisikin toimia eri tavalla. Sosiaaliset suhteet ja vapaa-aika näyttäytyivät tärkeänä osana nuorten elämää. Aikaisemmissa on todettu, että nuoren omaa kehitystä kohti aikuisuutta ja irrottautumista vanhemmista edistää samanikäiset ystävien kanssa vietetty aika, heidän kanssaan yhteiset harrastukset ja esimerkiksi kuuluminen johonkin nuoriso-

joukkoon. Nuoruudessa ystävyys-suhteiden merkitys kasvaa huomattavasti ja huolestuttavaa onkin, jos nuorella ei ole ystäviä. (Rantanen 2004, 47.) Kaveripiirin vetovoima voi olla hyvin voimakas ja on luonnollista, että nuori haluaa kuulua porukkaan eikä jäädä ulkopuolelle ja yksin. Vanhempien puheissa nuorten sosiaaliset suhteet saivat monia eri merkityksiä. Tietynlainen kaveripiiri koettiin parempana ja suotavampana kuin toinen, riippuen siitä minkälaisen vaikutuksen kaveripiirillä katsottiin olevan nuoreen. Sama asia koski myös vanhempien mielipiteitä nuorten seurustelukumppaneista. Joidenkin ajateltiin tuoneen esiin nuoressa hyviä puolia, kuten että hän on alkanut keskittyä paremmin kouluun ja mieliala on parantunut. Lisäksi vanhemmat pitivät hyvänä asiana sitä, että tietävät kenen kanssa nuori viettää aikaansa. Joissakin tilanteissa vanhemmat olivat kuitenkin huolissaan nuoren kaveripiiristä ja seurustelukumppaneista, koska heitä pidettiin nuorelle epäsovinnaisena seurana esimerkiksi ikänsä tai epämääräisen käyttäytymisen takia.

Sosiaalityöntekijöiden näkemyksenä näyttäisi olevan se, että rajojen asettaminen on nuoren turvallisuuden tunteen kannalta tärkeää. Esimerkiksi kodin säännöistä on hyvä keskustella nuoren kanssa ja pyrkiä sopimaan niistä yhdessä, kuunnellen nuoren mielipidettä asiaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että nuoren saa itse antaa päättää säännöistä vaan se on vanhemman vastuulla. Keltinkangas-Järvisen (1994, 146-152) mukaan rajojen asettamisen pyrkimyksenä ei niinkään ole opettaa tottelemaan ja noudattamaan ulkopuolelta tulevia määräyksiä vaan tavoitteena on että nuori oppii hallitsemaan itsensä, oppii tekemään kompromisseja ja tajuaa vaikutukset. Kun nuorella on selkeät rajat asettava vanhempi, nuori voi turvallisesti koetella rajoja, koska tietää että vanhempi asettaa rajat ja kestää nuoren kokeilut sekä hallitsee tilanteen. Tätä mieltä ovat myös Veikko Aalberg ja Martti Siimes (1999, 99-104) sekä Liisa Pulkkinen (1997, 40). On perusteltua sanoa, että vaikuttaa siltä että monet lastensuojelun asiakkaana olevien nuorten vanhemmat tarvitsevat itselleen tukea ja keskusteluapua vanhemmuuteen ja rajojen asettamiseen liittyen.

Näyttäisi siltä, että kun tilannearvioissa puhuttiin rajattomista nuorista ja heidän uupuneista vanhemmista, näissä tilanteissa olivat mukana usein samat huolenaiheet. Näiden kuvausten perusteella muodostuikin seuraavanlainen tyypillinen esimerkkitapaus rajattomasti käyttäytyvistä nuorista ja heidän vanhemmistaan lastensuojelussa. Näiden nuorten kohdalla oltiin huolissaan heidän epäasiallisesta, ei-toivotusta ja rajattomasta käytöksestä, joka oli muuttunut selkeästi huonompaan suuntaan muutamien viime kuukausien aikana. Vanhemmat olivat sitä mieltä, että nuoren kaveripiirillä on tähän vaikutusta ja yleensä tuotiin esiin se, että nuoren kaveripiiri on vaihtunut. Vanhat, vanhemmille tutut ja luotettaviksi ar-

vioidut kaverit olivat vaihtuneet muihin, usein vanhempiin kavereihin, joita vanhemmat eivät tunteneet edes nimeltä. Vanhemmille oli tullut viestiä koulusta luvattomista poissaolotunneista ja jatkuvista myöhästelyistä, häiritsevistä tuntikäyttäytymisistä ja nuoren koulu-menestys oli alkanut huonontua. Usein nuori oli alkanut jättää noudattamatta kotiintuloaikoja, nuori oli jäänyt kiinni tupakoinnista ja tullut kotiin humalassa. Vanhemmat kokivat, että ennen puheliaasta ja avoimesta nuoresta oli tullut sulkeutuneempi ja vanhemmat eivät enää tiedä missä mennään. Vanhempien kokemus oli, että he eivät saa nuorta tottelemaan sääntöjä vaan nuori on välinpitämätön niitä kohtaan ja tekee oman mielensä mukaan asioita. Nuori tuntui elävän omaa elämäänsä perheen ulkopuolella, eivätkä vanhemmat pystyneet puuttumaan asiaan. Vanhemmilla oli kasvanut huoli nuoren turvallisuudesta ja omasta jaksamisestaan ja mahdollisuuksistaan vaikuttaa tilanteeseen.

Vaikuttaa siltä, että osa vanhemmista on kyvyttömiä olemaan vanhempia murrosikäiselle nuorelle. Tämä voi johtua siitä, että he ovat luoneet nuoreen pienestä lähtien kaverisuhteen, jota on vaikea yhtäkkiä muuttaa vanhempi-lapsi suhteeksi, jossa nuori ei saakaan enää päättää kaikista asioista ja hänen kaikkia tekojaan ei hyväksytä. Nuori tarvitsee murrosiässä kovasta itsenäistymishalustaan huolimatta turvallista aikuista, joka tarvittaessa asettaa ajat ja jaksaa ottaa aikuisena vastaan nuoren kiukuttelut ja raivonpuuskat. Osa vanhemmista on pitänyt kyllä kiinni vanhemman roolistaan ja yrittäneet pitää rajoista kiinni, vaikka nuori kuinka kohdistaisi vihaansa heihin. Jossain vaiheessa nämäkin vanhemmat voivat uupua, kun he ovat huomanneet menettäneensä luottamuksen nuoreen useissa eri tilanteissa. Nämä olosuhteet ovat voineet jatkua hyvinkin pitkään ennen kuin lastensuojelullisesti puututaan tilanteeseen, mikä voi johtaa siihen että avohuollon tukitoimet eivät ole enää riittävät tilanteen pysäyttämiseksi ja korjaamiseksi. Usein näissä tilanteissa jää miettimään, miksi vanhemmat eivät ota lastensuojeluun aiemmin yhteyttä tai esimerkiksi koulukuraattoreihin, jotka eivät automaattisesti ota yhteyttä lastensuojeluun. Vanhemmat kertovat usein, että he uskoivat pärjäävänsä itse ja ajattelivat että tämä kaikki kuuluu tähän ikävaiheeseen. Onko niin, että yhtenä syynä myöhäiseen yhteydenottoon on myös se, että lastensuojelu yhdistetään edelleen niin vahvasti huostaanottoon. Vanhemmat pelkäävät, että avun hakeminen lastensuojelusta voi leimata heidät huonoiksi vanhemmiksi ja kasvat-tajiksi vaikka he itse kokevat olevansa aivan tavallisia vanhempia.

Nuorten päihteidenkäyttö näyttäytyi tilannearvioiden yhteenvedoissa hyvin huolestuttavana asiana. Nuoret vaikuttivat suhtautuvan päihteisiin arkipäiväisesti ja pitivät humalahakuista juomista täysin normaalina, nuorten viikonloppurutiineihin kuuluvana asiana. Tutkimusai-

neistossani ei ollut mainintoja, että nuoret olisivat kokeilleet huumeita, mutta päihteet kuuluivat useimpien elämään. On normaalia, että päihdekokeiluja esiintyy nuoruusiässä, mutta humalahakuisen juomisen yleisyys tutkimusaineiston perusteella on huolestuttava piirre. Kouluterveyskyselyn 1998-2007 (2008, 29) mukaan nuorten päihteiden käytön suunta vuosituhatvuotteen vaihteen jälkeen olisi vähenemään päin. Päihteiden käytön on arvioitu alkavan nuorilla keskimäärin 12-13-vuoden iässä ja päihdehäiriöiden alkamisikä on arvioitu tutkimusten mukaan voivan olla jo 14-15 vuotta (Aalto-Setälä & Marttunen & Pelkonen 2003, 4). Huomion kiinnitti yhteenvedoissa se, kuinka suurina määrinä nuoret juovat kerralla ja kuinka humalahakuinen juominen on joidenkin kohdalla viikoittaista. Nuoret saattavat alkoholin käytön takia joutua vaaratilanteisiin ja alkoholijuomien hankintaan voi liittyä varastamista. Nuorten tyttöjen alkoholinkäytön yleisyys herätti myös huomion, vaikka tiedossa onkin ollut että tyttöjen humalahakuinen juominen on lisääntynyt viimeisten vuosien aikana (Kouluterveyskysely 1998-2007, 2008, 30-31).

Nuorten psyykinen hyvinvointi ja mieliala oli yksi yleisesti puheeksi otettava asia tilannearvion aikana. Moni nuori oli kertonut, että hänen mielialansa on hyvä, mutta yhteenvedoissa oli myös kirjauksia nuorten psyykkisistä ongelmista, pahoinvoinnista ja erilaisesta oireilusta. Oireina tulivat esiin mielialan vaihtelut, masennuksen ja ahdistuksen kokemukset, ongelmat syömisessä ja nukkumisessa. Yhteenvedoissa oli melko paljon nuorten itsensä kuvailuja mielialastaan ja he ilmaisivat usein itsekin olevansa huolissaan omasta voinnistaan. Vanhemmat jakoivat usein myös tämän nuorten huolen ja toivoivat apua nuorelle. Tutkimusaineistoni tilannearvioista 6 % huolenaiheena oli lastensuojeluilmoituksen tekijällä ollut nuoren mielenterveys. Mahdollista on myös se, että muiden huoleksi nimettyjen asioiden kuten koulunkäyntivaikeuksien, rikosten tai päihteiden käytön taustalla voi olla nuoren psyykinen pahoinvointi ja se ilmenee oireiluna näillä tavoilla. Nuorten oma ja vanhempien ilmaisema huoli nuoren psyykkisestä hyvinvoinnista on hyvin perusteltua ja aiheellista, koska myös tutkimusten mukaan nuoruusiän kuluessa mielenterveyshäiriöiden esiintyvyys kasvaa voimakkaasti ja arvioiden mukaan noin 15-25 % nuorista voidaan todeta mielenterveyshäiriö. Mielialan vaihtelut nuoruudessa ovat normaaleja, mutta merkitsevää esimerkiksi masennuksen diagnosoimisen kannalta on se kuinka pysyviä masennusoireet ovat. (Haarasilta & Marttunen 2000, 4,7.) Kirjauksista tuli esiin, että sosiaalityöntekijät ohjasivat nuoria esimerkiksi nuorisopsykiatrian poliklinikalle tai muun sopivan ammattilaisen piiriin, jos tilannearvion aikana oli tullut esiin epäilyksiä nuoren psyykkisestä pahoinvoinnista ja psykiatrisen avun tarpeesta.

Tilannearvon aikana nuorten kanssa oli keskusteltu myös heidän vanhempiansa hyvinvoinnista ja jaksamisesta. Huolestuttavana asiana nousi esiin se, kuinka monet nuoret puhuivat vanhempiansa päihteiden käytöstä, johon toivoivat muutosta. Muutamit nuoret olivat huolissaan myös vanhempien mielenterveydestä. Nuoret kuvailivat vanhempia väsyneiksi ja vanhempien terveysongelmat saivat nuoret huolestumaan heidän voinnistaan. Päihteiden käytöstä nuoret olivat saattaneet huomauttaa vanhemmille jo itsekin, mutta toivottua muutosta ei ollut aina tapahtunut. Nuoret toivat tilannearvoissa esiin omia tunteitaan liittyen vanhempien päihteiden käyttöön ja siihen minkälaisia vanhemmat ovat humalassa. Nuoret olivat kehittäneet myös tapoja miten selviytyä tilanteista, kun vanhemmat ovat humalassa. On selvää, että tällaiset kokemukset jättävät jälkensä nuoreen. Vanhempien päihteiden käyttö voi antaa nuorelle huonoa mallia päihteiden käytöstä tai sitten nuori alkaa suhtautua alkoholin käyttöön kielteisesti ja toteaa, että ei ikinä halua tulla samanlaisiksi kuin isä tai äiti. Muutamit nuoret kertoivat sosiaalityöntekijälle toivovansa, että vanhempi vähentäisi juomista tai lopettaisi sen kokonaan.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Olen pro gradu -tutkielmani avulla halunnut kuvata tilannearviota lastensuojelutarpeen arvioinnin näkökulmasta ja keskittyä lastensuojelun asiakkaista erityisesti nuorten elämäntilanteisiin. Keskeisenä pro gradu -tutkielmani tavoitteena on ollut tarkastella yhteenvedoissa sekä nuoria koskevia tietoja ja kuvauksia että arviointia nuorten tilanteesta. Tutkimustehtävinä oli selvittää, minkälaista lastensuojelutarpeen arviointityö on yhteenvedojen kuvaamana sekä minkälaisia elämäntilanteita ja lastensuojelun asiakkuuksia on tilannearvion kohteena olevien nuorten taustalla.

Lastensuojelun työskentelyä ja dokumentointia on viime vuosina kritisoitu paljon lasten ja nuorten näkymättömyydestä sekä lastensuojelun asiakkuuden epämääräisyydestä (esim. Mäenpää & Törrönen 1995; Forsberg 1998; Hurtig 2003; Salokanta 2003; Pösö 2004; Ervast & Tulensalo 2006). Näihin asioihin on kuitenkin alettu kiinnittää lastensuojelun kehittämistyössä erityistä huomiota. Kehittämistyössä on painotettu paljon lastensuojelun asiakkuuden alkuvaihetta, tästä syystä erityisesti lastensuojelutarpeen arviointi on saanut paljon huomiota osakseen. Myös lapsilähtöisen työskentelyn tärkeyttä on korostettu eri yhteyksissä. Nyt vuoden verran käytössä ollut uusi lastensuojelulaki on myös saanut vaikutteita tästä virinneestä keskustelusta ja kehittämistoiminnasta. On oikeastaan aika hämmästyttävää, kuinka nopeasti tilannearviointi eli lastensuojelutarpeen selvitys otti paikkansa suomalaisessa lastensuojelutyössä lastensuojelulain velvoittamana. Kehittämistyön tuotoksena vuosina 2001-2005 syntynyt tilannearviomalli otettiin kuitenkin laajempaan käyttöön vasta muutama vuosi sitten. Se ei ollut vakiintuneensa työmenetelmänä monesakaan lastensuojelun toimipaikassa vielä uuden lain tullessa voimaan vuoden 2008 alussa.

Tilannearviot, joita käytin työssäni tutkimusaineistona, vahvistivat käsitystä siitä, että ainakaan 12-17-vuotiaat nuoret eivät ole enää lastensuojelussa sivusta seuraajan roolissa vaan heidät on otettu työskentelyn keskiöön. Tilannearvion yhteenvedoista välittyi kuva, että sosiaalityöntekijät pitivät aidosti tärkeänä nuorten kuulemista ja pitivät sitä välttämättömänä osana tilannearviotyöskentelyä. Nuoria oli kuultu tilannearvion aikana, he olivat päässeet kertomaan mielipiteistään, kokemuksistaan ja tunteistaan. Aineistossa oli joitakin harvoja yhteenvedoja, joissa tuotiin esiin se, että nuoren näkemystä tilanteesta ei saatu selvitettyä. Näissä tapauksissa nuoren mielipiteen selvittämättä jättäminen johtui joko siitä, että nuori ei halunnut puhua asioista tapaamisilla tai nuorta ei saatu tavattua ollenkaan.

Muutamissa yhteenvedoissa sosiaalityöntekijät toivat esiin sen, että heidän mielestään nuori salaa jotain tai ei puhu, koska haluaa suojella itseään tai vanhempiaan. Hurtigin (2006, 170-172) mukaan yksi tulkinta on, että lapset eivät mielellään tuota tietoa, joka on läheisiä vastaan ja lapset ovat lojaaleja heille. Tämä voi hyvinkin näkyä joidenkin nuorten kohdalla siinä, että he vähättelevät asioita keskustellessaan sosiaalityöntekijän kanssa. Puhumista voi vaikeuttaa myös se, että he pelkäävät mitä seurauksia huolien kertomisesta voi olla heille itselleen tai läheisille. Tästä syystä on tärkeää selittää nuorelle jo työskentelyn alkuvaiheessa mitä lastensuojelu tarkoittaa ja minkälaisia tukitoimia on olemassa. Nuorilla saattaa olla kuulopuheiden kautta vääristynyt käsitys lastensuojelusta. Nuorelle on myös tehtävä selväksi se, että harkintansa mukaan sosiaalityöntekijän täytyy ottaa nuoren kertomia asioita puheeksi vanhempien kanssa. Ei voida automaattisesti olettaa, että nuori itse olisi aina halukas osallistumaan ja arvostaisi lapsikeskeistä näkökulmaa. Hänelle voi sopia hyvin se, että lastensuojelussa asiointi tapahtuu vanhempien kautta, vaikka se ei lastensuojelun näkökulmasta olisi hänen etunsa mukaista.

Nuoren mielipide tuotiin esiin yhteenvedoissa käyttäen esimerkiksi suoria lainauksia tai kuvailemalla nuoren kertomia asioita. Oli ilahduttavaa huomata, kuinka sosiaalityöntekijät olivat usein antaneet yhteenvedoissa nuorelle positiivista palautetta hänen osallistumisestaan työskentelyyn ja tavastaan puhua asioista tapaamisilla. Tämä vaikutti mielestäni hyvältä keinolta antaa luontevasti positiivista palautetta nuorelle ja tuoda esiin hyviä asioita nuorella sen sijaan, että keskityttäisiin pelkäämään huonosti oleviin asioihin ja ongelmiin. Tilannearvion yhtenä ajatuksenahan on tuoda esiin myös nuoren ja perheen voimavaroja (Ervast & Tulensalo 2006, 79). Lastensuojelussa on Kähkösen (1995, 20) mukaan keskitytty aiemmin ongelman määrittelyyn ja tästä syystä unohdettu voimavarojen merkitys, joka tilannearviossa on nyt nostettu enemmän esiin.

Johanna Kiilin (1998, 9) mukaan lastensuojelussa ei ole aiemmin nähty lapsia asiakkaina vaan asiakkaaksi on yleensä määrittynyt perheen äiti. Lapset ovat työskentelyssä jääneet vanhempien ongelmien ja hankalan elämäntilanteen myötä sivuun. Ervast ja Tulensalon (2006, 5) mukaan lapsikeskeisen työote on vaikuttanut siihen, että lapsi on valittu ensisijaiseksi asiakkaaksi ja tämän myötä lapselle on alettu tarjota apua suoraan eikä pelkäämään välillisesti vanhempien kautta. Mielestäni tilannearvioiden yhteenvedoissa näkyi lapsikeskeisen työotteen lisäksi se, että nuorten vanhempia ja perhettä ei kuitenkaan ole unohdettu. Näyttäisi siltä, että vanhempien kanssa tehtävää työskentelyä on pyritty viemään lapsikeskeisempään suuntaan ainakin tilannearviovaiheessa. Tämä tarkoittaa sitä,

että vanhempien kanssa on puhuttu nuoresta, mitä hänelle kuuluu, millaisena nuoren elämäntilanne ja avuntarve näyttäytyy vanhempien näkökulmasta. Vaikutti siltä, että vanhempien kanssa oli myös keskusteltu heidän omasta elämäntilanteestaan, mutta siitä näkökulmasta miten vanhemman mahdollinen ongelma merkitsee nuoren elämän kannalta. Esimerkiksi miten nuori kokee vanhempien alkoholin käytön, vanhemman työttömyyden tai mielenterveysongelmat. Nuoriin keskittyminen saattoi näkyä myös siinä, että yhteenvetojen mukaan perheen taloudellinen tilanne ei noussut niissä erityiseksi puheenaiheeksi. Nuoret itse ottivat rahan puheeksi esimerkiksi viikkorahan nostamisenmuodossa.

Lastensuojelutarpeen arviointi näyttäytyy vaativana lastensuojelun tehtävänä, johon panostetaan paljon, jos sitä tehtäessä noudatetaan täysin tilannearviomallin ohjeistusta. Tutkimusaineiston yhteenvetojen perusteella se on ennen kaikkea nuoren ja hänen perheensä elämäntilanteen selvittämistä ja kartoitustyötä. Työskentelyyn ja lastensuojelutarpeen arviointiin osallistuvat yhdessä, nuori, hänen vanhempansa ja sosiaalityöntekijäpari. Nuoren elämäntilannetta selvitetään tilannearvion aikana hyvin kokonaisvaltaisesti. Näyttäisi siltä, että on mahdollista, että tilannearvio itsessään toimii jo riittävä interventiona nuoren ja perheen tilanteeseen eikä lastensuojelun asiakkuudelle nähdä jatkossa tarvetta. Sama käsitys on syntynyt myös Oraselle (2006, 37) hänen perehtyessä erilaisiin alkuarviointikäytäntöihin. Jos taas asiakkuuden jatkaminen nähdään tarpeelliseksi, tilannearvio ja siitä tehty yhteenveto voi toimia hyvänä pohjana suunnitelmalliselle muutossosiaalityölle. Tilannearvio näyttäytyi työmuotona, joka huomioi erityisen hyvin nuoret ja työskentelyä heidän kanssaan on paljon. Tilannearvion aikana sosiaalityöntekijä on tullut nuorelle tutuksi ja hänen kanssaan nuori on voinut parhaimmassa tapauksessa päästä käsittelemään omia tunteitaan ja kokemuksiaan turvallisessa ympäristössä (Möller 2004, 26). Työntekijän avustuksella nuori voi saada tilanteeseen myös eri näkökulmaa.

Jäin miettimään, miten tälle nuorten huomioimiselle ja heidän tapaamisilleen käy tilannearvion jälkeen? Palataanko tuolloin vanhaan ja tuttuun tapa työskennellä vanhempien kanssa ja unohdetaan lapsilähtöisen työskentelyn periaatteet. Miten voitaisiin varmistaa se, että nuoret tuleva jatkossakin kuuluiksi ja heidän kontaktinsa sosiaalityöntekijään säilyy tilannearvion jälkeen? Tilannearvion jälkeen kontakti ei voi yhtäkkiä loppua. Asioiden esille nostaminen ja pohtiminen voi herättää nuorella monenlaisia ajatuksia ja kysymyksiä lisää ja niiden läpikäyminen on myös tärkeää. Yhteenvetojen perusteella voi sanoa, että parhaimmillaan on niin, että nuori ei ole vain tiedon tuottaja tilannearviotyöskentelyssä, vaan myös tiedon saaja.

Tilannearvioiden yhteenvedoissa sosiaalityöntekijät toivat esiin nuorten toiveita, joita nuoret eivät ehkä muuten olisi voineet vanhemmille kertoa. Tilannearvio toimii tästä näkökulmasta myös välineenä välittää perheenjäsenten mielipiteitä toisilleen. Perheenjäsenet eivät muuten olisi ehkä edes tietoisia toistensa ajatuksista. Kotona ei ehkä pystytä keskustelemaan asioista ja perheenjäsenet tarvitsevat jonkun ulkopuolisen, tässä tapauksessa lastensuojelun sosiaalityöntekijän, joka tuo esiin perheenjäsenten toiveita toisilleen ja toimii keskustelun avaajana heidän vaikeiksi kokemissaan asioissa. Huolestuttavaa on kuitenkin se, jos perheissä ei todella pystytä muuten puhumaan asioista ja tunteista vaan siihen tarvitaan avuksi viranomaista. Kertooko tämä jotain siitä, että perheissä vietetään yhdessä aikaa yhä vähemmän ja perheenjäsenet voivat elää erillään toisistaan, omissa maailmoissaan ja kotona käydään vain nukkumassa. Kiinnostavaa on se, kuinka sosiaalityöntekijät tukitoimia ehdottaessaan esittävät perheille, että he voisivat viettää enemmän yhdessä aikaa, keksiä yhteisiä harrastuksia ja tekemistä. Heiltä toivottiin toistensa kuuntelemista, keskenään puhumista ja toisille positiivisen palautteen antamista. Hyvin arkipäiväisiä asioita, mutta sellaisia jotka ovat saattaneet nyky-yhteiskunnan perheissä unohtua kaikkien kiireiden ja vaatimusten keskellä.

Tilannearvion tekemiseen kuuluu kotikäynti, jonka tarkoituksena on tarkastella kodin ja lähiympäristön olosuhteita. Kotikäynnillä voidaan päästä keskustelemaan vanhempien kanssa luonnollisemmin nuoren tarpeista ja elämästä hänen todellisessa elinympäristössään. (Alkuvaiheen tilannearviointi lastensuojelussa – opas 2006, 15-16.) Tutkimusaineistoni yhteenvedoissa saatettiin mainita että kotikäynti on tehty, mutta kotikäynnillä tehdyistä havainnoista ei ollut juurikaan kirjauksia eikä niitä tuotu esiin mitenkään erityisesti. Hyvin usein vaikutti myös siltä, että kotikäynti on jätetty tekemättä eikä syynä todennäköisesti ole se, että sosiaalityöntekijät kokisivat kotikäynnit vaikeina tilanteina. Kotikäynti on kokemukseni mukaan monille sosiaalityöntekijöille rutiinia. Voi olla tilanteita että nuorta ei saada lähtemään sosiaalitoimistoon vaan työntekijöiden on tultava hänen luokseen. Monet vanhemmat saattavat myös toivoa erityisesti, että heillä tullaan käymään ja sosiaalityöntekijät näkevät että kaikki on kunnossa. Tästä syystä oli erikoista se, että sosiaalityöntekijät eivät olleet kirjanneet havaintojaan yhteenvetoihin.

Lastensuojelun asiakkuuden tarve yhteenvedoissa ilmaistiin hyvin varovaisesti eikä läheskään aina selkeästi ja yksiselitteisesti. Asiakkuuden päättäminen tilannearvioon sitä vastoin vaikutti olevan helpommin kerrottavissa yhteenvedossa. Asiakkuuden jatkumisella,

mutta myös päättymiselle jäi monissa yhteenvedoissa kaipaamaan sosiaalityöntekijän perusteluita. Muilta osin sosiaalityöntekijöiden kirjaaminen yhteenvetoihin oli hyvin pikkutarkkaa. Nuoren mielipiteet ja tunteet tulivat yhteenvedoista esiin, toisin kuin esimerkiksi Salokanta on (2003, 81) todennut omassa tutkimuksessaan. Enemminkin jäin kaipaamaan sosiaalityöntekijän ammatillista ääntä ja vuoropuhelua eri osapuolten näkemysten kesken, joita yhteenvetoihin ei ollut juurikaan kirjattu esiin. Vuoropuhelu tekstiin ei synny itsestään vaan vaatii aikaa hyvältäkin kirjoittajalta ja kokeneelta lastensuojelun työntekijältä. Tässä kohdassa tullaan kuitenkin sen kysymyksen eteen, että kuinka paljon voidaan sosiaalityöntekijöiltä vaatia nykyisessä työtilanteessa keskittymistä kirjoittamiseen? Uusi lastensuojelulaki on selvästi lisännyt vaatimuksia lastensuojelutarpeen selvittämistä kohtaan entistä systemaattisemmin ja nopeammin. Tarkoituksena ei ole kuitenkaan se, että lapsilähtöisen tilannearviomallin käyttäminen johtaa siihen, että sosiaalityöntekijät istuvat enemmän tietokoneen ääressä kuin asiakastapaamisissa. Voiko yksi selitys olla myös se, että sosiaalityöntekijöistä olisi tullut varovaisempia kirjaamaan omia näkemyksiään asiakirjoihin? Välillä kirjaamisohjeet on ymmärretty niin, että asiakirjoihin voi kirjata vain asiakkaiden tuottamaa tietoa. Tosiasiassa asiakirjoihin voi kirjata sosiaalityöntekijän näkemyksen, mutta tekstistä on käytävä ilmi että kyse ei ole lapsen tai vanhemman näkemyksestä vaan sosiaalityöntekijän ammatillisesta pohdinnasta. Myös sosiaalityön juridisoitumisella on varmasti ollut oma vaikutuksensa kirjaamiseen.

Jatkossa on varmasti mietittävä sitä, minkälaisessa muodossa ja laajuudessa lastensuojelutarpeen selvitykset tullaan tekemään. Voitaisiinko tilannearvioita tehdä yhteistyössä esimerkiksi, a-klinikan, koulun tai psykiatrian yhteistyötahojen kanssa? Tämä vaatisi sekä työntekijöiltä että organisaatioilta kuitenkin aiempaa avoimempaa ja joustavampaa ajattelutapaa. Yhdelle sosiaalityöntekijälle voi tulla isoissa kaupungeissa vuoden aikana helposti toista sataa lastensuojelutarpeen selvitystä tehtäväksi. Lastensuojelutarpeen selvitys on tehtävä uuden lastensuojelulain mukaan kolmen kuukauden kuluessa. On vaikea kuvitella, että tämä tavoite toteutuisi jos selvityksiä tehdään edelleen tilannearviomallin mukaisesti ilman, että mallista muokataan kevyempää versiota, joka sopii tilanteisiin jossa selvitys voidaan toteuttaa 1-3 tapaamisella. Yhteenvetojen laajuus on asia, johon jatkossa kiinnitetään enemmän huomiota, koska näin pitkiä kuin tutkimusaineistoni yhteenvedot olivat, on todennäköisesti vaikea ehtiä enää tekemään. Kärskiikö tässä vaiheessa tilannearvioiden laatu, tuleeko niistä muutama lauseen yhteenvedoja tapaamisesta? Tutkimusaineistoni joukossa oli myös hyvin pieni määrä näitä yhden sivun yhteenvedoja. Voi miettiä minkälaisia olisivat tutkimustulokset olleet, jos tulisin keräämään aineistoni esimerkiksi vasta vuo-

den 2009 puolella. Kuinka paljon nuoria olisi ehditty tapaamaan ja kuinka vähäksi vuoropuhelu eri näkemysten välillä ja sosiaalityöntekijän ammatillinen arvio olisi jäänyt yhteenvedoissa. Tutkimus voisi antaa aivan erilaisen kuvan tilannearviosta lapsilähtöisenä työmenetelmänä ja lastensuojelun sosiaalityön kehityksestä viime vuosina. Toisaalta muutos voi näkyä siinä, että yhteenvedoissa tuotaisiin esiin pelkästään keskeiset asiat ja ne olisivat suoraan ja ytimekkäämmin ilmaistuna. Esimerkiksi oleellinen tieto siitä jatkuuko asiakkuus ja miten päätös on perusteltu.

Kuten Heikkinen (2007, 26) tuo esiin, että nuorten määrä lastensuojelun avohuollossa on kasvanut tasaisesti ja joukko on entistä isompi ja epämääräisemmin oireileva. Heikkinen nimeää huolta aiheuttaviksi tekijöiksi tunne-elämänvaikeudet, kouluvaikeudet, häiriökäyttäytyminen ja perheen kasvatusvaikeudet. Nämä asiat heijastavat hänen mukaansa myös yleisempää yhteiskunnan henkistä tilaa. Heikkisen tutkimuksessa sosiaalityöntekijät olivat lisäksi määritelleet, että kasvu- ja elinoloihin liittyen eniten lastensuojelun avohuollon tarvetta aiheuttava tekijä on heidän näkemyksensä mukaan vanhemman, huoltajan tai muun perheen jäsenen päihteiden käyttö. Nämä tulokset tukevat myös tämän pro gradu -tutkielmani tutkimustuloksia, jossa keskeiset huolen aiheet lastensuojelun asiakkuuden taustalla määrittyivät hyvin samanlaisiksi. Nuoret lastensuojelun asiakkaina ovat jo pitkään olleet kasvava asiakasryhmä, mutta heidän tarpeisiinsa tukitoimien osalta ei ole pystytty vastaamaan tarpeeksi. Ei riitä, että lastensuojelutarpeen arviointiin on kehitetty toimiva malli, koska useimmissa tapauksissa varsinainen muutossosiaalityö alkaa vasta tämän arvioinnin jälkeen. Asiakkuuksista voi muodostua hyvin pitkiä, monien vuosien mittaisia. Tänä aikana pitäisi nuorelle ja hänen perheelleen pystyä tarjoamaan vaihtoehtoina muuta-kin apua ja tukea kuin sosiaalityöntekijän tapaamiset kerran kuukaudessa tai huostaanotto. Itse lastensuojelussa työskentelevänä tiedän, että monen vanhemman kysymys ensimmäisellä tapaamisella koskee sitä, minkälaista tukea lastensuojelun sosiaalityö voi heidän perheelleen tarjota. Se, että on tarjota jotain avohuollon tukitoimia voi luoda myös vanhemmille ja nuorelle uskoa siihen, että hankalistakin tilanteista selvittää ja sosiaalityöntekijät eivät näe tilannetta mahdottomana. Onko avohuollossa riittävästi sopivia tukitoimia, joilla näitä nuoria ja heidän perheitään voidaan tukea ja joihin nuoret saadaan sitoutumaan? Itselleni on tullut sellainen vaikutelma, että avohuollon tukitoimissa on keskitytty pitkälti pienten lasten perheiden tukemiseen ja nuorille suunnattujen palveluiden kehittäminen on jäänyt vähemmälle. Hyvällä avohuollon työskentelyllä voidaan parhaimmassa tapauksessa välttää nuoren huostaanotto ja sijoitus kodin ulkopuolelle.

Lastensuojelutarpeen arviointia on tehty niin kauan kuin on ollut olemassa lastensuojelun sosiaalityötä. Ilmari Rostilan (2001, 65) mukaan tilannearviointi on asiakkaan ja työntekijän välillä tapahtuva prosessi, joka on tiedon keräämistä ja analysoimista, jotta saadaan kokonaiskuva tilanteesta. Tutkimuksen tulosten perusteella nuoren ja hänen perheensä kokonaistilanteesta on pyritty saamaan mahdollisimman hyvä käsitys keräämällä tietoa sekä heidän menneisyydestään että nykyhetkestä, jotta on voitu tehdä päätöksiä asiakkuuden jatkosta. Tilannearviomalli näyttäytyy yhtenä menetelmänä tehdä lastensuojelutarpeen selvitys. Mallin mukainen tilannearvio on hyvin yksityiskohtaisesti tehty ja tästä syystä se on myös aikaa vievä tapa. Lastensuojelun työskentelyssä tulisi huomioida jo aluksi asiakkaan yksilöllinen tilanne ja arvioida missä laajuudessa tilannearvio on syytä tehdä tilannearvio.

Tilannearvioissa nuoren elämäntilannetta on käsitelty hyvin monipuolisesti ja arkilähtöisesti. Nuoren kanssa on puhuttu siitä, mitä asioita hänen elämäänsä kuuluu, mistä asioista tavallinen arkipäivä muodostuu ja mitkä asiat nuori kokee itselleen tärkeinä. Ervastin ja Tuulensalon (2006, 34-35) mukaan tilannearviomallissa korostuu arkikeskeisyys ja sosiaalityön näkökulmasta arki muodostuu ajankäytön, arjen toimintojen tai arjen vuorovaikutus- ja tunnesuhteiden ulottuvuuksista, joita tarkastellaan tilannearviossa eri teemojen kautta. Orasen (2006, 18) mukaan arkikeskeisyyttä painottamalla tilannearviomallissa tulee näin esiin sosiaalityön oma asiantuntijuus ja voimavarakeskeinen lähestymistapa tilannearvioihin nähdään vaihtoehtona sosiaalityössä vahvasti vallinneelle ongelmalähtöiselle työskentelylle. Tutkimustulosten mukaan tilannearviot noudattivat samaa kaavaa käsiteltävien teemojen osalta. Teemoina tulivat esiin nuoren arki, koti, koulu, vapaa-aika ja läheiset. Arvio lastensuojelun asiakkuuden tarpeesta näyttäisi perustuvan sosiaalityöntekijän tekemiin havaintoihin näiden teemojen käsittelyn pohjalta. Arvio lastensuojelun asiakkuuden tarpeesta näyttäytyy kuitenkin hyvin tilannekohtaisesti määrittävänä asiana, jossa sosiaalityöntekijä tekee päätöksen tilanteesta kokemansa huolen perusteella. Kuinka voimakas huoli on riittävä syy lastensuojelun asiakkuuteen, on subjektiivisesti määrittävä asia, johon vaikuttavat sosiaalityöntekijän omat arvot, kokemukset, koulutus ja ammatillinen viitekehys. Voiko lastensuojelun asiakkuudelle edes määritellä yleisiä kriteereitä ja voiko lapsen tilanteesta muodostaa objektiivista totuutta? Näyttäisi siltä, että se mikä on normaalia ja lapsen edun mukaista määrittyvät tilannekohtaisesti. Esimerkiksi merkittävää on se kuka pääsee määrittelemään sen, mitkä ovat nuoren tarpeita. Määritellyt tarpeet ohjaavat myös lapsen edun arvioimista. Mielestäni voidaan ajatella, että jos nuori on itse päässyt osallistumaan työskentelyyn, se vaikuttaa siihen että lapsen etu voi toteutua.

Alkuarviointimalleja vertailtaessa on huomattu, että ne eroavat toisistaan eniten siinä miten niissä suhtaudutaan normatiiviseen tietoon lapsen kehityksestä. Mallissa, jonka pohjalta tutkimusaineistoni tilannearviot on tehty, on ajatuksena että kehityksellinen normitieto on yksi työntekijän resurssi ja hän käyttää sitä oman harkintansa mukaan. Olennaista on sosiaalityöntekijän oma käsitys juuri tämän lapsen hyvinvoinnista. Pesäpuun arviointimalli taas pohjautuu vahvasti lapsen kehityksellisiin tarpeisiin ja vanhemmuutta käsittelevään tutkimustietoon, ne eivät kuitenkaan muodosta ehdottomia normeja. Englantilainen arviointimalli perustuu vahvasti teoreettiseen tutkimustietoon ja siinä tavoitellaan näyttöön perustuvaan työskentelyä, jossa sosiaalityöntekijä arvioi havaintojaan suhteessa normeihin. (Oranen 2006, 37-38). Voi olla, että myös suomalaisessa lastensuojelutyössä ollaan menossa enemmän kohti näyttöön perustuvaa työskentelyä. Varsinkin uusi lastensuojelulaki on tuonut uusia vaatimuksia työskentelyyn. Mukaan on tullut paljon juridisia käsitteitä ja sosiaalityöntekijöiltä vaaditaan esimerkiksi tahdonvastaisissa huostaanotoissa hyvin vahvaa näyttöä asioista eivätkä pelkät tuntemukset asioiden olemassaolosta riitä hallinto-oikeuden käsittelyssä. Jos yleisiä normeja tai kriteerejä lastensuojelun asiakkuudelle määritellään, on kiinnitettävä huomiota näiden normien julkisuuteen. Orasen (2006, 38) mukaan nytkin jokainen työntekijä arvioi asiakkaan tilannetta tietyllä normistolla. Erottavana tekijänä on se, että kuinka tietoinen työntekijä on tietopohjasta, johon hänen norminsa perustuvat ja onko asiakkaalla mahdollisuus päästä osalliseksi tästä tiedosta. Orasen mukaan englantilaisessa tilannearvioimallissa normisto on julkista, kun taas Suomessa normisto on enemmän piilossa. Tähän käsitykseen on helppo yhtyä sekä tämän tutkielman tulosten että oman työkokemuksen perusteella.

Kuten Oranen (2006, 37) on todennut, selkeästi jäsennetty ja strukturoitu tilannearvioimalli mahdollistaa sen, että työskentely on läpinäkyvää ja asiakkaan osallisuudelle on mahdollisuus. Myös paljon peräänkuulutetun dokumentoinnin merkitys korostuu, koska se on kirjallisen yhteenvedon muodossa olennainen osa arviointia. Tutkimusaineistoni tilannearvioissa arviointi kohdistui nuoren yksilöllisiin tarpeisiin, perheen arkielämän olosuhteisiin, mahdollisiin huolenaiheisiin ja voimavaroihin. Orasen (2006, 44) mukaan selvityksessä arvioinnin kohteena tulee olla juuri tietyn nuoren tilanne, tarpeet ja nuoren oma toiminta suhteessa niihin. Tämän lisäksi nuoren tarpeita ja tilannetta tulee arvioida suhteessa vanhempien ja ympäristön kykyyn vastata niihin ja huolehtia nuoren perusoikeuksien toteutumisesta. Nähdäkseni vanhemmuutta arvioitiin tilannearvioissa lähinnä siitä näkökulmasta tarvitseeko vanhempi tukea vanhemmuuteensa ja minkälaisena vanhempi kokee voimavaransa.

Vaikutti kuitenkin siltä, että tilannearvioissa pääpaino ei ollut kuitenkaan vanhemmuuden arvioinnissa vaan nuoren tarpeiden, voimavarojen ja huolenaiheiden arvioinnissa. Tilannearvioissa ei määritelty sitä, mikä on hyvää ja riittävää vanhemmuutta. Mikko Oranen (2006, 18) on tehnyt saman huomion perehtyessään tilannearviomalliin. Orasen mukaan arviointimallissa vanhemmuuden arviointi nähdään tilannearvioprosessin näkökulmasta ulkopuolisena asiana. Orasen (2006, 18) mukaan tilannearviomallissa olennaista ei ole tehokas tietojen kerääminen vaan asiakkaan kuulluksi tuleminen. Itse olen sitä mieltä, että tilannearvioinnilla myös kerätään nuoren kokonaistilanteesta hyvin paljon konkreettista tietoa ja mielestäni se on myös työskentelyn mielekkyyden kannalta olennainen osa tilannearviota.

Pro gradu -tutkielmaa tehdessäni olen pohtinut useaan otteeseen sitä, miten oma työkokemukseni lastensuojelun sosiaalityöstä ja tilannearvioiden tekemisestä on vaikuttanut tähän tutkimukseeni. Omakohtaiset kokemukset lastensuojelusta ja tilannearvioista ovat mahdollistaneet sosiaalityöntekijöiden kirjausten merkitysten ymmärtämisen ehkä eri tavalla kuin jos minulla ei olisi tällaista taustaa lastensuojelusta. Tilannearvioiden lukeminen on ollut helppoa niiden tuttuuden vuoksi. Voi ajatella, että minun on ollut helpompi tavoittaa tiettyjen sanojen tarkoituksia ja sosiaalityöntekijöiden tapoja ilmaista joitain asioita sanallisesti. Koen että tästä on ollut sekä hyötyä että haittaa tutkimuksen tekemisen aikana. Aihepiiri on ollut tuttu opintojen ja työkokemuksen kautta, mutta samalla tämä tutuus on saattanut kaventaa mahdollisuuksiani nähdä kiinnostavia asioita tutkimusaineistossa. Paikoitellen tuli tunne, että tutkimusaineisto on itselleni liian tuttua eikä siinä ole mitään erikoista vaan asiat ovat itsestäänselvyksiä. En aina kyennyt tarpeeksi kyseenalaistamaan tiettyjen asioiden olemassa oloa tai toisaalta niiden puuttumista. Tämä johtuu osaltaan siitä, että tilannearvot ovat jokapäiväistä työtäni lastensuojelun sosiaalityöntekijänä. Aineiston ihmettely ja keskeisten tulosten huomaaminen oli työskentelyprosessin haasteellisin osuus. Aineiston suhteen oli vaikeaa löytää roolia ulkopuolisena aineiston tarkastelijana, koska koin olevani niin sisällä aineistossa ja siihen liittyvässä merkitysten maailmassa.

Tutkimuksen olisi voinut tehdä myös eri tavalla esimerkiksi haastattelemalla sosiaalityöntekijöitä. Koen kuitenkin, että tein oikean ratkaisun valitessani asiakirja-aineiston, koska se on aivan erilainen aineistomuoto kuin haastattelut ja asiakirjojen kautta pystyin samaan juuri tutkimukseni kysymysten kannalta olennaista aineistoa. Tämä käyttämäni asiakirja-aineisto voisi tarjota myös monia muita mielenkiintoisia tutkimusaiheita, joiden hylkääminen oli ajoittain vaikeaa ja suuresti harmittavaa. Oma tutkimusta oli kuitenkin pakko rajata

ja oli hyväksyttävä, että kaikkea kiinnostavaa ei saa mahtumaan mukaan. Ajattelen, että jollekin toiselle pro gradu – tutkielmalle tekijälle, esimerkiksi diskurssianalyysiin asiakirjat olisivat varmasti tarjonneet vivahteikkaan ja rikkaan aineiston. Jatkossa olisi kiinnostavaa selvittää sosiaalityöntekijöiden ajatuksia dokumentoinnista ja heidän näkemyksiään uuden lastensuojelulain tuomista muutoksista sosiaalityöhön. Entäpä mitä tapahtui tämän tutkimusaineiston nuorille tilannearvion jälkeen. Kiinnostavaa olisi tietää, minkälaiseksi muodostui tämän tutkimusaineiston nuorten lastensuojelun asiakkuuden polku.

LÄHTEET

Aalberg, Veikko & Siimes, Martti (1999) Lapsesta aikuiseksi. Nuoren kypsyminen naiseksi tai mieheksi. Jyväskylä: Gummerus.

Aalto-Setälä, Terhi & Marttunen, Mauri & Pelkonen, Mirjami (2003) Nuorten päihdehäiriöiden varhaistunnistaminen: tietoa nuorten kanssa työskenteleville aikuisille. Helsinki: Kansanterveyslaitos; HUS/HYKS Peijaksen sairaala, psykiatrian tulostyöyksikkö, nuorisopsykiatrian vastuualue.

Aho, Soile & Kulmala, Ulla & Rähä, Hannele & Porkka, Sirpa & Timlin, Taru (1995) Lapsen etu. Sarja B: Raportit ja selvitykset 8. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.

Alkuvaiheen tilannearviointi lastensuojelussa –opas (2006). Lastensuojelun alkuvaiheen tilannearvioinnin kehittämishanke v. 2003-2005. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.

Almqvist, Fredrik (2004) Uni ja sen häiriöt. Teoksessa Irma Moilanen & Eila Räsänen & Tuula Tamminen & Fredrik Almqvist & Jorma Piha & Kirsti Kumpulainen (toim.) Lasten- ja nuorisopsykiatria. 3. uudistettu painos. Helsinki: Duodecim, 345-356.

Arnkil, Tom Erik (2004) Verkostotyö lastensuojelussa - menetelmät huolen mukaan. Teoksessa Annamajja Puonti & Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. 2. painos. Helsinki: Tammi, 214-239.

Bardy, Marjatta (2004) Lasten auttaminen lastensuojelussa. Teoksessa Annamajja Puonti & Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. 2. painos. Helsinki: Tammi, 192-200.

Department of Health (2000) Framework for Assessment of Children in Need and Their Families.

http://www.dh.gov.uk/en/Publicationsandstatistics/Publications/PublicationsPolicyAndGuidance/DH_4003256. Viitattu 6.1.2009.

Ervast, Sari-Anne & Tulensalo, Hanna (2006) Sosiaalityötä lapsen kanssa – kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion kehittämisestä. Helsinki: Heikki Waris –instituutti.

<http://www.hel2.fi/waris/julkaisut/Kohkaraportti.pdf>. Viitattu 6.1.2009.

Eskelinen, Juha & Kinnunen, Petri (2001) Lapsuuden loppu vai uusi lapsuus. Teoksessa Maritta Törrönen (toim.) Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Helsinki: Pelastakaa Lapset, 10-19.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Marjatta (1991) Metodisuus ja ohjautuminen sosiaalityössä. Teoksessa Sosiaalityö ja työnohjaus. Sosiaalityön vuosikirja 1991. Helsinki: Sosiaalityöntekijäin liitto ry, 54-72.

Forsberg, Hannele (1998) Perheen ja lapsen tähden. Etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.) (2006) Lapset ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-kustannus.

Fox Harding, Lorraine (1997) Perspectives in child care policy. 2. painos. London: Longman.

Grundbok (2006) Barns behov i centrum. BBIC. Socialstyrelsen.

http://www.socialstyrelsen.se/NR/rdonlyres/56E5E4F1-8020-47F7-A2CF-FA73D93679EB/5646/rev_20061107.pdf. Viitattu 6.1.2009.

Haarasilta, Linnea & Marttunen, Mauri (2000) Nuorten depressio: tietoa nuorten kanssa työskenteleville aikuisille. Helsinki: Kansanterveyslaitos.

Heikkinen, Alpo (2007) Nuoret lastensuojelun avohuollossa – palvelujen ja menetelmien tarkastelu. Sosiaali- ja terveysministeriön sosiaalialan kehittämishankkeen lastensuojelun kehittämisohjelman raportti. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, selvityksiä 2007:1.

Heino, Tarja (1997) Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Sosiaalityöntekijän tuottama määrittäminen sosiaalityön asiakkaaksi. Tutkimuksia 77. Helsinki: Stakes.

Heino, Tarja (2007) Keitä ovat lastensuojelun uudet asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Helsinki: Stakes. Työpaperieita 30/2007.

<http://www.stakes.fi/verkkajulkaisut/tyopaperit/T30-2007-VERKKO.pdf>. Viitattu 6.1.2009.

Holland, Sally (2004) Child and family assessment in social work practice. London: Sage.

Hotari Kaisa-Elina (2007) Kuulluksi tuleminen lastensuojelussa nuorten kertomana. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön pro gradu –tutkielma.

<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu01636.pdf>. Viitattu 6.1.2009.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2004) Tutki ja kirjoita. 10., osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemassa. Etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Acta Universitatis Lapponiensis 60. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Hurtig, Johanna (2006) Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-Kustannus, 167-194.

Itäpuisto, Maritta (2008a) Miksi lapsinäkökulma on tärkeä? Lasinen lapsuus-verkkosivut.

<http://www.lasinenlapsuus.fi/fi-FI/lapsinakokulma/>. Viitattu 3.1.2009.

Itäpuisto, Maritta (2008b) Vanhempien päihteidenkäyttö lasten ongelmana. Lasinen lapsuus-verkkosivut.

<http://www.lasinenlapsuus.fi/Page/7b35d1e3-5ba4-4b30-8c77-da1ba84c814b.aspx>. Viitattu 3.1.2009.

James, Allison & Jenks, Chris & Prout, Alan (2001) Theorizing childhood. UK: Polity Press.

Kalland, Mirjam (2004) Vauvan ja lapsen kehityksellisten tarpeiden huomioiminen lastensuojelussa. Teoksessa Annamaija Puonti & Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. 2. painos. Helsinki: Tammi, 119-139.

Keltinkangas-Järvinen, Liisa (1994) Hyvä itsetunto. Juva: WSOY.

Kiili, Johanna (1998) Lapset ja nuoret hyvinvointinsa asiantuntijoina. Raportti hyvinvointi-indikaattoreiden kehittämistä. Jyväskylä: Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Yhteiskuntapolitiikan työpapereita no. 105.

Kitinoja, Manu (2005) Kujan päässä koulukoti. Tutkimus koulukoteihin sijoitettujen lasten lastensuojeluasiakkuudesta ja kouluhistoriasta. Tutkimus 150. Helsinki: Stakes.

Koski, Marja-Liisa (1995) ”Riittävän hyvän vanhemmuuden” arvioiminen. Teoksessa Soile Aho & Ulla Kulmala & Hannele Räihä & Sirpa Porkka & Taru Timlin (toim.) Lapsen etu. Sarja B: Raportit ja selvitykset 8. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, 3-13.

Kouluterveyskysely 1998-2007: nuorten hyvinvoinnin kehitys ja alueelliset erot. (2008). Helsinki: Stakes. <http://www.stakes.fi/verkojulkaisut/raportit/R23-2008-VERKKO.pdf>. Viitattu 4.1.2009.

Kähkönen, Päivi (1995) Lapsi lastensuojelun asiakkaana. Teoksessa Soile Aho & Ulla Kulmala & Hannele Räihä & Sirpa Porkka & Taru Timlin (toim.) Lapsen etu. Sarja B: Raportit ja selvitykset 8. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, 15-27.

Kääriäinen, Aino (2003) Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Kääriäinen, Aino (2005) Dokumentointi tiedonmuodostuksena. Teoksessa Mirja Satka & Synnöve Karvinen-Niinikoski & Marianne Nylund & Susanna Hoikkala (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus, 159-172.

Kääriäinen, Aino (2007) Epävarmuuden sieto ja kirjoitettu tieto sosiaalityössä. Teoksessa Ritva Nätkin & Jaana Vuori (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 247-265.

Kääriäinen, Aino & Leinonen, Ansa & Metsäranta, Hannele (2006) Lastensuojelutyön dokumentointi. Opastusta ja ideoita käytäntöön. Helsinki: Yliopistopaino.

Lastensuojelun käsikirja (2008). <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja>. Viitattu 10.3.2008.

Metsämuuronen, Jari (2008) Laadullisen tutkimuksen perusteet. 3. Metodologia-sarja 4. 3. uudistettu painos. Jyväskylä: Gummerus.

Mikkola, Matti (2004) Lastensuojelu ja eurooppalaiset ihmisoikeudet. Teoksessa Annamajaja Puonti & Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. 2. painos. Helsinki: Tammi, 61-76.

Mutka, Ulla (1998) Sosiaalityön neljäs käänne. Asiantuntijuuden mahdollisuudet vahvan hyvinvointivaltion jälkeen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Muukkonen, Tiina & Tulensalo, Hanna (2004) Kohtaavaa lastensuojelua – lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Selvityksiä 2004: 1. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.

http://www.hel2.fi/sosv/julkaisu/selvitykset/2004/01_lastensuojelua.pdf. Viitattu 6.1.2009.

Myllärniemi, Annina (2006) Huostaanottojen kriteerit pääkaupunkiseudulla. Soccan ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja 7/2006.

Mäenpää Johanna & Törrönen, Maritta (1996) Dokumentoitu lapsi. Miten lapsi näkyy lastensuojelun asiakirjoissa? Aiheita 4. Helsinki: Stakes, 7-60.

Möller, Sointu (2004) Sattumista suunnitelmallisuuteen. lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa. Opas- ja käsikirjat 1/2004. Jyväskylä: Pesäpuu ry.

Neale, Bren (2004) Introduction: Young Children's Citizenship. Teoksessa Bren Neale (toim.) Young Children's Citizenship. Ideas into practice. York: Joseph Rowntree Foundation, 6-18.

Nätkin, Ritva & Vuori, Jaana (toim.) (2007) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino.

Oranen, Mikko (toim.) (2001) Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Julkaisu 30. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.

Oranen, Mikko (2006) Tutkimista ja tunnustelua – Lastensuojelun alkuarvioinnin käytäntöjä, malleja ja kehittämissuuntia. Alkuarviointi ja avohuolto-työryhmän loppuraportti 22.3.2006. Lastensuojelun kehittämisohjelma. <http://www.sosiaaliportti.fi/File/a79d1456-1e50-4116-8815-96c6e88f21fd/Alkuarviointi+Loppuraportti.pdf>. Viitattu 6.1.2009.

Piha, Jorma (2004) Monimuotoinen perhe. Teoksessa Irma Moilanen & Eila Räsänen & Tuula Tamminen & Fredrik Almqvist & Jorma Piha & Kirsti Kumpulainen (toim.) Lasten- ja nuorisopsykiatria. 3. uudistettu painos. Helsinki: Duodecim, 69-72.

Prout, Alan & James, Allison (1997) A New Paradigm for the Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problems. Teoksessa Allison James & Alan Prout (ed.) Constructing and reconstructing Childhood. Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood. London: Falmer Press, 7–33.

Pulkinen, Liisa (1997) Lapsesta aikuiseksi. Jyväskylä: Atena.

Pösö, Tarja (2004) Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Tutkimuksia 133. Helsinki: Stakes.

Raitakari, Suvi (2006) Neuvottelut ja merkinnät minuuksista. Vuorovaikutuksellisuus ja retorisuus nuorten tukiasumisyksikön palavereissa ja tukisuunnitelmissa. Tampere: Tampere University Press, Acta Universitatis Tamperensis 1183.

Rantanen, Päivi (2004) Nuoruusikä. Teoksessa Irma Moilanen & Eila Räsänen & Tuula Tamminen & Fredrik Almqvist & Jorma Piha & Kirsti Kumpulainen (toim.) Lasten- ja nuorisopsykiatria. 3. uudistettu painos. Helsinki: Duodecim, 46-49.

Ritala-Koskinen, Aino (2001) Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väestöliitto. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38.

Rostila, Ilmari (2001) Tavoitelähtöinen sosiaalityö: voimavarakeskeisen ongelmaratkaisun perusteet. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Rostila, Ilmari & Mäntysaari, Mikko (1997) Tapauskohtainen evaluointi sosiaalityön välineenä. Raportteja 212. Helsinki: Stakes.

Rousu, Sirkka (2007) Lastensuojelun tuloksellisuuden arviointi organisaatiossa. Näkymä-
tön tuloksellisuus näkyväksi. Helsinki: Suomen Kuntaliitto, Acta Electronica Universitatis
Tamperensis 682. <http://acta.uta.fi/pdf/978-951-44-7174-2.pdf>. Viitattu 6.1.2009.

Räty, Tapio (2004) Oikeusturvatekijät lastensuojelussa. Teoksessa Annamaija Puonti &
Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. 2. painos. Helsinki: Tammi, 85-
104.

Saarinen, Kati (2005)

http://info.stakes.fi/kouluterveyslehti/FI/Uutisarkisto/2005/miks_uni_ei_tuu.htm. Viitattu
4.1.2009.

Saarnio, Tuula (2004) Perhetyö lastensuojelutyössä. Teoksessa Annamaija Puonti & Tuu-
la Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. 2. painos. Helsinki: Tammi, 240-
255.

Salokanta, Sini (2003) Miten lapsi näkyy lastensuojelussa? Tutkimus Hämeenlinnan las-
tensuojelun huoltosuunnitelmista. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön
laitos. Sosiaalityön pro gradu –tutkielma.

<http://tutkielmat.uta.fi/haekokoversio.php?id=11664>. Viitattu 6.1.2009.

Saurama, Erja (2002) Vastoin vanhempien tahtoa. Tutkimuksia 7. Helsinki: Helsingin kau-
pungin tietokeskus.

Sinko, Päivi (2004) Laki ja lastensuojelu. Juridisoituvat käytännöt sosiaalityön arjessa ja
asiantuntijuuden määrittelyssä. Helsinki: Palmenia-kustannus.

Stakes (2006) Lastensuojelu 2007.

<http://www.stakes.fi/FI/tilastot/aiheittain/Lapsuusjaperhe/lastensuojeluteksti.htm>.

Viitattu 6.1.2009.

Suomen säädöskokoelma:

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361.

Laki toimeentulotuesta 30.12.1997/1412.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710.

Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991.

Tulensalo, Hanna & Muukkonen, Tiina (2005) Lapsikeskeinen tilannearvio ja työprosessi lastensuojelun sosiaalityössä. Teoksessa Mirja Satka & Synnöve Karvinen-Niinikoski & Marianne Nylund & Susanna Hoikkala (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus, 304-321.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Törrönen, Maritta & Vornanen, Riitta (2004) Lastensuojelun ehkäisevä työ. Teoksessa Annamajja Puonti & Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. 2. painos. Helsinki: Tammi, 154-188.

Viittala, Kaisu (2001) ”Kyllä se tommosellaki lapsella on kovempi urakka”. Sikiöaikana alkoholille altistuneiden huostaanotettujen lasten elämäntilanne, riskiprosessit ja suojaavat prosessit. Jyväskylä: Jyväskylä studies in education, psychology and social research 180, Jyväskylän yliopisto.

Vornanen, Riitta (2001) Lasten hyvinvointi. Teoksessa Maritta Törrönen (toim.) Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Helsinki: Pelastakaa Lapset, 20-41.

Välivaara, Christine (2004) Sijoitettu lapsi tunnepyörässä. Menetelmiä ja välineitä lapsilähtöiseen lastensuojeluun. Raportit 1/2004. Jyväskylä: Pesäpuu ry.